

1372

PEKKA TOIKKANEN

SANELUPOLITIikkaA VAI VUOROVAIKUTUSTA

TURUN MAISTRAATIN JA PORVARISTON SUHTEET

KESKUSHALLINTOON ITSEVALTIUDEN AJAN RUOTSISSA

**SUOMEN HISTORIAN
PRO GRADU-TUKIELMA
JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
KEVÄT 1999**

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta

HUMANISTINEN

Laitos

HISTORIA

Tekijä: Toikkanen Pekka

Työn nimi: Sanelupolitiikkaa vai vuorovaikutusta - Turun maistraatin ja porvariston suhteet keskushallintoon itsevaltiuden ajan Ruotsissa

Oppiaine: Suomen historia

Työn laji: Pro-gradu

Aika: tammikuu 1999

Sivumäärä: 105 + liite

Tiivistelmä - Abstract:

Työssä on tutkittu Turun kaupungin maistraatin ja porvariston suhteita ja suhtautumista keskushallintoon Kaarle XI aikana. Aikarajauksena ovat vuodet 1683- 1696. Tänä aikana Turun ja Porin maaherrana toimi Lorentz Creutz. Tutkimuskysymyksissä on pyritty hallintohistorialliseen näkökulmaan. Tutkimuksen lähteenä on käytetty Turun raastuvanoikeuden renovoituja pöytäkirjoja vuosilta 1680- 1696. Toisena tärkeänä alkuperäislähteenä on käytetty maaherran kirjeitä kuninkaalle. Painettuina alkuperäislähteinä on käytetty kuninkaallisia päätöksiä Turun valtiopäivävalituksiin.

Turun porvariston ja maistraatin asema muuttui 1600- luvun lopulla. Kaarle XI uudisti hallintoa ja talouspolitiikkaa, minkä seurauksena kaupungit joutuivat tiukemmin keskushallinnon otteeseen. Niiden menoja ja tuloja alettiin valvoa tiukemmin. Maaherralla oli tärkeä rooli kruunun päätösten toteuttamisten toimeenpanossa ja valvonnassa. Hän osallistui kaupungin hallinnon virkamiesten valintaan aktiivisesti. Muutenkin hän oli tärkeä yhteyshenkilö ja riitojen sekä epäselvyyksien selvittäjä. Riitoja ja ongelmia oli varsinkin kaupungin sisällä, sillä maistraatin jäsenet eivät aina tulleet toimeen toistensa kanssa. Myös porvariston ja maistraatin kesken selviteltiin välejä. Kaupungissa toimi "kaupungin vanhimmat"- niminen porvariston edustuselin, joka sai varsinkin 1690- luvulla lisää valtaa suhteessa koko porvaristoon.

Porvarit ja maistraatin edustajat pyrkivät vaikuttamaan kuninkaaseen ja maaherraan. Vaikuttamiskanavia oli erilaisia. Maaherraa lähestyttiin suullisesti raastuvassa, sekä kirjallisin valituksin ja anomuksin. Kuninkaan puoleen taas käännyttiin laatimalla kirjallisia valituksia sekä valtiopäivävalituksia. Valtiopäivävalitusten laatiminen ja valtiopäiville matkustavien ehdokkaiden valinta oli joskus riitaisaa puuhaa. Vahvat yksilöt pystyivät ajamaan omia etujaan voimakkaalla esiintymisellä. Keinoja vaikuttaa oli sekä aktiivisia että passiivisia. Jonkin velvollisuuden laiminlyönti oli tapa protestoida.

Asiasanat: Keskushallinto, maaherra, maistraatti, porvaristo, vuorovaikutus, valitukset

Säilytyspaikka:

Muita tietoja:

SISÄLLYSLUETTELO

1. VALTIO VS. ALAMAISET.....	2
1.1. VALTION JA YHTEISKUNNAN VUOROVAIKUTUS.....	2
1.2. PAIKALLISHALLINNON JA KESKUSHALLINNON SUHTEET.....	4
1.3. VAIKUTTAMISEN KEINOT	6
2. JOHDANTO.....	8
2.1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ	8
2.2. LÄHTEET JA AIKAISEMPI TUTKIMUS	10
3. ITSEVALTIAAN HALLINTO	14
3.1. KAARLE XI TIE ITSEVALTIAAKSI.....	14
3.2. MUUTOKSET KESKUSHALLINNOSSA JA KAUPUNKIPOLITIIKASSA.....	15
3.3. MAAHERRAN ASEMA	17
3.3.1. <i>Maaherra Lorentz Creutz Turun ja Porin läänin maaherrana</i>	18
3.3.2. <i>Maaherran sijaiset</i>	21
4. PORVARISTO JA MAISTRAATTI KRUUNUN ALAMAISINA	23
4.1. PORVARISTO	23
4.2. KAUPUNGIN VANHIMMAT PORVARISTON EDUSTAJINA	26
4.3. MAISTRAATTI KESKUSHALLINNON OTTEESSA	39
4.3.1. <i>Kuninkaan ja maaherran toiminta pormestarien nimityksissä 1683- 1696</i>	43
4.3.2. <i>Maaherran rooli raatimiesten ja alempien virkamiesten nimittämisessä</i>	51
5. VALITUKSET VAIKUTUSMAHDOLLISUUTENA.....	53
5.1. PORVARISTON VALITUKSET MAAHERRALLE JA KUNINKAALLE	53
5.2. MAISTRAATIN VALITUKSET MAAHERRALLE JA KUNINKAALLE	57
6. VALTIOPÄIVÄT PORVARISTON JA MAISTRAATIN VAIKUTTAMISKANAVANA	60
6.1. VALTIOPÄIVÄT 1600- LUVULLA	60
6.2. VALTIOPÄIVÄT JA KAUPUNGIT	62
6.3. TURUN VALTIOPÄIVÄEDUSTAJIEN VALINTA 1686- 1693	64
6.3.1. <i>Vuoden 1686 valtiopäivien edustajien valinta</i>	65
6.3.2. <i>Vuoden 1689 valtiopäivien edustajien valinta</i>	68
6.3.3. <i>Vuoden 1693 valtiopäivien edustajien valinta</i>	74
6.4. TURKULAISTEN VALTIOPÄIVÄVALITUKSET	76
7. VALITUKSET KESKUSHALLINNON KONEISTOSSA	81
7.1. PÄÄTÖKSENTEON BYROKRATIA	81
7.2. PÄÄTÖKSET TURKULAISTEN VALITUKSIIN	84
8. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ.....	90

LÄHTEET

LIITTEET

1. VALTIO VS. ALAMAISET

1.1. VALTION JA YHTEISKUNNAN VUOROVAIKUTUS

Valtion paikasta yhteiskunnassa tai sen sijoittamisesta siihen on keskusteltu runsaasti viime vuosina. Monien tutkijoiden mielestä valtiota ei voi selittää vain taloudellisilla ja sosiaalisilla faktoreilla. Theda Skocpolin mukaan ei ole järkevää kuvata valtion ja yhteiskunnan suhdetta yhdellä ainoalla mallilla, vaan hänen mukaansa tärkeintä olisi tutkia aihetta enemmän empiirisesti. Olisi keskityttävä valtion¹ ja yhteiskunnan vuorovaikutukselliseen suhteeseen. Gustafsson esittelee yksinkertaisia malleja jotka kuvaavat mainittua vuorovaikutusta. Tanskassa 1700- luvulla vallinnut absolutismi voidaan kuvata keskusvallan täydellisenä riippumattomuutena muusta yhteiskunnasta. Kuningas on muiden yläpuolella ja tekee päätökset, hallintokoneisto toimeenpanee ne, ja muu väestö on velvollinen tottelemaan niitä. Gustafsson käyttää mallista nimitystä ”riippumaton valtio” (the autonomous state, liite 1; malli A) . Käytännössä tilanne ei kuitenkaan voi olla puhtaasti kuvatuslainen, sillä myös itsevaltiaan päätöksiin vaikuttivat yhteiskunnasta tulevat signaalit, jotka muovaavat sitten uusia asiasta tehtäviä päätöksiä. Ruotsissa 1700- luku oli säätyvallan aikaa. Keskushallinto vastaanotti erilaisten sosiaalisten eturyhmien vaatimuksia. Vaatimuksia muovattiin niin, että ne olivat tasapainossa valtion tavoitteiden kanssa, jonka jälkeen niistä syntyneet päätökset annettiin yhteiskunnalle. Tässä mallissa on siis selvästi kaksi suuntaa; yhteiskunta- valtio ja valtio- yhteiskunta. Gustafsson nimeää mallin ”liberaaliksi näkemykseksi valtiosta” (the liberal view of the state, liite 1; malli). Olisi kuitenkin anakronistista väittää tämän mallin olevan liberaali nykyaikana. Ihmiset eivät suinkaan olleet tasa- arvoisia keskenään. Yhteiskunnassa

¹ On huomattava, että tässä puhutaan valtiosta tarkoittaen keskusvaltaa ja sen hallintokoneistoa.

vallitsivat tiukat rajat eri ryhmien välillä, ja sosiaalisesti korkeimmassa asemassa olevat saivat parhaan hyödyn valtion päätöksistä, koska he olivat yleensä myös mukana päätöksenteossa, ainakin poliittisena painostusryhmänä.²

Seuraava malli on ehkä kaikkein tunnetuin (liite 1; malli C). Historiallisen materialismin mukaan valtio on heijastumaa sosio-ekonomisesti hallitsevan luokan omista tavoitteista ja intresseistä. Hallitseva luokka siis vaikuttaa eniten myös päätöksentekoprosessiin. Esimerkiksi Tanskassa maanomistajien edut oli taattu valtion taholta. Vaikeutena tässä mallissa on se, että yhteiskunnassa oli monta voimakasta eturyhmää, jotka ajoivat omia tavoitteitaan. Ei siis voida sanoa, mikä oli juuri se voimakkain ryhmä, jonka intressien mukaisesti valtiota ohjattiin. Kuvatessaan Ruotsia uuden ajan alkupuolella Eva Österberg esittää monimutkaisemman mallin (interaction of the state and different interests in society, liite 1; malli D). Hänen mukaansa paikalliset ryhmät yhteiskunnassa kamppailivat keskusvallan lisäksi myös toisiaan vastaan. Valtion päätökset ja tarpeet muovautuivat vuorovaikutuksessa näiden ryhmien kanssa. Ryhmien keskinäinen kosketus tapahtui usein virallisilla areenoilla, kuten esimerkiksi pitäjänkokouksissa ja paikallisissa tuomioistuimissa. Österbergin malli toimiikin paremmin kuvattaessa esimerkiksi 1600- luvun valtion ja yhteiskunnan suhdetta, kuin historiallinen materialismi, sillä se sallii useampien selkeiden ryhmien olla mukana ajamassa omia päämääriään, jotka vaikuttivat valtion toimintaan. Varsinkin Ruotsissa vuorovaikutus valtion ja yhteiskunnan välillä oli tarkan muodollista niiltä osin, kuin se tapahtui virallisesti ja laillisin keinoin. Erilaiset paikalliset ryhmät ajoivat tavoitteitaan, mutta niillä oli monta eri mahdollisuutta päästä kompromissiin. Esimerkkinä voidaan mainita vaikka pitäjänkokoukset³, kihlakunnankäräjät ja raastuvanoikeudet. Näissä taisteltiin omien oikeuksien ja päämäärien puolesta, ja se tapahtui enemmän tai vähemmän kaikkien hyväksymien periaatteiden mukaisesti. Myös Ruotsin absoluuttisessa monarkiassa oli virallisia

² Gustafsson 1994, s. 17- 18 ja 158- 159.

vaikuttamisteitä hallintokoneistossa ja mainittujen kokousten kautta. Tässä mallissa valtio ei siis ole vain passiivinen poliittinen koneisto, joka vastaanottaa signaaleja eri ryhmiltä, vaan aktiivinen toimija, joka toimii saatujen havaintojen perustella.⁴

Österbergin malli voidaan osaltaan yhdistää Theda Skopcolin malliin, jonka mukaan valtion toiminta ja rakenne vaikuttaa yhteiskunnassa olevien ryhmien rakenteeseen, toimintaan ja tavoitteisiin (liite 1; malli E). Poliittinen systeemi siis muodostaa sosiaalisia rakenteita yhteiskuntaan. Tämä malli on yhteydessä Österbergin malliin, koska tässäkin ryhmien toiminta tapahtuu valtion muodostamien sääntöjen ja instituutioiden ehdoilla. Ryhmät muodostuvat esimerkiksi privilegioiden mukaan. Porvareilla oli oikeus käydä kauppaa, ei muilla. Ryhmien väliset suhteet rakentuvat myös näille privilegioille. Toiminta ja intressit saavat oikeutuksensa niiden kautta. Ryhmät olivat myös riippuvaisia näistä oikeuksistaan. Jos ei kuulunut johonkin ryhmään oli vailla hyväksytyjä mahdollisuuksia vaikuttaa yhteiskunnassa.⁵

1. 2 .PAIKALLISHALLINNON JA KESKUSHALLINNON SUHTEET

1600- luvulla absolutistinen valtio syntyi myös Ruotsiin. Keskusvalta sai yhä tiukemman otteen muusta yhteiskunnasta. Voidaan puhua sotilaallisesta suurvallasta. Vaikka valtio olikin vallan keskus, niin ei voida kuitenkaan sanoa, että se olisi ollut vain ja ainoastaan hallitsevan eliitin työkalu. Myös feodaalisella valtiolla oli legitimizeettiongelma. Sen piti olla oikeutettu alamaistensa silmissä. Ei riittänyt, että vain hallitseva eliitti koki valtion olemassaolon oikeutetuksi, koska tällöin valtiolla oli riski tulla uhatuksi. Sitä miten valtio hankki oikeutuksensa on poliittista kulttuuria.

³ Lehtisen mukaan paikallisyhteisöillä oli Suomessa ja Ruotsissa 1700- luvulla suurempi itsehallinnon aste, kuin esimerkiksi Tanskassa ja Norjassa. Pitäjänkokouksista ja keskushallinnosta ks. Lehtinen 1976, s. 235- 243. Ks. myös Mykland 1976, s. 245- 246.

⁴ Gustafsson 1994, s. 20 ja 159- 160.

Ruotsin poliittinen kulttuuri rakentui talonpoikien ja valtion väliselle molemminpuoliselle riippuvuudelle ja laillisille instituutioille⁶. Nämä instituutiot sallivat rauhanomaisen vuoropuhelun paikallisyhteisöjen ja keskusvallan kesken. Paikallisyhteisö on Österbergin mukaan alue, joka osallistuu vuoropuheluun omalla kokonaisuutenaan. Paikallisyhteisön asukkaat olivat subjekteja, toimijoita. He eivät olleet passiivisia alamaisia. Paikallishallinnon elimiä ei saisi nähdä vain valtiovallan työkaluina, kontrollin ja hallitsemisen apuvälineinä. Vuorovaikutus on myös monimuotoista. Konfliktit ovat vuorovaikutusta siinä missä kompromissitkin. Ne molemmat tapahtuvat enemmän tai vähemmän laillisin keinoin. Vuorovaikutuksesta puhuttaessa on tärkeää huomauttaa, että kruunu ja paikallisyhteisö eivät suinkaan olleet tasaveroisia osapuolia. Ei siis ole tarkoituksaan väittää kruunun ja paikallisyhteisön olleen harmonisessa suhteessa keskenään.⁷

Tutkimus on korostanut 1500- ja 1600- luvuilla tapahtunutta sosiaalista integraatiota. Sosiaalinen integraatio ei tapahtunut vain kulttuurisesti ja oikeudellisesti vaan myös osallistuminen lisääntyi. Paikallistasolla osallistuttiin päätöksentekoon ja oli olemassa organisaatio, jossa voitiin käydä mielipiteenvaihtoa sekä keskenään, että valtiovaltaa vastaan. Näin voitiin helpottaa keskusvallan voimistumisen mukanaan tuomaa painetta. Tilanne oli ambivalentti. Valtio levitti hallintoaan paikallistasolle ja sai tätä kautta tiukempaa otetta yhteiskunnasta, mutta toisaalta se tätä kautta teki monista ihmisistä poliittisia toimijoita, ja valtakulttuuriin sekoittui eri alueilta niiden omia paikallisia sävyjä. Valtio antoi näin väestölle uusia keinoja ratkaista ongelmiaan ja protestoida ylöspäin.⁸

⁵ Gustafsson 1994, s. 20 ja 159.

⁶ Österberg tarkoittaa poliittisella kulttuurilla kollektiivista toimintaa, jonka pohjana ovat vallitsevat arvot ja niiden pohjalta syntyvä poliittinen toiminta. Siis arvot siitä, miten politiikkaa tehdään. Österberg, 1989 s. 76 .

⁷ Österberg 1989, s. 73- 75.

⁸ Österberg 1989, s. 76.

Österberg on tullut tutkimuksessaan seuraaviin johtopäätöksiin talonpoikien ja keskushallinnon vuorovaikutuksesta 1500- 1700- luvuilla. Talonpojilla oli kruunun suuntaan kanavia, joita pitkin he pystyivät antamaan signaaleja kruunulle protestoimalla tai yhteistyöllä. Paikallistasolla oli instituutioita, jotka olivat talonpojille tärkeitä taloudellisesti, ja niissä toimittiin yhteistyössä luottamusmiesten kanssa. Talonpoikien vaikutusmahdollisuuksien heijastumista käytännön tasolla tehtyihin päätöksiin liittyen esimerkiksi siihen, että menivätkö anomukset läpi ei ole Österbergin tutkimuksessa tärkeintä, vaan se, että oli olemassa erilaisia vaikuttamiskanavia kruunun suuntaan, ja että keskusvalta piti näitä kanavia sopivina ja toimivina keinoina olla yhteydessä alamaisiinsa.⁹

1.3. VAIKUTTAMISEN KEINOT

Vastarinnan muodot riippuivat nekin osaltaan poliittisesta kulttuurista, sillä ihmisten kokemukset ja arvot ohjasivat heidän valitsemiaan keinoja saada keskusvallan huomio heräämään. Ihmisten historiallinen muisti leimasi heidän toimintaansa. Protestointia tapahtui monella tavalla, esimerkiksi työ- ja veronmaksulakolla tai työn tehoa heikentämällä. Protestointia oli sekä laillista, että laitonta, joista laiton tapahtui yllämainittujen lisäksi kapinoimalla tai pakenemalla. Laillinen protestointi voidaan jakaa tapahtuneeksi poliittisten instituutioiden kautta tai hallinnollisia ja oikeudellisia kanavia hyväksikäyttäen.¹⁰ Kimmo Katajala on tutkinut talonpoikaista vastarintaa Karjalassa 1680- ja 1690- luvulla. Hän havainnollistaa vastarintaa ja vaikuttamista nelikentällä, jossa ovat vastapareina käsitteet aktiivinen- passiivinen ja väkivaltainen- väkivallaton. Katajala pohtii myös talonpoikien toimintastrategioita, lähinnä sitä oliko

⁹ Österberg 1989, s. 86- 87.

¹⁰ Hallinnollisten ja oikeudellisten asioiden hoito ei ollut vielä 1600- luvulla eriytynyt selkeästi, vaan esimerkiksi kaupungissa raastuvanoikeus hoiti molempia. Österberg 1989, s. 88.

toiminta organisoitua vai spontaania. Tällöin hän on törmännyt yksilön ja joukon toiminnan eroihin.

Tarkasteltaessa vastarintaa voidaan erottaa lähtökohdiksi kaksi täysin vastakkaista käsitystä uuden ajan alun ihmisestä, varsinkin talonpojasta. Pentti Renvallin mukaan talonpoika suhtautui ympäristöönsä affektiivisesti, tunteella, jolloin hänen vähäinen harkintakykynsä jäi vaikeuksien tullessa toiseksi, ja seurauksena oli primitiivinen väkivaltainen reaktio. Talonpoika oli Renvallille yksinkertainen ja taikauskoinen lapsi.¹¹ James C. Scottin mukaan talonpoikaisessa vastarinnassa on keskitytty liikaa avoimien levottomuuksien tutkimiseen. Tärkeämpää olisi tutkia huomaamatonta ja pientä jokapäiväistä vastarintaa kuten teeskennelyä tietämättömyyttä, väärää myöntyvyyttä ja kunnianloukkauksia. Toisin kuin Renvallille talonpoika oli Scottille henkilö, jonka toiminta oli harkittua taktikointia, ei typeryyttä tai tietämättömyyttä.¹²

Talonpoikien toiminnan järjestäytymistä on historiantutkimuksessa pidetty vahvojen yksilöiden ansiona. Tällaiset ”rettelöitsijät” toteuttivat valitushankkeet ilman aktiivista kollektiivista toimintaa. Yhteisen valituksen laatiminen edellyttää kuitenkin yhteistä päätöksentekoa. Sen lisäksi valituskirjeissä ei ainoastaan kerrota epäkohdista, vaan tarjotaan myös ratkaisumalleja, jolloin valituksen laatijoilla on oltava toiveita ja käsityksiä tulevaisuutensa suhteen.¹³

Kaupungin porvariston vaikuttamisen keinoja tutkittaessa on selvää, ettei kysymyksenasettelua voi siirtää sellaisenaan kaupunkiin. Porvariston ja maistraatin toiminnassa on kuitenkin piirteitä, joita on mahdollista eritellä samaan tapaan, kuin Katajala tekee. Uudenaikaisen valtion luominen Ruotsiin synnytti paineita

¹¹ Renvall 1949, s. 35- 43 ja 182- 183.

¹² Katajala 1994, s. 135- 136.

¹³ Katajala 1994 s. 135- 139.

kaupungeille, joiden talous ja hallinto tulivat tiukemmin keskushallinnon kontrollin alaisuuteen. Tavoitteena oli saada kaupungit palvelemaan kruunun taloudellisia pyrkimyksiä. Tällöin kaupungit pyrkivät luonnollisesti vaikuttamaan kruunun toimiin eri keinoin.

2. Johdanto

2.1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Työssä tutkitaan Turun kaupungin ja keskushallinnon suhdetta 1600- luvun lopulla. Tutkimus on rajattu vuosiin 1683- 1696. Vuonna 1683 Turun maaherraksi nimitettiin Lorentz Creutz, jonka toimikausi kesti aina vuoteen 1698 asti. Creutzin toimikausi osui aikaan jolloin kuningas Kaarle XI hallitsi Ruotsia yksinvaltiaana. Kaarle nousi valtaistuimelle holhoojahallituksen jälkeen vuonna 1675. Seuraavan vuosikymmenen alussa hän alkoi lisätä valtaansa saaden lopulta itselleen itsevaltiaan oikeudet. Kuningas alkoi ajaa läpi monia hallinnollisia ja taloudellisia uudistuksia. Kaarle XI kuoli vuonna 1697. Rajauksen loppuajankohtaa puoltavat lisäksi tuolloin alkaneet suuret kuolonvuodet, jolloin päähuomion Suomessa saivat kadot ja nälkä. 1600- luvun kahtena viimeisenä vuosikymmenenä kaupungin tärkein hallintoelin, maistraatti sai myös jonkin verran uudenlaisen luonteen byrokratisoitumisensa johdosta.

Tutkimuksessa nostetaan esille vuorovaikutusta keskushallinnon ja paikallisyhteisön välillä. Oliko paikallisyhteisöllä, tässä tapauksessa siis turkulaisilla, mahdollisuuksia vaikuttaa keskushallinnon toimintaan ja määräyksiin vai oliko itsevaltainen hallinto

ainoastaan sanelupolitiikkaa käyttävä voima, ja olivatko alamaiset vailla mahdollisuuksia viranomaisten edessä. Turun, niin kuin muidenkin kaupunkien tärkein ja vaikutusvaltaisin ryhmä oli porvaristo. Porvaristoon keskitytään myös tässä työssä. Kaupungissa oli myös joukko erilaisia viranomaisia. Osa paikallisia, kuten maistraatti, osa keskushallinnon virkamiehiä, kuten maaherra. Maistraatin suhde porvaristoon on tärkeällä sijalla tutkimuksessa. Kokivatko porvarit toimielimen omakseen, vai byrokratisoituiko se paikallisyhteisöstä erossa olevaksi kuninkaan työkaluksi, jolla hallinnollisia ja taloudellisia uudistuksia ajettiin läpi? Kaupunkiyhteisön toiminnan muotoihin keskitytään myös. Totteliko kaupunkiyhteisö paikallisia ja keskushallinnon viranomaisia, vai vastustiko se molempia vai ehkä vain toisia? Jos vastarintaa oli, niin minkälaisia muotoja se sai? Oliko vastustus aktiivista vai passiivista, ja tapahtuiko se laittomin vai laillisin keinoin? Myös vastarinnan järjestäytymiseen kiinnitetään huomiota.

Maaherran toiminta ja suhde porvaristoon ja maistraattiin saa myös huomiota. Maaherra oli tärkeässä asemassa määräysten läpiviejänä. Kuunteliko maaherra porvariston toiveita? Miten aktiivisesti hän osallistui paikallisyhteisön kokouksiin raastuvanoikeudessa? Toimiko maaherra vetoamalla suoraan kaupunkilaisiin, vai maistraatin välityksellä? Maaherra oli kuninkaan tärkein korkea viranomainen Turun ja Porin läänissä. Miten voimakkaasti hän ajoi läpi määräyksiä ja valvoi esimerkiksi kruunulle tärkeää verotusta? Antoiko maaherra paikallisten viranomaisten hoitaa tehtävät vai osallistuiko hän niihin? Oliko hän vain ja ainoastaan kuninkaan luottomies, joka toimi yksinvallan työkaluna pitääkseen alamaiset ruodussa, vai ajatteliko hän myös seudun parasta?

2.2. LÄHTEET JA AIKAISEMPI TUTKIMUS

Tärkeimpänä alkuperäislähteenä tutkimuksessa on käytetty Turun raastuvanoikeuden renovoituja pöytäkirjoja vuosilta 1680- 1696. Tavallisena metodologisena ongelmana on tietysti ainainen kiista siitä, antavatko pöytäkirjat ajasta vääristyneen kuvan. Tutkimuksessa käytettyihin pöytäkirjoihin on usein merkitty lopputulosten lisäksi myös tapahtumat kokonaisuudessaan, esimerkiksi eri osapuolten mielipiteet ja jopa jonkinasteiset asian käsittelyn lomassa heitetyt solvaukset. Konfliktit ovatkin juuri tärkeitä tutkittaessa eri ryhmien välisiä suhteita. Tämän työn kannalta olennaiset tapahtumat sisältävät paljon konfliktitilanteita, joista voi hahmottaa ongelman osapuolet ja syyt. Ilman raastuvanoikeuden pöytäkirjoja tiedonsaanti esimerkiksi porvariston toiminnasta olisi mahdotonta ja ilman niitä työ olisi ollut mahdotonta esitettyjen kysymysten puitteissa. Alkuperäislähteenä on käytetty myös maaherran kirjeitä kuninkaalliselle majesteetille. Ne on käyty läpi lokakuusta 1684 vuoden 1697 alkuun asti. Maaherran kirjeet käsittelevät voittopuolisesti reduktiota, jota varten hän lähinnä Suomeen saapuikin. Silti joukossa on myös jonkin verran Turkua ja varsinkin sen porvaristoa sekä maistraattia käsitteleviä kirjeitä. Maaherran kirjeet ovat tuon ajan tavan mukaisesti tiukkojen kohteliaisuussääntöjen leimaamia, mutta asia niissä sanotaan silti suoraan. Maaherra kirjoitti kuninkaalle useita kirjeitä viikossa. Hän ei tietysti kerro kirjeissä kaikkea. Hän tuntui kuitenkin ilmaisevan myös omia mielipiteitään, joten huoli siitä, että hän kirjoitti vain sen, minkä tiesi kuninkaan haluavan kuulla on ehkä liioittelua.

Alkuperäislähteenä on käytetty lisäksi kaupunkia koskevia Städers acta- asiakirjoja, jotka sisältävät mm. joitakin valituksia, jotka porvaristo ja maistraatti ovat laatineet kuninkaalle ja maaherralle. Asiakirjat ovat usein päiväamättömiä. Toinen sarja, joka sisältää myös kaupunkien valituksia on Städersnas skrivelser och besvär. Myös tämän sarjan asiakirjojen päiväys puuttuu usein. Molemmat sarjat sisältävät kuitenkin

sellaisia tietoja, että niiden käyttö on perusteltua, vaikka niiden sisältämät tiedot ovat melko hajanaisia ja joskus vaikea ajoittaa tarkemmin. Ajoitus onnistuu parhaiten, jos asiakirjat on allekirjoitettu jonkun aikalaisen nimellä. Vaikeampi tilanne on silloin jos allekirjoituksena on esimerkiksi ”Turun pormestari ja raati, sekä porvaristo”.¹⁴

Painetuista lähteistä käytössä ovat olleet kuninkaalliset vastaukset kaupunkien valitukseen ja valtiopäivävalitukseen. Kaupunkien lähettämiä valituksia esimerkiksi valtiopäiville ei ole ollut käytössä, mutta vastauksessa melkein aina kerrataan asia, joka on ollut alkuperäisessä valituslistassa. Siksi on helppoa nähdä valituksen aihe ja yksityiskohdat lähes joka kerta. Toki alkuperäisten valitusten läpikäyminen olisi perusteltua silloin, kun tutkitaan tarkemmin valitusten sisältöä.

Lähdekirjallisuus painottuu teoksiin, joissa käsitellään paikallisen ja valtion vuorovaikutusta, Turun kaupungin historiaa ja paikallishallintoa, sekä keskushallinnon ja valtiopäivien toimintaa ja suhdetta 1600- luvun lopulla. Teoreettisen pohjan työlle antavat seuraavat julkaisut. Harald Gustafssonin tutkimus ”Political Interaction in the Old Regime”¹⁵, jossa käsitellään keskusvallan ja paikallisyhteisöjen suhdetta 1700- luvun Ruotsi- Suomessa ja Tanska- Norjassa. Tärkeät havainnolliset mallit valtion ja muun yhteiskunnan suhteesta on saatu hänen kirjastaan. Eva Österbergin artikkeli ”Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige”¹⁶ on tutkimuksessani hyvin tärkeässä asemassa. Österberg on tutkinut maaseudun väestön, lähinnä talonpoikien suhtautumista ja toimintaa keskushallintoa kohtaan. Kimmo Katajalan väitöskirja ”Nälkäkapina”¹⁷ käsittelee Käkisalmen läänissä 1696- 1697 syttynyttä talonpoikaiskapinaa, mutta hän tuo esille myös monia muita tapoja, joilla voitiin protestoida esivaltaa kohtaan. Katajala käsittelee myös talonpoikaista mentaliteettia tuona aikana.

¹⁴ ”Borgmestare och Råd samt Borgerskap och menige Man i Åbo”

¹⁵ Gustafsson 1994

¹⁶ Österberg 1989 ja 1992.

Koko tutkimuksen asiatietojen kannalta tärkein lähde on ehdottomasti Carl von Bonsdorffin laatima Turun historia.¹⁸ Vaikka teos on ilmestynyt jo viime vuosisadalla ja sen kysymyksenasettelu on täten yli sata vuotta vanhaa, niin silti se on yhä paras Turusta ilmestynyt 1600- lukua käsittelevä teos ainakin oman tutkimukseni kannalta, koska Bonsdorff käsittelee asioita ja tapahtumia mm. valtiopäiväedustajien valinnan osalta hyvinkin yksityiskohtaisesti. Raimo Rannan kirjoittama 1600- luvun osuus uudemmasta Turun historiasta seuraa pitkälti Bonsdorffin tulkintoja, mutta se on tietyiltä osin suurpiirteisempi ja näin tässä tutkimuksessa käsiteltävissä aiheissa yksin käytettynä riittämätön.¹⁹ Työssä on käytetty myös muita kaupunkihistorioita. Tietoa Turun kauppiassuvuista on saatu Tor Carpelanin genealogisesta tutkimuksesta.²⁰ Muuta tärkeää kirjallisuutta ovat esimerkiksi Erkki Lehtisen ja Petri Karosen julkaisut, joista edellinen käsittelee valtakunnan yhtenäistämistä ja jälkimmäinen kaupungeja ja kaupunkipolitiikkaa 1600- luvulla.²¹ Keskushallinnon rakennetta ja toimintaa tutkittaessa on tärkeimpänä kirjallisuuslähteenä käytetty Anna- Brita Lövgrenin väitöskirjaa.²² Valtiopäivien osalta päälähteinä ovat olleet ”Sveriges Riksdag IV” ja ”Suomen kansanedustuslaitoksen historia I”²³

Aikaisempaa tutkimusta aiheesta on siis jonkin verran. Varsinkin Österberg on tutkinut aihetta, mutta vaikeutena on se, että hänen tutkimuksensa koskee maaseutua ja vielä Ruotsissa. Maaseudun ja kaupungin olot olivat tuolloin hyvin erilaiset. Kaupunkien itsehallinto oli paljon maaseutua voimakkaampi. Lisäksi kaupungit muodostivat selkeän kokonaisuuden, ja ryhmät niissä olivat suuremmassa vuorovaikutuksessa keskenään. Österbergin kysymyksenasettelua sovelletaan tässä

¹⁷ Katajala 1994.

¹⁸ Bonsdorff 1889

¹⁹ Ranta 1975.

²⁰ Carpelan 1890.

²¹ Karonen 1994, Lehtinen 1961.

²² Lövgren 1980.

²³ Grauers 1932. Renvall 1962.

tutkimuksessa. Hän on tutkimuksessaan käyttänyt lähteenä pitäjänkokousten pöytäkirjoja, joissa käsitellään paljon samantapaisia hallinnollisia asioita, kuin kaupunkituomioistuimissa. Esimerkkinä luottamusmiesten valinta.

Suomessa paikallisyhteisön ja keskushallinnon/viranomaisten diskurssiivista suhdetta ovat tutkineet mm. Kimmo Katajala ja Panu Pulma. Katajalan kapinatutkimuksessa lähteinä on myös käytetty paikallisia tuomiokirjoja ja asetelma on osin sama kuin Österbergillä. Katajala tosin kuvaa tapahtumia laajasti ja yksityiskohtaisesti. Katajalan malli talonpoikaisen vastarinnan ulottuvuuksista on erinomainen tapa havainnollistaa tapahtumia, ja sen pohjalta rakennettua mallia käytetään tässäkin työssä. Kaupunkihistorioissa on myös kuvattu paikallisyhteisön ja valtion suhdetta, mutta niissä tapaukset ovat yleensä hajallaan, koska kaupunkihistorioiden rakenne ja sisältö on tehty toisella periaatteella. Ne kuvaavat eri instituutioita ja tapahtumia erikseen. Esimerkiksi porvariston toimintaa esivaltaa vastaan ei ole koottu yhteen, vaan se mainitaan tapauksittain eri kohdissa. Voi siis sanoa, että varsinaista kokoavaa tutkimusta edellämainitusta vuorovaikutuksesta ei ole tehty kaupunkien osalta.

3. ITSEVALTIAAN HALLINTO

3.1. KAARLE XI TIE ITSEVALTIAAKSI

Vanhaa hallitussuuntausta vastustava oppositio oli näkynyt Ruotsissa jo vuosien 1672 ja 1675 valtiopäivillä sekä Tanskan vastaisen sodan aikana, mutta vasta 1680-luvulla valtakunta siirtyi varsinaiseen itsevaltiuteen. Aikaisemmin hyvinkin merkittävän valtaneuvoston merkitys mureni 1670-luvulla erityisesti Kaarle XI nimityspolitiikan johdosta, sillä esimerkiksi vuosina 1676-1680 ei nimitetty yhtään uutta valtaneuvosta ja kuolemantapausten johdosta näiden lukumäärä väheni tänä aikana kolmellatoista. Vuoden 1680 valtiopäiville kokoonnuttaessa kuninkaan arvovalta oli korkealla säätyjen keskuudessa. Tähän vaikutti paljon kuninkaan rohkea ja päättäväinen toiminta sodan aikana. Huonoon taloudelliseen tilaan vedoten kuningas ajoi papiston, porvariston ja talonpoikien tuella läpi reduktion, minkä seurauksena lahjoitusmaita otettiin takaisin kruunun haltuun. Lisäksi kuningas sai säädyt julistamaan, ettei hänen tarvinnut turvautua valtaneuvoston apuun hallitsemisessaan. Valtaneuvoksista tehtiin kuninkaallisia neuvoksia. Kuninkaan toimenpiteet valtiopäivillä saattoivat olla laskelmoituja ja etukäteen suunniteltuja. Seuraavilla valtiopäivillä vuonna 1682 Kaarle XI sai säädyiltä itselleen lainsäädäntöoikeuden, reduktiota laajennettiin ja sotalaitos päätettiin järjestää uudelleen ruotujakolaitoksen pohjalta. Kuningas käytti ovelasti hyväkseen luottomiehiään säätyjen piirissä ja lopetti kritiikin julistamalla arvostelijoiden rikkovan uskollisuudenvälansä majesteetille. Viimeiset esteet kuninkaan tieltä poistuivat vuoteen 1693 mennessä. Uusi kirkkolaki laadittiin maallikoiden toimesta, ja kirkko alistettiin hallitsijan valtaan. Lopulta säätyjen antama suvereeniselitys

tunnusti kuninkaan absoluuttisen vallan.²⁴ Kaarle XI itsevaltiuden ideologinen perusta rakentui kolmisäätyopin pohjalle. Hallitut olivat oikeudettomia alamaisia, jotka kuuluivat syntymänsä ja sukunsa kautta säätyihin. Säätyjärjestelmän kantava periaate oli keskitetty, alistava hierarkisuus, jonka huipulla olivat hallitsija ja hänen sukunsa. Hallitsija määritteli säätyjen oikeudet ja velvollisuudet, ja säädyillä oli myös hallitsemiseen kuuluvia tehtäviä. Aateli osallistui vallankäyttöön, tosin on muistettava, että Kaarle XI itsevaltius heikensi aatelin valtaa Ruotsissa. Porvaristo puolestaan toimi taloudellisten privilegioidensa pohjalta ja oli täten hieman erillään kuninkaan hallintojärjestelmästä.²⁵

3.2. MUUTOKSET KESKUSHALLINNOSSA JA KAUPUNKIPOLITIIKASSA

Kuninkaan saatua riippumattomuuden lainsäädännössä alkoivat muutokset keskushallinnossa. Keskushallinnon vanhojen tärkeiden kollegioiden johtajat saivat uudet nimitykset; hovioikeuden presidentti, kansliapresidentti, kamaripresidentti jne. Kollegioiden rinnalle perustettiin uusia elimiä hoitamaan tiettyjä, tarkoin rajattuja toiminta-alueita ja niiden johtajat, myös presidentit tai kuninkaalliset neuvokset, tekivät päätökset itse, ei kollegiaalisesti. Tällaisia elimiä olivat mm. valtionkonttori ja reduktiokomissio. Osa komissioista oli väliaikaisia. Neuvoston kokouksiin ei kutsuttu kaikkia kuninkaallisia neuvoksia, vaan ainoastaan ne, joiden viranhoitoon käsitellyt asiat kuuluivat tai joilla oli kokemusta ja tietoa, joka saattaisi auttaa kokouksessa. Kollegiaalinen järjestelmä astui täten askeleen jos toisenkin taakse päin. Yhteys keskushallinnon ja hallituksen välillä ei kuitenkaan katkennut, sillä kollegioiden ja

²⁴ Luukko 1967, s. 611- 618. Lövgren 1984, s. 73- 75.

²⁵ Tiihonen 1995. s. 12- 16. Tiihosen mukaan traditionaalisessa ancien regimen hallitsemismallissa hallitsija 1. Johtaa taloutta ja veronkeräystä. 2. Johtaa armeijaa ja hallintoa. 3. Monopolisoi yhteiskunnan sosiaalista liikkuvuutta. 4. Kontrollooi aristokratian valtaa. 5. Johtaa oikeudenhoitoa ja lainsäädäntöä sekä oikeusideologiaa. 6. Asettaa itsensä yleisen kulttuuri- ja symbolijärjestelmän johtajaksi (kirkko, taide, tiede, koulutus,

komissioiden panos asioiden valmistelussa ja esittelyssä oli yhä merkittävä, vaikka kontakti ylimmälle tasolle tapahtuikin lähinnä kollegioiden ja komissioiden johtajien taholta. Ruotsi ei ollut tässä asiassa mikään poikkeus, sillä myös Ranskassa, Englannissa ja Habsburgien keisarikunnassa käytäntö oli samanlainen. Tilanteen takana oli tehokkuusajattelu, jonka mukaan jokainen osa hallinnossa hoiti omaa tehtävänsä ja jonka teki mahdolliseksi hallitsijan vahva asema.²⁶

Keskushallinnon tärkeimmät elimet olivat kanslia ja kamári. Kanslian asema oli keskeinen, sillä kaikki kirjeet, jotka kuningas allekirjoitti kulkivat kanslian henkilökunnan kautta. Muut kollegiot eivät saaneet toimittaa kuninkaalle edes niitä kuninkaallisia kirjeitä, jotka koskivat niiden omaa erikoisalaa. Kuninkaallinen kirje, joka saapui kansliaan puhtaaksikirjoitettiin ja kontrasigneerattiin ja toimitettiin kuninkaalle lopullista allekirjoitusta varten. Kanslian henkilökunnan mahdollisuuksista vaikuttaa asiakirjan lopulliseen sisältöön vaikutti se, oliko henkilöllä tietoa tai kokemusta asiakirjaa koskevassa asiassa. Jos päätös oli luonteeltaan sellainen, että kanslian henkilökunta ei kyennyt ammatitaitonsa perusteella vaikuttamaan päätökseen, olivat mahdollisuudet saada mielipiteensä kuuluville tai paperille vähäiset. Kanslian johdossa eli presidenttinä toimi koko Kaarle XI itsevaltiuden ajan kokenut diplomaatti Bengt Oxenstierna.²⁷

Kaarle XI aikana kaupungit joutuivat tiukemmin kruunun kontrollin alaisuuteen. Kaupunkien maa- alueita otettiin reduktion perusteella takaisin kruunun hallintaan. Suuri osa kaupungeille myönnettyistä tuloista, jotka pääsääntöisesti tulivat erityyppisistä tulleista peruutettiin ja ohjattiin kruunun kassaan. Aikaisemmin 1600-luvulla Suomeen oli perustettu useita kaupunkeja, mutta nyt erityisesti sellaisia

kasvatus)7. Uskoo ihmiselämän arkipäiväisen hallinnon ja järjestystehtävät suku- ja perhekeskeisesti toimivalle säätyjärjestelmälle.

²⁶ Karonen 1996, s. 58. Luukko 1967, s. 620. Lövgren 1984, s. 73- 74.

pikkukaupunkeja, joista ei ollut kruunulle hyötyä lakkautettiin, ja Suomen kaupungeista puolet todettiin osin tai kokonaan toimintakyvyttömiksi. Tukholmassa kuninkaan ylikäskynhaltijoiksi nimittämät luottomiehet toteuttivat hänen käskyjään liiankin innokkaasti, ja hallinto- sekä oikeuslaitoksen toimintaa valvottiin hyvin tarkasti. Tarkimmin kruunun valvoi kaupunkien taloutta, sillä tilintarkastusjärjestelmää ja palkkausta seurattiin ja kehitettiin jatkuvasti. Kaupunkien virkakunta supistui, ja virkamiesten työtaakka kasvoi. Kaupunkien tehtäväksi tuli kerätä varoja kruunun kassaan merkantilismin oppien mukaisesti. Muutokset aiheuttivat luonnollisesti paineita kaupunkien hallinnolle ja porvaristolle.²⁸

3.3. MAAHERRAN ASEMA

Lääninhallinnon johdossa toimi 1600-luvun alkupuolelta lähtien käskynhaltija, jonka virkanimeke muuttui maaherraksi vuonna 1634. Lääninhallinnon virkamiehet olivat maaherran lisäksi lääninsihteeri, kirjanpitäjä. Lääninkansliassa toimi myös raha- ja muonavarainhoitajia. Maaherrojen ohjesäännön mukaan hänen tuli kuninkaan puolesta valvoa alamaistensa parasta. Käytännössä maaherra valvoi kaikkea mahdollista. Hän oli siis läänin ylin hallintoviranomainen. Turun ja Porin läänin maaherra istui Turussa, jossa hän valvoi kaupunginhallintoa ja oikeudenhoitoa hoitavan maistraatin toimintaa, mutta oikeudenhoitoon hänen ei kuulunut enää puuttua. Tuomioiden täytäntöönpano maaherra valvoi ja tuomiokirjojen sisältö tuli toimittaa hänelle kahtena kappaleena, joista toinen kuului hovioikeudelle. Sotavoimia maaherra ei varsinaisesti komentanut, mutta hän valvoi nihtien ja laivamiesten palvelukseenottoa ja piti huolta sotaväelle toimitettavista tarpeista. Maaherra valvoi

²⁷ Kanslian henkilökunnan tärkeimpiä virkoja olivat lisäksi ; kanslianeuvos, hovikansleri, valtiosihteeri ja muut sihteerit sekä alempaa henkilökuntaa, kuten kopioijat, tulkit, kääntäjät ja kirjansitojat. Lövgren 1980, s. 10- 17.

²⁸ Karonen 1995, s. 38- 40. Halila 1942, s. 60- 64. Ranta 1981, s. 121- 122. Suomeen perustetuista kaupungeista ks. Åström 1977, s. 134- 161.

lakien ja privilegioiden noudattamista kaupungissa sekä kaupungin taloutta ja elinkeinoja. Kruunun saatavat, kuten tullit, vuokrat ja verot kuuluivat hänen valvontaansa. Maaherra oli periaatteessa kollegioiden alainen aina vuoteen 1687 asti, jolloin Kaarle XI julkaisi uuden maaherrojen ohjesäännön. Uusi ohjesääntö ei tuonut merkittäviä muutoksia maaherran tehtäviin ja velvollisuuksiin kaupungissa, mutta se siirsi maaherrojen virkavalan tehtäväksi suoraan kuninkaalle. Maaherrat vapautettiin matkustamasta joka vuosi Tukholmaan antamaan selvitystä viranhoidostaan kuninkaalle, mutta heidän piti silti olla valmiina antamaan selvitys, jos sitä majesteetin puolesta vaadittiin. Vuoden 1687 ohjesääntö vakiinnutti myös lääninhallituksen jaon lääninsihteerin johtamaan lääninkansliaan ja kirjanpitäjän johtamaan lääninkonttoriin. Seuraavana vuonna kirjanpitäjää alettiin nimittämään lääninkamreeriksi, jolle reduktion johdosta lisääntyneiden verotulojen vastaanotosta huolehtimaan perustettu lääninrahastonhoitaja oli vastuussa.²⁹

3.3.1. Maaherra Lorentz Creutz Turun ja Porin läänin maaherrana

Lorentz Creutz nuorempi nimitettiin Turun ja Porin läänin maaherraksi vuonna 1683. Hän toimi virassaan vuoteen 1698 asti ja hänet on haudattu Turun tuomiokirkkoon. Creutzin nimityksen taustalla oli todennäköisesti reduktion toimittaminen Turun ja Porin läänissä, sillä Creutz oli kannattanut reduktiota kuninkaan puolella ja leijonanosa hänen kuninkaalle kirjoittamistaan kirjeistä koskee juuri reduktioon liittyviä asioita. Creutz oli myös innokas vuorityön kannattaja, joka perusti kaksi rautaruukkia; Tykön ja Kauttuan. Hän oli toiminut vuorikollegion johdossa asessorin virassa ja nimitetty mm. Suomen vuoritoimialueen ylijohtajaksi, jossa tehtävässä hän

²⁹ Lorentz Creutz vanhempi toimi myös Turun ja Porin läänin maaherrana (vuodet 1648-1655. Bonsdorff 1889, s. 147- 149. Lääninsihteerin tehtävät jäivät aluksi pitkään epämääräisiksi, mutta kirjanpitäjän virka sai nopeasti vakiintuneet muotonsa. Enemmän lääninhallitusten muodostamisesta ja sen virkamiehistä Suomessa ks. Lehtinen 1961, s. 115- 139. Luukko 1967, s. 621- 622.

ajoi Suomen ruukkien aseman parantamista, siinä kuitenkin aivan täysin onnistumatta. Creutz myös velkaantui ruukkiensa johdosta runsaastikin.³⁰

Maaherra Creutz oli Bonsdorffin mukaan merkittävin Turussa vaikuttaneista käskynhaltijoista ja maaherroista 1600- luvulla. Sen, että hän yritti kehittää kaupunkia teki mahdolliseksi pitkä kausi, johon ei osunut suuria tulipaloja tai sotia. Creutz näki vaivaa erityisesti Turun paloturvallisuuden eteen, todennäköisesti edeltäjänsä Harald Oxen aikana vuosina 1678 ja 1681 raivonneiden tuhoisien tulipalojen takia.³¹ Maaherra Creutz saapui Turun raastuvanoikeuden istuntoon ensimmäisen kerran kesällä 1683. Creutz oli paikalla raastuvassa kaikkiaan 47 kertaa vuoden 1696 loppuun mennessä, välillä maaherran puolesta paikalla oli myös hänen sijaisiaan. Creutz ei ilmoittanut etukäteen osallistumisestaan raastuvanoikeuden istuntoon kuin pari kertaa. Creutzin osallistuessa istuntoon aloitettiin se yleensä pitkällä, kaupungin taloutta, kauppaa, paloturvallisuutta ja yleistä järjestystä koskevalla listalla. Maaherra saapui paikalle myös vaikeiden kiistojen johdosta. Näitä olivat mm. valtiopäivämiesvaalit ja pormestarien vaikeudet lain kanssa. Vain harvoin Creutz oli paikalla raastuvassa ilman, että hän ei jollain tavalla tuonut itseään julki. Maaherralle näyttää kulkeneen myös jatkuva valitusten ja anomusten virta, jonka vuoksi hän usein saapui raastupaan antamaan vastauksiaan tai neuvojaan.³²

Maaherra Creutzin tiukempi suhtautuminen Turun taloudenhoitoon ja kruunun saatavien maksamiseen alkoi näkyä 1690- luvulla. 1680- luvulla Creutz muistutti

³⁰ Bonsdorff 1889, s. 159- 160. Maaherran kirjeet. Lorentz Creutzin suhteesta vuorityöhön ja ruukkien perustamisesta sekä hoidosta tarkemmin ks. Viikuna 1994, mm. s. 37, 43, 92-94, 130- 131.

³¹ Bonsdorff 1889, s. 160.

³² Maaherra Creutz paikalla raastuvassa ks. mm. TRO 14. 11. 1683, 3. 12. 1683, 6. 10. 1684, 20. 10. 1684, 11. 3. 1685, 13. 7. 1685, 13. 9. 1686, 24. 1. 1687, 12. 3. 1688, 20. 8. 1688, 4. 12. 1689, 11. 12. 1689, 17. 11. 1690, 11. 2. 1691, 8. 7. 1691, 22. 2. 1692, 6. 7. 1692, 22. 4. 1693, 7. 8. 1693, 11. 6. 1694, 29. 10. 1694, 15. 5. 1695, 23. 9. 1695, 8. 4. 1696, 4. 11. 1696.

yleensä koko porvaristoa maksamattomista veroista tai muista kruunun saatavista.³³ Vuonna 1692 maaherra ilmoitti, että kaupungin tuloja ja kassaa pitäisi olla hoitamassa tietyt raatimiehet ja määräsi tehtävään raatimies Vilhelm Wargentinin, jota tehtävään myös ehdotettiin.³⁴ Maaherran halu saada kaupungin velat kruunulle toimitetuksi nopeasti näkyy 1690- luvulla siitä, että muistutukset selkeästi henkilöityvät mm. kaupunginvoutiin ja veronkantomiehiin, joita uhattiin toistuvasti sakoilla, jos he eivät saa maksuja perittyä. Silmätikkuina ovat erityisesti kaupunginvouti Erich Miltopaeus ja kämneri Hans Hörling, joita uhattiin toistuvasti sakoilla ja jopa kiinteän omaisuuden takavarikoimisella kruunulle, jolleivät he saisi toimitettua mm. laivamies- ja manttaalirahoja, jotka olivat olleet rästissä. Myös ulosmittauksia maaherran käskystä, koskien kruunun saatavia tapahtui samoihin aikoihin runsaasti.³⁵

Kuten on jo mainittu Creutzin tehtävänä näyttää ensisijaisesti olleen reduktion toteuttaminen ja veropalkkalaitoksen sisäänajo Turun ja Porin läänissä sekä myös Uudenmaan läänissä. 1690- luvun alkupuolella kirjeenvaihto kuninkaan kanssa käsitteli reduktioon liittyviä asioita jo huomattavasti vähemmän, kuin aikaisemmin. 1690- luvulla kirjeet koskivat yhä enemmän asioita, jotka liittyivät kruunun saataviin ja kauppaan sekä talouteen. Keskushallinnon määräyksiä, jotka liittyivät edellisiin alkoi tulla lisää.³⁶

Kuninkaalliset kirjeet, plakaatit ja määräykset luettiin raastuvassa poikkeuksetta niin, että maaherra oli itse paikalla tai samalla kertaa kruunun tiedotusten ohessa käytiin läpi maaherran itsensä raastupaan lähettämiä määräyksiä. On kuitenkin vaikea sanoa

³³ Tyypillinen muistutus kuului: "Borgerskapet inkallades och bleef dhem föreläsitt Högwälborne Herrens Landshöfdingens bref; af d. 13 Oct. nästleedne, angående dhe Taxa Cronan hade att fordra, giöra." TRO 26. 10. 1685.

³⁴ TRO 6. 4. 1692.

³⁵ TRO 1. 4. 1693. TRO 22. 4. 1693. TRO 2. 3. 1694. TRO 29. 5. 1695. TRO 11. 6. 1695.

³⁶ Maaherran kirjeet. Veropalkkalaitoksesta ks. mm. 6. 10. 1687. Kaupunkien talouteen liittyviä mm. 27. 6. 1691. 20. 1. 1694. 6. 12. 1694.

varmasti kulkiko jokainen Tukholmasta tullut asia ensin maaherralle ja luettiin se sen jälkeen kaupunkilaisille, mutta tietysti maaherran on pakko olla ollut tietoinen kruunun määräyksistä, sillä muutenhan niiden valvominen olisi ollut vaikeaa. Todennäköisimmältä näyttää kuitenkin se, että keskushallinnon posti kaupunkilaisille on kulkenut maaherran kautta, mutta esimerkiksi valtiopäiväkutsu vuoden 1689 valtiopäiville luettiin raastuvassa porvaristolle ilman, että maaherra olisi ollut paikalla tai että samalla olisi julkistettu maaherran määräyksiä. Tietysti on mahdollista myös se vaihtoehto, että maistraatti sai oman kappaleensa ja maaherran kanslia omansa. Maaherran ja kruunun määräyksien yhtäaikainen lukeminen voi yhtä hyvin johtua hallinnollisten asioiden tiedottamisen keskittämisestä yleiseen raastuvankokoukseen, jolloin kaikki pystyttiin lukemaan samalla kertaa, sillä kruunun ja maaherran uusien määräyksien lukeminen eri kerralla tuntuu turhalta.³⁷

3.3.2. Maaherran sijaiset

Maaherralla ei ollut aina halua tai mahdollisuutta saapua henkilökohtaisesti paikalle raastupaan. Tavallisinta oli, että joku maistraatin jäsenistä tai kaupungin virkamiehistä kävi hänen luonaan tiedustelemassa Creutzin kantaa asiaan.³⁸ Maaherralla oli myös sijaisia, jotka toimivat hänen valtuutuksellaan. Suurin osa tapauksista on sellaisia, että joku virkamies lääninhallinnosta, linnanvouti tai asessori saapui raastupaan maaherran puolesta (wägnar, i hans ställe) jonkin ilmoitusasian yhteydessä tai valvomaan taksoitusta. Näillä kerroilla maaherran puolesta paikallaolevat henkilöt eivät käytännössä tehneet mitään omia päätöksiä tärkeissä asioissa, vaan toimivat vain käytännön asioiden, kuten verotuksen valvojina ja

³⁷ ks. mm. TRO 13. 9. 1686. TRO 30. 6. 1686. TRO 11. 5. 1687. TRO 31. 3. 1688 .TRO 5. 12. 1688 (valtiopäiväkutsu). 4. 12. 1689. 26. 2. 1690.

³⁸ TRO 26. 10. 1685. TRO 4. 8. 1686. TRO 19. 10. 1686.

maaherran sanansaattajina ilmoittamalla Creutzin tahdon.³⁹ Esimerkiksi taksoitukseen Creutz itse osallistui vain kerran.⁴⁰

Maaherra oli matkojensa johdosta ajoittain tavoittamattomissa. Silloin Creutz nimitti itselleen sijaisen (vicelandshöfding, substitut), jonka toimintavaltuudet näyttävät olleen suuremmat. Maaherra Creutzin merkittävin viransijainen Turussa oli asessori Samuel Wallenstierna, joka toimi maaherran tehtävässä pitempään ainakin syksyllä 1687 ja talvella 1688, kun maaherra oli matkustanut Liivinmaalle. Wallenstierna hoiti jopa maaherran ja kuninkaan välistä kirjeenvaihtoa. Lisäksi Wallenstierna toimi maaherran sijaisena ns. ”suuren valtiopäiväriidan” yhteydessä vuosien 1688 ja 1689 vaihteessa, jolloin tunteet raastuvassa kävivät todella kuumina. Wallenstierna näyttää siis olleen Creutzin luottomies, johon tämä luotti myös uuden pormestarin valintaa suunniteltaessa joulukuussa 1687.⁴¹ Muita varamaaherroja olivat asessori Nicolaus Lietzen, joka eräällä kerralla ilmoitti maistraatille, että hän ei ehdi paikalle kun verotuksesta ilmoitetaan porvaristolle, vaan siirsi vastuun maistraatille ja asessori Erich Tigerstedt, mutta heidän toimintansa varamaaherrana ei sisältänyt mitään merkittäviä toimenpiteitä. Maaherra Creutzin toinen selkeä suojatti näyttää olleen lääninsihteeri ja myöhempi oikeuspormestari Laurentius Wilstadius, joka ei kuitenkaan koskaan toiminut virallisesti varamaaherrana, mutta juuri hän oli maaherran edustajana raastuvanoikeudessa ja taksoituksessa kaikkein useimmin.⁴² Maaherralla oli siis kaupungissa ”omia miehiä”, joiden kanssa hän keskusteli vaikeista tilanteista ja joihin hän saattoi luottaa apua tarvitessaan. Toisaalta esimerkiksi asessori Wallenstiernalla ei ollut maaherran auktoriteettia, sillä hän joutui

³⁹ Maaherran puolesta (wägnar, i hans ställe) raastuvassa toimivat mm. lääninsihteeri, myöhemmin pormestari, Laurentius Wilstadius, TRO 21. 5. 1685. TRO 12. 2. 1686. TRO 3. 5. 1687. TRO. Lääninkirjanpitäjä Anders Bange, TRO 12. 10. 1685. TRO 1. 2. 1687. TRO 3. 5. 1688. 10. 2. 1691. Asessori Samuel Wallenstierna, TRO 8. 5. 1689. Linnanvouti Cnuth Andersson, TRO 10. 2. 1686. TRO 14. 2. 1690. Lääninsihteeri Anders Biörkegren, TRO 14. 1. 1695. Lääninkamreeri Johan Kempe, TRO 23. 4. 1694. TRO 23. 4. 1695.

⁴⁰ TRO 4. 3. 1691. TRO 5. 3. 1691.

⁴¹ Maaherran kirjeet 6. 10. 1687, 24. 11. 1687, 26. 11. 1687, 3. 3. 1688. TRO 7. 12. 1687. TRO 10. 12. 1687. Suuresta valtiopäiväriidasta enemmän ks. sivut 65- 71..

kuuntelemaan kovaa kielenkäyttöä, joka toki ei suuntautunut häneen itseensä, esimerkiksi kauppias Johan Ranckenin suusta, suusta joka rauhoittui huomattavasti Creutzin ollessa paikalla. Kaupungin porvarit luottivat asessori Wallenstiernaan, sillä he pyysivät tätä ottamaan yhteyttä kuninkaaseen leivinuunirahoja koskevassa ongelmassa.⁴³

4. Porvaristo ja maistraatti kruunun alamaisina

4.1. PORVARISTO

Turun väkiluku vaihteli 1600- luvun loppupuolella 6000 asukkaan molemmin puolin. Vuonna 1694 kaupungissa oli noin 6000 asukasta, suurimmillaan väkiluku oli ollut 1660- luvulla, noin 6200 asukasta.⁴⁴ Porvariston lukumäärä vaihteli myös suuresti, erityisesti pikkuporvareiden keskuudessa. Vuonna 1675 heitä oli 683, kun taas vuonna 1699 määrä oli laskenut 408: aan, laskien edelleen 1700- luvulle tultaessa. Johtavan kauppiasluokan edustajien määrä sitä vastoin pysytteli vuosisadan loppupuolella 30 tienoilla. Kauppaa harjoittavien porvareiden joukko ei ollut yhtenäinen 1600- luvun lopulla. Vielä 1600- luvun alkupuolella porvariksi pääsi automaattisesti mm. kauppiaan poika, mutta vuonna 1619 säännöksiä ryhdyttiin tiukentamaan. Porvariutta oli anottava, ja alettiin vaatia takuita riittävästä varallisuudesta. Määräyksiä todella valvottiin, ja porvariksiottoon vaikutti myös

⁴² Maaherran suhteesta Wilstadiukseen ks. Maaherran kirjeet 27. 7. 1689, 13. 12. 1690. Wilstadius raastuvassa ks. viite 186.

⁴³ Wallenstiernan toiminnasta raastuvassa ks. s. 44 ja 65- 67.

⁴⁴ Ranta 1975, s. 148- 149.

1630- luvulla alkanut kaupanjaotus, jonka tehtävänä oli muodostaa tiettyjen tavaroiden ja artikkelien kauppaan erikoistuneet ryhmät eli killat.⁴⁵

Porvaristo ei ollut yhtenäinen joukko kauppiaita. Kauppiaiden johtava luokka eli valtaporvaristo harjoitti ulkomaankauppaa välittäen maahan ulkomaisia tuotteita ja viemällä maasta kotimaisia tuotteita. Valtaporvarit pitivät hallussaan merkittävää osaa myös kotimaankaupassa. Valtaporvaristo koostui 1600- luvun lopulla lähes yksinomaan ulkomaalaisista porvarissuvuista. Saksalaiset, skotlantilaiset, hollantilaiset ja englantilaiset kauppiassuvut hallitsivat tuolloin Turun kauppaa. Baltiasta ja Ruotsista ei siirtynyt porvareita Turkuun, vaikka muualla Suomen kaupungeissa juuri ruotsalainen valtaporvariaines näytteli merkittävää osaa.⁴⁶

Tavallinen porvaristo eli pikkuporvarit toimivat tavallisesti ”linkkinä” valtaporvariston ja talonpoikien välillä. Heidän kauttaan ulkomaiset tuotteet mm. suola, kankaat ja mausteet siirtyivät talonpojille ja rahvaalle. Pikkuporvariston keskuudessa oli myös oluenpanijoita, kapakoitsijoita ja eri artikkeleiden vähittäismyyjiä, ja kaupan jaotus sääтели tarkoin myös heidän elinkeinonharjoitustaan. Rajat pikkuporvariston ja valtaporvariston, sekä toisaalta taas pikkuporvariston ja käsityöläisten kesken eivät olleet aivan tarkasti rajattuja, sillä osa pikkuporvaristosta harjoitti ainakin vielä vuosisadan puolivälin jälkeen ulkomaankauppaa, ja toisaalta pikkuporvariston keskuudessa oli henkilöitä, jotka harjoittivat käsityöammatteihin verrattavia toimia.⁴⁷

⁴⁵ Ranta 1975, s. 158- 161. Kaupanjaotuksesta tarkemmin sivuilla 166- 170.

⁴⁶ Saksalaisia porvarissukuja olivat mm. Franck, Rancken, Wargentini ja Schultz. Hollantilaisia Thorwöste ja Schaefer. Englantilaisia tai skotlantilaisia mm. Merthen, Wolle ja Wittfooth. Vain Tolpo kotimaisista nimistä sisältyy valtaporvareihin, mutta on muistettava, että muutamat kotimaiset porvarissuvut muuttivat nimensä vierasperäisiksi esimerkiksi Ruskeapäästä tuli Miltopaeus. Ranta 1975, s. 161- 165. Ruotsalaissyntyiset kauppiat muodostivat runsaslukuisen osan toisen tärkeän suomalaisen kaupungin, Viipurin porvaristosta. Ruuth 1931, s. 306.

⁴⁷ Ranta 1975, s. 159- 160.

Käsityöammattien harjoitus kaupungeissa kuului eri alojen käsityöläisten muodostamille ammattikunnille. Käsityöläiset jakautuivat ammattiryhmiin, ja heidän lukumääränsä oli vuonna 1696 159. Turussa oli luonnollisesti eniten käsityöläisiä Suomen kaupungeista. Käsityöläisten ammattikuntien yhteisjärjestöksi muodostettiin Turussa valtiovallan ja kaupungin tyytymättömyyden takia yhteinen elin, yleiskilta. 1630-luvulla syntynyt yleiskilta valvoi järjestäytymättömien mestarien toimintaa ja toimi myös riitojen ratkaisijana, jos ammattikunnat eivät voineet sitä tehdä. Yleiskillan merkitys jäi kuitenkin melko vähäiseksi.⁴⁸

Rikkaita valtaporvareita ja pikkuporvareita erotti myös kieli. Kaupungin väki oli jaettu ruotsalaiseen ja suomalaiseen seurakuntaan. Valtaporvarit kuuluivat ruotsalaiseen, kun taas pikkuporvareista ja käsityöläisistä suurin osa suomalaiseen seurakuntaan. Ruotsinkieliset olivat kaupungissa taloudellinen ja älyllinen enemmistö, sillä virat kuuluivat yleensä ruotsinkielisille. Suomenkielisten porvarien tyytymättömyys johtui edellämainittujen lisäksi myös kielellisistä intresseistä. Myös tärkeässä seurakuntaelämässä oli suomenkielisten syrjintä tavallista. Edellisestä huolimatta suomalaisten porvareiden ja käsityöläisten tyytymättömyys ei johtunut nationalistisista syistä, eikä se myöskään ollut osoitus vastarinnasta keskusvaltaa kohtaan vain siksi, että se oli ruotsalaisten hallussa.⁴⁹

Yhteinen porvaristo osallistui kaupunginhallintoon omana itsenäisenä korporaationaan. Heillä oli kaupan, käsityön ja valtiopäiville osallistumisen lisäksi oikeus ottaa osaa yleisiin raastuvankokouksiin, joissa porvareille tiedotettiin tärkeistä asioista, keskusteltiin porvaristoa koskevista asioista, valittiin luottamus- ja virkamiehiä jne. Vuoden 1619 säännöllä haluttiin koko porvariston osallistumista kaupunginhallintoon rajoittaa siirtämällä valtaa kaupunkien vanhimpien neuvostolle. Porvaristo kuitenkin osallistui kokouksiin edelleen. Raastupaan kokoonnuttiin muulloinkin kuin yleiseen raastuvankokoukseen, mutta raja näiden välillä ei ole aivan

⁴⁸ Ranta 1975, s. 170- 173 ja s. 392- 395.

selkeä. Voidaan sanoa, että porvaristo osallistui yleensä yleiseen raastuvankokoukseen, mutta kutsuttiin paikalle muulloin. Porvaristo kutsuttiin raastupaan Turussa yleensä rummunlyönnein. Porvaristo ei osallistunut kokouksiin kovinkaan innokkaasti, poikkeuksena jotkut tärkeät tapahtumat kuten valtiopäiviin liittyvät kysymykset. Omat kauppa- ja käsityöasiat kiinnostivat heitä enemmän kuin kaupungin hallinnolliset kysymykset tai jopa kiusallisiksi koetut luottamustehtävät. Osallistumisen laiminlyönti johti lain mukaan sakkoihin, mutta tästä jouduttiin tinkimään poikkeuksetta.⁵⁰

Turussa raastuvankokouksiin osallistuminen ei ollut normaalisti porvaristoa houkuttelevaa. Paikalla oli useasti vain muutama porvari, joka hänkin kuului yleensä pikkuporvariston joukkoon. Pöytäkirjoissa on tehty eroa suomalaisten porvarien eli siis pikkuporvariston ja kauppiaiden, jotka poikkeuksetta kuuluivat ruotsalaiseen seurakuntaan välille. Paikallaolijoista mainittiin esimerkiksi ”muutama suomalainen porvari, muttei ketään varakasta kauppiasta (förnämste köpman) tai ”osa suomalaista porvaristoa ja vain yksi kauppias”⁵¹. Puhuttiin myös suomalaisesta ja ruotsalaisesta porvaristosta sekä käsityöläisistä⁵². Toisaalta usein mainittiin ainoastaan porvariston olleen paikalla tai kutsutun paikalle⁵³ Vuoden 1694 tienoilla tilanne alkoi muuttua yhteisen porvariston jäädessä taka-alalle kaupunkien vanhimpien osallistuessa yhä enemmän kaupungin asioiden hoitoon maistraatin rinnalla.⁵⁴

4.2. KAUPUNGIN VANHIMMAT PORVARISTON EDUSTAJINA

⁴⁹ Bonsdorff 1889, s. 330- 331 ja 342.. Ranta 1975, s. 801- 802.

⁵⁰ Halila 1942, s. 217- 222. TRO 3. 10. 1683. Tässä työssä ei ole tarkoituksena tutkia yleisen raastuvankokouksen ja muiden raastuvassa pidettyjen kokousten, joihin porvaristo otti osaa, eroja.

⁵¹ TRO 3. 10. 1683 ja TRO 20. 2. 1684.

⁵² TRO 12. 12. 1688 ja TRO 12. 1. 1689.

⁵³ TRO 26. 10. 1685 ja 31.3. 1688.

⁵⁴ kts. s. 37.

Kaupungin yhteisellä porvaristolla oli vanhastaan oikeus osallistua kaupungin hallintoon maistraatin ja kuninkaan edustajan rinnalla. Porvaristo kutsuttiin koolle raastupaan yleiseen raastuvankokoukseen, jossa saattoi olla ilmoituksia uusista määräyksistä tai säännöksistä, mutta useimmiten muistutettiin vanhoista asioista koskien mm. kauppaa, oikeudenhoitoa, taloutta ja verotusta. Porvariston oikeutena ja velvollisuutena oli lausua mielipiteensä kaupungin asioista. Mielipidettä ei aina otettu huomioon, mutta sillä lienee ollut kuitenkin oma merkityksensä. Kokouksia hallitsivat läsnäolollaan lukumääräisesti pikkuporvarit ja käsityöläiset, ja kun moni paikallaolioista halusi päästä mielipiteineen esille, niin kokouksista tuli usein riitaisia, ja yleisen mielipiteen muodostaminen oli vaikeaa.⁵⁵

Bonsdorffin mukaan vuoden 1619 kaupunkihallintosääntöä laadittaessa oltiin tietoisia vaikeuksista, jotka aiheutuivat koko porvariston osallistumisesta moniin asioihin. Asiantuntijat eivät päässeet tarpeeksi voimakkaasti esille. Ongelmia oli myös porvariston saamisessa osallistumaan kokouksiin, sillä omat asiat koettiin usein tärkeimpinä kuin osanotto raastuvankokouksiin.⁵⁶ Tämä tulkinta on vanhentunut, sillä 1619 säännön avulla pyrittiin ennenkaikkea tehokkaaseen ja toimivaan kaupunkihallintoon, joka olisi sisäisesti harmoninen. Keskusvallan politiikan toteuttaminen onnistuisi paremmin jos usein riitaisan porvariston voisi korvata tehokkaammalla edustuselimellä.⁵⁷

Vuoden 1619 säännössä pyrittiin puuttumaan porvariston rooliin hallinnossa. Porvariston asemaa haluttiin selkeyttää luomalla selkeä korporatio, joka toimisi porvariston edustuselimenä. Sääntö määräsi, että valpurinmessuna porvariston olisi valittava 48 kauppiasta ja 48 käsityöläistä, joista maistraatti sitten valitsisi 24

⁵⁵ Bonsdorf 1889, s. 361-362. Halila 1942, s. 207 ja 217.

⁵⁶ Bonsdorff 1889, s. 363. Halila 1942, s. 221.

⁵⁷ 1619 säännöstä ja sen vaikutuksista kaupunkien hallintoon ks. Karonen 1995, s. 23- 37.

kauppiasta ja 24 käsityöläistä, jotka muodostaisivat porvariston valiokunnan (utskott). Pienissä kaupungeissa lukumääräksi tuli 24. Kun maistraatti sitten tarvitsisi porvariston apua, tuli sen kääntyä valiokunnan puoleen. Valiokunnalla oli oikeus neuvotella sekä maistraatin että porvariston kanssa. Sen jälkeen syntyneitä päätöksiä tuli koko porvariston kunnioittaa. Tämä aiheutti luonnollisesti sen, että valiokunta joutui porvariston tulilinjalle, jos asiat eivät menneet sen haluamalla tavalla. Valiokunnan säännöllisenä tehtävänä oli aluksi osallistua vain verotukseen maistraatin apuna. Verotus pysyi ehdottomasti valiokunnan tärkeimpänä tehtävänä 1600-luvulla. Toimielin, jota alettiin yleisesti kutsua nimellä ”kaupungin vanhimmat”, osallistui myös muihin kaupunkien sisäisiin asioihin, kuten tilien tarkastamiseen, alempien virkamiesten valintaan ja yleensä kauppaa koskevien ongelmien ratkaisemiseen.⁵⁸

Corinin mielestä kaupungin vanhimpien toimielin luotiin, ei yrityksenä lisätä paikallista porvariston itsehallintoa, vaan tarkoituksena ohjata porvariston itsehallinto kontrollin alle, sillä porvariston oli toteltava vanhimpien tekemiä sopimuksia ja päätöksiä. Toki myös käytännön tarpeet vaikuttivat, sillä koko porvaristo ei voinut osallistua asioiden hoitoon.⁵⁹ Halila pitää vanhimpien neuvoston luomista yrityksenä muodostaa vastapaino kaupunkien maistraattien aristokratialle.⁶⁰

Turkuun kaupungin vanhimpien järjestelmä juurtui hitaasti, niin myös koko valtakuntaan. Jo 1610-luvulla annettiin määräyksiä kaupungin vanhimpien neuvostosta, mutta asiakirjoissa se alkaa esiintyä vasta 1670-luvulla. Ennen 1670-lukua mainitaan vain yleinen raastuvankokous. Tukholmassa oli jo vanhastaan 48 neuvosto, Norrköpingiin järjestelmä tuli 1639 ja Uppsalaan 1662. Lukumäärän tuli olla 48 vain residenssikaupungeissa, muualla 24 tai 12. Turussa järjestelmän

⁵⁸ Bonsdorff 1889, s. 363. Halila 1942, s. 241-242. Corin 1958, s. 30-31.

⁵⁹ Corin 1958, s. 31.

⁶⁰ Halila 1942, s. 243.

esiasteena voidaan mahdollisesti pitää 1620- ja 1630- luvuilla mainittuja kaupungin oltermanneja, sillä nämä olivat pääasiassa kaupungin valtaporvareita siis asiantuntijoita. Turussa maistraatti kutsui tärkeissä kaupallisissa asioissa koolle myös ”etevimät porvarit” (förmämste af borgerskapet), aivan kuin 24 vanhimman esiasteena. 1675 pidetyssä yleisessä raastuvankokouksessa porvaristo pyysi maistraattia asettamaan valiokunnan, jossa olisi 24 edustajaa ja osanottajia jokaisesta korttelista. Pyynnön perustana lienee ollut Tukholman hallinto- ohjesääntö vuodelta 1672, jossa kunkin neljän pormestarin avuksi määrättiin 12 vanhinta.⁶¹ Bonsdorffin mukaan Tukholman uudistus tarkoitti sitä, etteivät vanhemmat olleet enää porvariston valtuutettuja, vaan maistraatin kollegioiden avustajia.

Vuosisadan loppupuolelle tultaessa vanhimpien tehtävät lisääntyivät. Aluksi kaupungin vanhimpien tehtävänä oli ollut taksoitus. Vuoden 1689 valtiopäiville lähetetyissä porvariston valtiopäivävalituksissa oli kohta, jossa anottiin, että kaikki porvaristoa ja kaupankäyntiä koskevat asiat tulisi päättää 24 vanhimman läsnäollessa. Lisäksi vanhimpien tulisi saada samat oikeudet kuin Tukholman 48 vanhimmalla oli. Haluttiin siis samat valtuudet Tukholman vastaavan korporaation kanssa. Kuninkaallisessa päätöksessä lupa myönnettiin.⁶² Maaherra Creutz tiedusteli raastuvassa kauppias Johan Ranckenilta, joka oli osan porvaristoa erikseen lähettämä edustaja valtiopäivillä 1689, mitä etuja Tukholman vanhimmilla oli verrattuna Turkuun. Rancken vastasi ettei hän tiedä, mutta vetosi taksoituksen epäoikeudenmukaisuuteen.⁶³

Vuodesta 1693 saivat kaupungin vanhimmat oikeuden osallistua porvarioikeuden myöntämisestä päättämiseen ja anomusten käsittelyyn.⁶⁴ Porvaristo valitti maaherralle jo 1688, että osa kaupungin porvareista ei pysty suoriutumaan maksuistaan, ja että

⁶¹ Bonsdorff 1889, s. 365. Corin 1958, s. 171. Ranta 1975, s. 587.

⁶² Privilegier och resolutioner, s. 190. Bonsdorff 1889, s. 369. Ranta 1975, s. 589.

⁶³ TRO 2.3. 1691.

porvariston keskuudessa oli varkaita. Myös valtiopäivävalituksien joukossa on kohtia, jotka kertovat epäkohdista porvariensa kyvyssä kantaa porvarilliset rasituksensa.⁶⁵ Osallistuminen porvarioikeuksien myöntämiseen tuntuu luonnolliselta, sillä olivathan juuri kauppiat ja käsityöläiset juuri oman alansa ammattilaisia ja tietävät varmasti hyvin porvariston tilanteen Turussa. Toisaalta nyt porvariston edustajat pääsivät itse kontrolloimaan porvariston määrää kaupungissa. Turun kauppa oli pienentynyt tultaessa vuosisadan lopulle ja mahdollisten kilpailijoiden määrää voitiin nyt kontrolloida.

Turussa jäseniä kaupungin vanhimpien neuvostossa oli siis 24. Paikalla kokouksissa 1680- ja 1690- luvuilla oli yleensä 5- 15 edustajaa, joskus vain muutama. Oli tapauksia, jolloin kokoukseen ei saapunut yhtään kaupungin vanhimpien edustajaa. Tällöin vanhimpia uhattiin rangaistuksella.⁶⁶ Norrköpingissä, jossa vanhimmilla oli vahva asema suhteessa maistraattiin, johti aiheeton poissaolo automaattisesti sakkorangaistukseen. Sakon määrä nousi vuosisadan lopulla ja 1700- luvun alussa useita kertoja, koska poissaolot estivät tai ainakin viivyttivät nopeita veropäätöksiä aikana, jolloin valtio tarvitsi yhä lisää varoja.⁶⁷

Millaisia sitten olivat nuo 24 vanhinta suhteessa muuhun porvaristoon? Jäsenten nimiä esiintyy pöytäkirjoissa vasta 1680- luvulta alkaen. Ranta esittää neuvoston jäsenet kortteleittain eli kaupunginosittain vuonna 1687 seuraavasti:

Kirkkokortteli:

Henrik Flege, Johan Spiker, Erland Ståhlfooth, Grels Pässe ja Yrjänä Hurula

⁶⁴ Bonsdorff 1889, s. 369. Ranta 1975, s. 589.

⁶⁵ TRO 12.3. 1688. Privilegier och resolutioner, s. 166- 167 ja 191.

⁶⁶ Ranta 1975, s. 589. Maistraatti muistutti poissaoloista myös ilman uhkauksia rangaistuksista, mm. TRO 10.5. 1689.

⁶⁷ Helmfrid 1971, s. 309.

Mätäjärven kortteli:

Henrik Tolpo, Robert Wargentin, Juho Naula, Simon Huitkopp ja Juho Lihavainen

Luostarikortteli:

Henrik Huitkopp, Johan Merthen, Gabriel Miltopaeus, Tuomas Blanck ja Juho Karva

Aninkaisten eteläinen kortteli:

Johan Leutken, Märten Arp, Klaus Syring, Matti Oravainen ja Mikko Simola

Aninkaisten pohjoinen kortteli:

Nils Stensson Kock, Matts Linck, Matts Enebuske, Jöran Möller ja Tuomas Kuuskoski

Se, miten jäsenten valinta Turussa on tapahtunut ei ole aivan selvää. Bonsdorff on sitä mieltä, että kun mandaatti oli kerran saatu, se säilyi niin kauan kuin sen halusi pitää. Vain kuolema tai ero tehtävästä lopetti jäsenyyden 24 vanhimman joukossa. Rannan mukaan jäsenyys on todennäköisesti vaihtunut lähes vuosittain, sillä erityisesti verotus taksoituksineen oli vaikea tehtävä ja herätti pahaa verta kaupunkilaisten joukossa.⁶⁸ Lähteet eivät valinnasta kerro. Mutta jotain kuvaa vaihtuvuudesta saa vertaamalla erästä vuoden 1689 raastuvanoikeuden istuntoa, jossa paikalla on useita vanhimpien jäseniä, vuoden 1687 luetteloon. Kaikki kahdeksan paikallaolijaa löytyvät vuoden 1687 luettelosta.⁶⁹ Vuonna 1696 vanhimpien joukossa istuivat yhä Johan Leutken, Henrik Tolpo, Matts Linck, Grels Pässe, Yrjänä Hurula, Jöran Möller, Gabriel Miltopaeus ja näiden lisäksi useita porvareita, jotka on nimitetty vuoden 1687 jälkeen.⁷⁰ Tämän perusteella voi tehdä asiasta kaksi eri johtopäätöstä. Joko mandaatti on ollut pysyvä tai vuosittain tapahtunut valinta on ollut vain muodollisuus, jossa samat henkilöt ovat vannoneet

⁶⁸ Bonsdorff 1889, s. 368. Ranta 1975, s. 590.

⁶⁹ TRO 10.5. 1689.

⁷⁰ TRO 15. 10. 1696, 2.11. 1696, 16.12. 1696.

jäsenvalansa uudelleen lukuunottamatta niitä, jotka olivat eronneet tai kuolleet. Ainakin Norrköpingissä 24 vanhinta valittiin vuosittain uudelleen. Siellä käytännöksi muodostui samojen henkilöiden jatkaminen vuodesta toiseen, koska verotus oli niin tärkeä ja asiantuntemusta vaatinut toimenpide.⁷¹

Vanhimpien neuvoston täydennykset tapahtuivat yleensä taksoituksen alkaessa. Esimerkiksi vuoden 1689 taksoituksen yhteydessä otettiin uusiksi jäseniksi Christoffer Franck ja Hans Schuttepäls ja vuonna 1695 Henrik Jöransson ja Thomas Andersson Skinnare.⁷² Jos 24 vanhimman valinta olisi tapahtunut vuosittain, niin olisi ollut todennäköistä, että se olisi tapahtunut juuri taksoituksen yhteydessä. Tuntuisi järkeenkäyvältä, että uusia jäseniä nimitettäessä olisi tapahtunut kaikkien jäsenten valinta.

Vuonna 1687 lukumäärä nousee 25:een ja se vaihteli muulloin 22 ja 25 välillä. Kauppiaiden osuus oli suhteellisesti selkeästi suurin. Vuonna 1687 joukossa oli vain yksi käsityöläinen, mestari Erland Ståhlfoot. Vuoden 1619 sääntöä ei siis Turussa noudatettu, sillä se edellytti, että puolet vanhimmista olisivat olleet käsityöläisiä. Miksi käsityöläisten osuus sitten oli niin pieni? Vuonna 1675 käsityöläisillä oli ollut vielä viisi jäsentä vanhimpien joukossa, ja vuonna 1697 kolme. Bonsdorffin mukaan käsityöläiset olivat yhteydessä vanhimpiin mestareidensa välityksellä, sillä on olemassa tapauksia, jolloin kysyttiin käsityöläisten mielipidettä mestareilta. Myös Tukholmassa vanhimpien neuvostolla oli plutokraatinen luonne, koska suurkauppiaat olivat suhteellisesti voimakkaasti yliedustettuina.⁷³ Kaikki käsityöläiset eivät tosin halunneetkaan vanhimpien jäsenyyttä. Vuonna 1692 kultaseppä ja oltermanni Hans

⁷¹ Helmfrid 1971, s. 308.

⁷² TRO 10.5. 1689, 3.4. 1695.

⁷³ Bonsdorff 1889, s. 367-368. Ranta 1975, s. 588-589. Corin 1958, s. 172.

Mejer yritti töiden määrään vedoten kieltäytyä jäsenyydestä, mutta joutui vannomaan jäsenen valan.⁷⁴

Vaikka esimerkiksi vuonna 1687 valtoporvareita vanhimpien jäsenistä oli peräti 11 (1675 8 ja 1695 7), niin he osallistuivat kokouksiin harvemmin kuin pikkuporvarit, jotka olivat sen sijaan aktiivisempia.⁷⁵ Suurkauppiaiden poissaoloon on voinut vaikuttaa se, että kunnan sanktiot Norrköpingin tapaan puuttuivat Turusta, missä voitiin vain muistuttaa ja uhata rangaistuksilla. Toisaalta oli tärkeää, että suurkauppiat olivat mukana toimielimessä, koska he tällöin olivat rehellisempiä taksoituksen tapahtuessa, koska he tiesivät toistensa taloudellisen tilanteen.⁷⁶ Ahkerimpia pikkuporvareita osallistumaan ovat Grels Pässä ja Yrjänä Hurula.⁷⁷ Pikkuporvarit osallistuivat siis suhteessa lukumääräänsä 24 vanhimman istuntoihin huomattavasti aktiivisemmin.

Monet kaupungin vanhimpien jäsenistä olivat sukulaisuussuhteessa maistraatin jäseniin. Kauppias Gabriel Miltopaeuksen veli Johan Miltopaeus toimi raatimiehenä, kauppias Robert Wargentinin isä oli raatimies Wilhelm Wargentin, rikas kauppias Mårten Arp oli raatimies Johan Sågerin vävy, raatimies Mikael Corelius oli kauppias Henrik Tolpon vävy.⁷⁸ Kaikkia porvareita tämä ei miellyttänyt. Vuonna 1691 maaherra saapui raastuvanistuntoon, jossa käsiteltiin juuri sukulaisuussuhteita joidenkin edellämainittujen henkilöiden välillä. Porvaristosta osa oli lähettänyt oman valituksen ja omat edustajat vuoden 1689 valtiopäiville. Porvariston toinen edustaja Johan Rancken oli kutsuttu paikalle selvittämään valitusta ja erityisesti siinä olevaa kohtaa, jossa valitettiin taksoituksessa tapahtuneista väärinkäytöksistä. Väärinkäytökset olivat valittajien mukaan seurausta sukulaisuudesta. Maistraatin

⁷⁴ TRO 24.5 1692.

⁷⁵ Ranta 1975, s. 589-590.

⁷⁶ Helmfrid 1971, s. 309.

⁷⁷ mm.TRO 28.11. 1687, 7.12. 1687, 26.2. 1690, 4.7. 1691, 11.9. 1693, 23.9. 1695, 4.11. 1695.

jäsenet kielsivät toimineensa väärin ja muistuttivat, että aina, kun heidän sukulaistensa taksoitus on hoidettu, ovat he jättäytyneet asian ulkopuolelle. Sukulaisuutta ei tietenkään yritettykään kieltää, vaan vedottiin siihen, että 24 vanhinta ovat tulleet valituiksi tehtäväänsä porvariston keskuudesta tietojensa takia, ei sukulaisuuden. Ranckenilta kyllä kysyttiin haluaisiko hän nimetä ehdokkaita, jotka olisivat sopivampia (”tienligare”) mainittuun tehtävään, mutta hän ei osannut sanoa ketään parempaa henkilöä korvaamaan jonkun vanhimmista. Osoittipa maaherra omaavansa poliittista silmää kysymällä Ranckenilta haluaako hän itse liittyä 24 vanhimman joukkoon. Rancken kieltäytyi vedoten ikäänsä ja sanoi jo aikaisemmin olleensa jäsenenä.

Haluttiinko hankala kauppias saada näin hiljaiseksi? Rancken oli jatkuvasti ollut kahnauksissa maistraatin kanssa. Nytkin hän valitti taksoituksen tapahtuvan liian nopeasti ja halusi saada helpotuksia itselleen, koska hän oli vanha ja sairaalloinen kaupankäyntiin. Maaherra oli tyytyväinen maistraatin selitykseen jättäytyä ulkopuolelle, kun heidän sukulaistensa taksoitus hoidettiin ja ei näin vaatinut muutoksia 24 vanhimman kokoonpanoon.⁷⁹ Sen verran asia maaherra kuitenkin kiinnosti, että oli paikalla taksoituksen tapahtuessa lähipäivien kuluessa. Normaalisti paikalla oli maaherran puolesta joku muu, esimerkiksi hovioikeuden asessori Samuel Wallenstierna tai lääninkirjanpitäjä Anders Bange.⁸⁰

On epätodennäköistä, että valituksen synä oli enemmän sukulaisuussuhteet, kuin porvariston omat intressit taksoituksessa. Turun kokoisessa kaupungissa kauppiassuvut ja virkamiehet olivat väkisinkin joutuneet tekemisiin keskenään päivittäin, ja avioliitot yhdistivät monet suvut. Rancken oli itsekin mukana tässä verkostossa. Hän oli Carl Scheferin kauppiaan, myöhemmän 24 jäsenen ja

⁷⁸ Carpelan 1890, s. 94 ja 109- 110.

⁷⁹ TRO 2.3. 1691.

⁸⁰ TRO 4.3. ja 5.3. 1691, 2.5. 1688, 8.5. 1689.

raatimiehen appi.⁸¹ Turussa porvaristo oli jakautunut varakkuuden mukaisiin ryhmiin. Erityisesti suurkauppiat olivat usein avioliittojen kautta sidoksissa toisiinsa. Tästä seurasi väkisinkin, että vanhimpien kesken oli sukulaisuussuhteita.

Kuten edellä on mainittu, niin 24 vanhinta oli muodostettu nimenomaan maistraatin avuksi. Tästä syystä onkin tärkeä kysymys millaiset olivat 24 vanhimman ja maistraatin väliset suhteet kaupungissa. Oliko vanhimpien neuvosto lojaali maistraatille vai halusiko se mahdollisesti lisätä omaa vaikutusvaltaansa maistraatin kustannuksella? Aikaisemmin käsiteltiin vanhimpien lisääntyneitä tehtävistä, esimerkiksi osallistuminen kauppaa koskeviin kysymyksiin ja porvariksiottoon, joten siinä suhteessa vaikutusvalta tietysti lisääntyi. Ainakin Norrköpingissä vanhimpien valta lisääntyi selvästi suhteessa maistraattiin.⁸² Porvaristo valitti useasti maistraatin jäsenten käyvän kauppaa ja silti selviävän ilman siitä seuraavia maksuja. Sitä käsitellään toisaalla. Kumman puolelle 24 vanhinta sitten asettuivat kiistassa, heidän juuri olivat mukana päättämässä keitä henkilöitä kaupankäynnistä verotettiin. Vuonna 1687 kauppiat Johan Merthen ja Henrik Flege tiedustelivat porvariston puolesta, miksi maistraatin kauppaa käyvät jäsenet jäivät verotuksen ulkopuolelle. Myös Anninkaisten tullikirjuri haluttiin mukaan taksoitukseen, koska hän myi olutta. Flegen ja Merthenin toiminta pistää silmään, koska he molemmat ovat 24 vanhimman jäseniä. He täten luonnollisesti olivat ainakin osaltaan selvillä taksoituksesta ja saattoivat ehkä tietää, että joillakin maistraatin jäsenillä oli jotain salattavaa. Maistraatti vastasi selväsanaisesti, että kukaan sen jäsenistä ei harjoita avointa kauppaa ei ole täten velvollinen osallistumaan kaupankäynnistä koituviin maksuihin.⁸³

Vain muutaman viikon päästä maistraatti yhdessä 24 vanhimman kanssa vaati, että puheet maistraatin jäsenten kaupankäynnistä ja verotuksesta on lopetettava

⁸¹ Carpelan, s. 72- 73.

⁸² Helmfrid 1971, s. 308.

⁸³ TRO 14.4. 1687.

porvariston keskuudessa.⁸⁴ Tapahtumista voisi tehdä sen johtopäätöksen, että ainakaan kaikki 24 vanhimman jäsenet eivät olleet valmiita katsomaan läpi sormien maistraatin jäsenten epäselvyyksiä taksoituksessa. Niihin viittaavat myös kauppias Johan Ranckenin ja porvariston valitus, jossa sukulaisuussuhteiden väitettiin vaikuttavan taksoitukseen. Muutoinkin kaupungin vanhimmat olivat usein puun ja kuoren välissä. Taksoitus oli varmasti vaikea tehtävä, ja porvariensa lukemattomat valitukset ja anomukset taksoitusten yhteydessä kertovat, että taksoitus on herättänyt kiivaita tunteita porvariston keskuudessa.⁸⁵ Laiton kauppa oli myös keskustelua herättävä asia. Porvaristo valitti jatkuvasti laittomasta kaupasta niin raastuvassa kuin valtiopäivilläkin.⁸⁶ Tehokkain keino puuttua edelliseen oli valvonnan lisääminen, mikä tarkoitti myös palkkamenojen lisääntymistä. Menoja kerättiin lisää näin porvaristolta. Toisaalta porvaristo siis halusi lisää valvontaa, toisaalta se ei kuitenkaan olisi halunnut osallistua kauppaa valvovien ylimääräisten viskaalien palkkojen maksuihin. Raastuvassa valitetaankin viskaalien tehottomuudesta.⁸⁷ Kaupungin vanhimpien tehtäviin näyttää lisäksi kuuluneen huolehtiminen viskaalien palkkauksesta, sillä heidät määrättiin vuonna 1689 pohtimaan ylimääräisen uuden viskaalin palkkausta, joten tässä oli yksi valituksen aihe lisää muulle porvaristolle.⁸⁸

Lähteistä ei löydy mitenkään runsaasti viitteitä siitä, että porvaristo olisi arvostellut kaupungin vanhimpia tai heidän toimintaansa. Verotuksen yhteydessä luonnollisesti syntyi erimielisyyksiä, mutta todellista epäluottamusta toimielintä kohtaan on vaikea nähdä lähteiden avulla. Kauppias Johan Rancken tuntuu käyneen useimmiten enemmän henkilökohtaista taistelua maistraattia ja 24 vanhinta vastaan, kuin toimineen koko porvariston puolesta puhujana. Varamaaherra Samuel Wallenstierna oli paikalla, kun raastuvassa pohdittiin pormestari Olaus Beckiuksen tulevaisuutta vuonna 1687. Tällöin Rancken eräissä yhteydessä huomautti : ”Ja dee äro 24 yngste

⁸⁴ TRO 11.5. 1687.

⁸⁵ Ranta 1975, s. 590. mm. TRO 14.4. 1687, 12.3. 1688, 21.3. 1688, 4.3. 1691.

⁸⁶ Ks. esim. Privilegier och resolutioner, s. 182. TRO 24. 4. 1693.

⁸⁷ TRO 24.4. 1693.

⁸⁸ TRO 4.12. 1689.

och ej äldste, efter som här i staden wore äldre borgare än dee som till 24 äldste uthsedde äre.”⁸⁹ Rancken sanoi myös puhuvansa itse raastuvassa ja ettei häneltä voitaisi sitä kieltää, jolloin raatimies Johan Miltopaeus vastasi, että 24 vanhinta kuuluu puhua kaupungin ja porvariston puolesta. Rancken ei tähän tyytynyt vaan sanoi vain olevan parhaaksi kaupungille, jos hän puhuu. Tukea Ranckenille ei löytynyt ainakaan muun porvariston joukosta. 24 vanhimman jäsenet Märten Arp ja Grels Pässä sitä vastoin kritisoivat Ranckenia. Arp, joka oli yksi kaupungin rikkaista kauppiaista sanoi, että Rancken on aina vastaan ja tekee kaupungille vahinkoa. Pässä, joka taas edusti suomalaista porvaristoa, sanoo Ranckenin aina haranneen vastaan (”hackat emoth”). Varamaaherra yrittikin varsin järkevästi sovitella asiaa sanomalla, että Ranckenin ei olisi pitänyt ajatella ikää, vaan pätevyyttä ja kykyä porvariston valitusten esittämiseen. 1600- luvulla tosin ikä katsottiin huomattavasti paremmaksi meriitiksi kuin pätevyys, joten Ranckenin tyytymättömyys oli ymmärrettävää. Näyttää siltä, että Turussa ei syntynyt ainakaan sellaista skismaa alemman porvariston ja 24 vanhimman välille, kuin Tukholmassa, jossa edustus ei ollut suhteessa koko porvaristoon, vaan lähinnä varakkaiden ja ulkomaalaisten käsissä, ja suhteet hallinnon sekä porvariston välillä lähes poikki.⁹⁰

Koko porvaristo ei ollut kuitenkaan tyytyväinen 24 vanhimman toimintaan Turussa. Jo vuoden 1682 valtiopäivillä porvaristo anoi lupaa rakentaa tai hankkia omat tilat (”en stufva”) kokouksilleen. Vastauksessaan kuningas kielsi sen ehdottomasti ja ilmoitti, että maistraatti ja maaherra hoitavat asiat raastuvassa. Vastauksessa ei puhuta mitään 24 vanhimmaista eikä heidän tehtävästään. Näin ollen ei ole myöskään selvää, oliko, anomuksen takana porvaristo ja 24 vanhinta vai ainoastaan porvaristo tai kaupungin vanhimmat. Todennäköisesti kuitenkin ainakin porvaristo oli anomuksen takana, sillä se kokoontui joskus kortteleittain esimerkiksi pormestaria tai

⁸⁹ TRO 7.12. 1687. ”He ovat 24 nuorinta ei vanhinta, koska kaupungissa on vanhempia porvareita kuin nyt 24 vanhimmaksiksi valitut”

⁹⁰ Corin 1958, s. 173.

valtiopäiväehdokasta valittaessa.⁹¹ Ehkä se halusi uusia vaikutusmahdollisuuksia kokoontumalla itse ilman maistraatin tai muiden kaupungin virkamiesten paikallaoloa.

Osa porvaristosta ei alistunut 24 vanhimman alaisuuteen. Joulukuussa 1689 maaherra selvitti raastuvassa porvariston ylimääräistä valtiopäivävalitusta. Tässä yhteydessä kauppias Johan Merthen lipsautti, että hän ei osaa vastata maaherralle ennenkuin hän on kokoontunut kokeneempien kumppaneittensa kanssa. Maaherra vastasi tällöin, ettei hän halua tietää mitään Merthenin ja tämän kumppanien laittomista kokoontumisista.⁹²

Kuten jo edellä on mainittu, lisääntyivät 24 vanhimman tehtävät 1680- ja 1690-luvulla. Miten edellinen näkyi sitten käytännössä kokoonnuttaessa raastuvassa. Koko porvaristo kutsuttiin yleensä paikalle kuulemaan määräyksiä ja ohjeita, jotka olivat joko uusia tai sitten muistutettiin vanhoista. Tämä käytäntö jatkui kyllä käsitellyn ajanjakson läpi, mutta 1680-luvun loppupuoliskolta lähtien paikalle usein kutsuttiin porvariston lisäksi myös 24 vanhinta ja 1690-luvulla koko porvariston paikallaolo väheni selkeästi suhteessa 24 vanhimpaan. Vuodesta 1695 lähtien kaupungin vanhimmat kutsuttiin usein paikalle, mutta koko porvariston paikallaolo oli jo harvinaista. Käsiteltävät asiat tai ilmoitukset eivät enää 1690-luvun puolenvälin jälkeen määränneet sitä kutsuttiinko koolle koko porvaristo tai vain pelkkä edustuselin eli 24 vanhinta. Vuodesta 1695 lähtien raastuvassa luettuja määräyksiä, ilmoituksia ja kehoituksia oli yleensä vastaanottamassa vain 24 vanhinta, jotka aikaisemmin olivat ilman porvariston läsnäoloa paikalla hoitamassa lähinnä verotukseen liittyviä asioita.⁹³ Jos kuninkaan tarkoitus oli, että porvariston

⁹¹ Bonsdorff 1889, s. 369-370. Privilegier och resolutioner, s. 169.

⁹² TRO 4.12. 1689.

⁹³ TRO 9. 2. 1695. TRO 29. 4. 1695. TRO 23. 9. 1695. 19. 10. 1695. TRO 4. 11. 1695. TRO 4. 12. 1695. TRO 5. 9. 1696. TRO 10. 10. 1696. TRO 15. 10. 1696. 2. 11. 1696.

osallistuminen raastuvassa tapahtui enimmäkseen 24 vanhimman toimesta, niin hän näyttää onnistuneen Turussa ainakin jossain määrin.

4.3. MAISTRAATTI KESKUSHALLINNON OTTEESSA

Kunnallishallinnon keskeisin hallintoelin, maistraatti, sai tehtäviinsä liittyen uusia hallinnollisia määräyksiä vuoden 1619 jälkeen. Aikaisemmin sen päätehtävät eli kaupungin hallinto ja oikeudenhoito sisältyivät moniin kuninkaan kirjeisiin ja säädöksiin hajanaisesti. Vuoden 1619 säännössä ja sitä seuranneissa privilegioissa pormestarin ja raadin tehtäviä täsmennettiin. Ne voidaan erottaa hallinnollisten ja oikeudenhoidollisten lisäksi toimeenpaneviin, taloudellisiin, yleistä hyvää, järjestystä ja siveellisyyttä valvoviin sekä lakiasäätäviin ja edustusluontoisiin tehtäviin. Maistraatilla oli siis mahdollisuus myös lakiasäätäviin tehtäviin antamalla säädöksiä, kunhan ne eivät olleet ristiriidassa kaupunginlain tai kuninkaallisten säädösten kanssa. Edellinen oli tarpeellista siksi, että paikalliset erot pakottivat eri kaupunkien maistraatit soveltamaan yleisiä määräyksiä paikallisiin olosuhteisiin sopiviksi. Kaupunkien oma lainsäädäntö ei kuitenkaan yleisesti ottaen saanut merkittävää asemaa Ruotsi- Suomessa. Suurimmissa kaupungeissa, Suomessa Turussa ja Viipurissa, säädösten laatiminen oli vilkkaampaa. Maistraatin tehtävistä tärkeimpiä olivat mm kaupan ja käsityön valvominen, kaupungin taloudenhoito, kaupungin järjestyksen valvonta, rakentamisen ja rakennusten valvonta sekä valtiopäiväedustus. Tehtäviä oli edellisten lisäksi myös lukuisia muitakin.⁹⁴

Kaupunginlain mukaan kaupungeissa tuli aluksi olla 6 pormestaria ja 30 raatimiestä, myöhemmin 4 pormestaria ja 24 raatimiestä mutta käytäntö ei vastannut lakia. Laki

⁹⁴ Bonsdorff 1889, s. 162- 167. Halila 1942, s. 47- 49. Karonen 1995, s. 105- 106.

oli syntynyt pohjanaan paljon suuremmat kaupungit, kuin mitä ne Ruotsin valtakunnassa kooltaan olivat. Maistraatin edustajien suurta lukumäärää on selitetty myös sillä, että se oli myös porvariston edustajisto, ei ainoastaan kaupungin viranomainen. Yksityisten kaupunkien privilegioissa ei lukumäärää ilmoitettu, ja Turussa maistraatin jäsenten lukumääräksi vakiintui 1500- luvun lopulla 4 pormestaria ja 10- 12 raatimiestä. Pormestarien lukumäärä väheni yhdellä 1654, ja vuonna 1683 vielä yhdellä. Vuosisadan lopulle tultaessa Turun maistraatin jäseninä olivat siis kaksi pormestaria, samalla kun raatimiesten lukumäärä oli laskenut kahdeksaan. Vuosisadan lopulla Turun maistraattiin nimitettiin lisäksi vararaatimiehiä tai ylimääräisiä raatimiehiä, sillä varsinaisten raatimiesten työtä häiritsivät usein vanhuus ja sairaudet.⁹⁵

Turun maistraatti hoiti tehtäviään 1630- luvulle asti vuorottelujärjestelmään perustuen, joka tarkoitti sitä, että puolet pormestareista ja raatimiehistä oli sivussa viranhoidosta tietyn ajan, yleensä vuoden, ja toinen puoli taas hoiti tehtäviään. Raatimiesten kohdalla vuorottelu ei ollut aina säännöllistä. Loppuaikana vuorottelu ei tosin ollut enää aivan täydellistä, sillä virasta poissaolevilla maistraatin jäsenillä oli todennäköisesti joitakin muita velvollisuuksia. Vuoden 1638 jälkeen vuorottelujärjestelmä korvattiin kollegiojärjestelmällä, jolla oli juurensa saksalaisessa kaupunkihallinnossa ja Ruotsin keskushallinnon kollegiojoissa. Aluksi Turkuun muodostettiin neljä kollegiota; oikeuskollegio, kauppakollegio, käsityökollegio sekä raha- ja rakennuskollegio, joiden johdossa oli aina pormestari ja jäseninä raatimiehiä. Kollegiojakoja voitiin käytännössä soveltaa vain valtakunnan suuremmissa kaupungeissa ja lisäksi se muotoutui paikallisten olosuhteiden mukaan, sillä olihan Suomen useilla pikkukaupungeilla vain yksi pormestari. Kollegioista arvostetuin ja tärkein oli oikeuskollegio, jonka jäsenet olivat yleensä virkaiältään vanhimpia. Virkakierron alkupäässä olivat taas raha- ja rakennuskollegion jäsenet. Kollegiojako

⁹⁵ Ranta 1975, s. 549. Ylimääräinen raatimies Johan Holm anoi puolta raatimies Christer Carlssonin palkasta, koska oli sanomansa mukaan tehnyt tämän töitä. Tähän maaherra myös myöntyi. TRO 15. 6. 1695.

koki seuraavien vuosikymmenten aikana useita muutoksia, ja 1680- luvulle tultaessa pormestarien määrän vähetessä kahteen, oikeus- ja kauppapormestariin, kollegioiden määräksi tuli maaherran määräyksestä myös kaksi; oikeuskollegio ja kauppakollegio. Oikeuskollegion tuli huolehtia oikeudenhoidon lisäksi rakentamista ja hallintoa, kun taas kauppakollegion tehtävänä oli valvoa kauppaa ja kaikkea mitä kaupalla käsitetään. Kollegiojako ei seurattu aina orjallisesti, sillä porvaristo oli tottunut kääntymään maistraatin jäsenten puoleen tehtävästä riippumatta. Esimerkkinä vuonna 1686 kauppapormestari Berend Riggertsson ilmoitti hoitavansa myös oikeuspormestarille kuuluvia tehtäviä, jos joku kaupungissa kääntyisi hänen puoleensa. Kollegiot kokoontuivat todennäköisesti tarpeen mukaan eivätkä mitenkään säännöllisesti.⁹⁶

Kaupunginlain mukaan maistraatin jäsenten tuli olla ”ruotsalaisia miehiä” ja lisäksi kahta veljestä ei saanut olla pormestarina ja raatimiehenä samassa kaupungissa. maistraattiin ei saanut kuulua enempää kuin neljä jäsentä samasta kaupungista, lisäksi jäsenillä tuli olla omistuksessaan kiinteistö kaupungissa. Jäsenen oli nautittava yleistä kunnioitusta ja arvonantoa kaupungissa, ja varsinkin pormestarin varallisuutta pidettiin tärkeänä. Ruotsalaisuus ei erotellut suomalaisia ja ruotsalaisia, mutta esimerkiksi Porvoossa ja Viipurissa maistraatissa oli jäsenenä myös saksalaisten sukujen jäseniä, jotka kansallisuudeltaan olivat yhä saksalaisia. Käytännössä kansalaisuuspykälää siis venytettiin. Maistraatin jäsenten tehtävien lisääntyessä kiinnitettiin enemmän huomiota myös henkilön asiantuntemukseen.⁹⁷

Turussa maistraatin jäsenet olivat 1600- luvulla suurimmaksi osaksi kauppiaita. Kaikkein rikkaimpia kauppiaita kruunu ei maistraattiin halunnut, eivätkä he itsekään halunneet tuhlata aikaansa raastuvassa istuen. Eniten hyötyä heistä oli valtiolle ja

⁹⁶ Halila 1942, s. 55- 65. Ranta 1975, s. 550- 556. Paikallisista eroista : esim. Viipurissa kollegiot olivat aluksi; oikeuskollegio, kauppa- ja poliitiakollegio, rahatoimikollegio sekä rakennustoimi- ja ammattikuntakollegio. Ruuth 1906, s. 292- 293.

kaupungille silloin, kun he kävivät kauppaa. Keskivarakkaat kauppiaat toimivatkin useimmin pormestareina tai raatimiehinä. Kun tehtävien määrä alkoi vuosisadan lopulla selkeästi kasvaa oli vähävaraisten mahdollisuus toimia maistraatin virassa vaikeaa jo pelkästään sen takia, että palkka ei ollut kovin suuri, ja aikaa sivuelinkeinoihin ei olisi ollut. Kauppiaat olivat ammattinsa johdosta varsinkin talousasioiden asiantuntijoita ja näin käytännössä usein pätevämpiä kuin koulutetut juristit. Toki juristeja ei olisi aina virkoihin riittänyt. Vuosisadan lopulla koulutus tuli vaikuttamaan enemmän maistraatin jäsenten valinnassa. Turku oli yliopistokaupunki ja raatimiehen toimi oli hyvä ponnahduslauta korkeampiin tehtäviin. Lähes kaikki vuosisadan jälkipuoliskon pormestarit olivat harjoittaneet akateemisia opintoja, ja raatimiestenkin keskuudessa se oli yleistä.⁹⁸ Turussa pormestarien ja raatimiesten virat myös periytyivät ja Turkuun muodostui sukuja, joiden jäsenet jatkoivat isiensä työtä kaupungin palveluksessa. Suomalaisten porvareiden mahdollisuudet päästä maistraatin jäseneksi olivat vuosisadan loppupuolella vähäiset. Yleensäkin kaikki tärkeät virat Turussa olivat siirtyneet ruotsalaiseen seurakuntaan kuuluville.⁹⁹

Maistraatin jäsenten valinta oli kaupunkilaisille tärkeä asia 1600- luvun lopulla. Porvariston oikeus valita maistraatin jäsenet oli tällöin jo kyseenalainen, ja siksi vuonna 1660 kaupunkien yleisissä valituksissa anottiin vapaata vaalioikeutta. Hallitsijan vastauksessa se myönnettiin. Vuonna 1664 hallitsija totesi, että kaupungeilla oli vapaa vaalioikeus, mutta hallitsija sai nimittää maistraatteihin omia ansioituneita virkamiehiään. Vastausta täsmennettiin vielä vuosina 1672, 1675 ja 1678. Vuonna 1693 kaupungit anoivat jälleen vapaata vaalioikeutta, mutta Kaarle XI

⁹⁷ Halila 1942, s. 72- 74 ja 77. Karonen 1996, s. 59- 60.

⁹⁸ Karonen 1995, s. 38- 39. Ranta 1975, s. 560. Suomen muissa kaupungeissa teoreettinen oppineisuus ei ollut vielä 1700- luvullakaan tärkeää. Ehdokkaille riitti, että he täyttivät tietyt alkeisedellytykset. Mäntylä 1977, s. 111- 113.

⁹⁹ Bonsdorff 1889, s. 330.

ilmoitti antaneensa maaherroille asiaa koskevan ohjesäännön.¹⁰⁰ Kruunun ja maaherran oikeutta osallistua maistraatin jäsenten valintaan käsitellään myös seuraavissa luvuissa.

4.3.1. Kuninkaan ja maaherran toiminta pormestarien nimityksissä 1683- 1696

Vielä 1600- luvun alkupuolella porvaristolla oli ollut sananvaltaa pormestarin valinnassa, mutta itsevaltiuden ajan pormestarien valintaan porvaristo ei juurikaan osallistunut, vaikka sillä oli toki mahdollisuus esittää mielipiteensä ehdokkaasta. Kuninkaan ja maaherran osuus sen sijaan kasvoi koko vuosisadan ajan. Kaupunginlain mukaan maistraatti oli korporaatio, joka itse täydensi itsensä, mutta edellisten sekaantuminen valintaan oli enemmän kuin tavallista 1600- luvun lopulla. Kaupungit pyysivät kuninkaalta vapaata vaalia vuosisadan puolivälin jälkeen, ja esimerkiksi vuonna 1675 maaherroja kiellettiin sekaantumasta vaaliin. Vasta 1693 annettu kuninkaallinen kirje maaherroille selkeytti asiaa. Maistraatin ja porvariston tuli valita sopiva henkilö, jonka maaherra esittelisi kuninkaalle, jos hänellä ei olisi mitään muistutettavaa asiasta. Kuninkaalle jäi kuitenkin oikeus nimittää henkilöitä virkoihin. Turussa maaherra Creutzilla oli siis merkittävä mahdollisuus osallistua pormestarien valintaan 1680- ja 1690- luvulla.¹⁰¹ Kaupunkeihin nimitettiin myös ns. kuninkaallisia pormestareita, jotka saivat valtakirjansa kruunulta. Kuninkaalliset pormestarit olivat keskusvallan keino valvoa kaupunkien hallintoa ja oikeudenhoitoa vouti- järjestelmän jäädessä varjoon.¹⁰²

¹⁰⁰ Mäntylä 1977, s. 12- 13. Vuosien 1672 ja 1675 täsmennyksissä sanottiin, ettei virkoihin tultaisi nimittämään ulkomaalaisia, ja että virkojen täyttämiseen valittaisiin oikeusasioihin perehtyneitä porvarissäätyyn kuuluvia henkilöitä.

¹⁰¹ Tarkemmin pormestarien valinnasta ja sen kehityksestä , sekä porvariston keskusvallan ja maistraatin suhteista siinä 1600- luvulla Ruotsi- Suomessa ks. Bonsdorff 1889, s. 175- 181. Halila 1942, s. 80- 95. Ranta 1975, s. 561- 568.

¹⁰² Kuninkaallisista pormestareista ja heidän toiminnastaan sekä asemastaan Ruotsi- Suomessa ks. Halila 1942, s. 92- 98. Karonen 1995, s. 40- 62.

Vuonna 1683 kaksi Turun kolmesta pormestarista vaihtui, sillä oikeuspormestari Laurentius Brochius jäi eläkkeelle, ja kauppa- ja ammattikuntapormestari Johan Schefer, joka oli toiminut myös Brochiuksen varamiehenä oikeuspormestarina, kuoli.¹⁰³ Tilalle siis tarvittiin kaksi uutta pormestaria. Helmikuussa 1683 Kaarle XI nimitti Turun pormestariksi Olaus Beckiuksen, joka saapui paikalle raastupaan samana päivänä, kuin uusi maaherra Lorentz Creutz. Molempien nimitykset todettiin ja heille toivotettiin tehtävissään onnea. Beckiuksen kohdalla onnea olisi totisesti myöhemmin tarvittukin, sillä hänet erotettiin virastaan lukuisten väärinkäytösten takia. Samalla kertaa Beckius vannoi myös pormestarinvalansa. Maistraattia tai porvaristoa ei nimityksessä kuultu, vaan raastuvassa vain todettiin nimitys, mutta mitään vastaväitteitä ei myöskään esitetty. Tosin paikalla oli uusi maaherra, joten maistraatin muut jäsenet tuskin halusivat ensimmäisenä kannanottonaan kyseenalaistaa kuninkaan päätöksen.¹⁰⁴ Parin viikon kuluttua Turku sai toisenkin uuden pormestarin; Sylvester Biuggin. Hänet nimitettiin oikeuspormestariksi ja nimitys tapahtui myös kuninkaan toimesta. Biugg joutui jostain syystä erimielisyyksiin maistraatin kanssa ja ihmetteli muutaman päivän kuluttua valansa vannomisesta eikö hänelle löydy tilaa raastuvassa. Pitkäaikainen pormestari Berend Riggertsson totesi olevansa virkaiältään vanhempi pormestari, joten oikeuspormestarin toimi kuului hänelle. Bonsdorffin mukaan Biugg ei enää maistraatin istunnoissa esiintynyt, mutta hän hoiti virkaansa kuuluvia asioita oikeuspormestarina ainakin 17. 7. eräässä velkakiistassa, ja vielä marraskuussa hän oli maaherran mukaan oikeuspormestari, kun taas Riggertsson oli kauppa- ja ammattikuntapormestari, ja eläkkeelle jäänyt Brochius mainittiin rakentamisesta vastuullisena pormestarina. Tuntemattomana ajankohtana Biugg matkusti Tukholmaan kuninkaan luo hakemaan oikeutta itselleen. Hän valitti kuninkaalle pormestari Riggertssonista ja vaati sen lisäksi lisää palkkaa, mutta ei anomuksissaan

¹⁰³ Bonsdorff 1889, s. 203- 204.

¹⁰⁴ TRO 27. 6. 1683. Bonsdorff 1889, s. 184.

onnistunut. Maaherran mukaan Biugg oli tämän jälkeen oleillut Ahvenanmaalla, mutta myös Turussa.¹⁰⁵

Kuninkaan valtakirja ei siis taannut paikkaa Biuggille. Kuninkaallisia pormestareita nimitettiin erityisesti juuri oikeustoimeen, joten mikään poikkeus nimitys ei ollut. Kuningas oli tosin muutamaa vuotta aikaisemmin antanut kaksikin julistusta, joissa hän lupasi pitää voimassa kaupunkien oikeuden vapaaseen vaaliin pormestarin ja raatimiehen valinnassa, ” niinkuin laki ja privilegit määräävät ”.¹⁰⁶ Riggertsson oli ainoa pormestari maistraatin istunnoissa kesäkuun 1683 ja heinäkuun 1684 välisenä aikana, jonka jälkeen Beckius mainitaan pöytäkirjassa. Beckius oli maaherran mukaan matkustanut heti valansa jälkeen takaisin Ruotsiin. Riggertson on todennäköisesti hoitanut ainakin oikeuspormestarin tehtäviä ja raatimiehet auttaneet häntä muissa tehtävissä. Vuonna 1685 sekava tilanne vihdoin selvisi maaherran määrätessä Beckiuksen oikeuspormestariksi, jolloin Riggertssonin vastuulle jäivät kauppa ja ammattikunnat.¹⁰⁷

Seuraavan kerran kaupungille yritettiin valita uutta pormestaria vuonna 1687. Oikeuspormestari Beckius, joka oli jatkuvasti huonoissa väleissä Riggertssonin kanssa joutui vaikeuksiin huoruussyytteiden takia. Lisäksi hänen oli väitetty ottaneen kaupungin omaisuutta. Beckius oli myös usein poissa maistraatin istunnoista. Myös kaupunkilaiset näyttivät käyttäneen Beckiuksen vaikeuksia hyväkseen, sillä esimerkiksi vahtimestari Henrich Olofsson ei ilmestynyt oikeuteen, koska Beckius oli sanonut hänelle ettei istuntoa ole, jolloin Beckius väitti vahtimestarin valehtelevan. Myös eräs kauppias oli matkustanut Tukholmaan, vaikka Pormestari Riggertson oli

¹⁰⁵ Riggertson vetosi kuninkaan julistukseen Viipurille 9. 12. 1680. TRO 13. 7. 1683, TRO 18. 7. 1683 ja 14. 11. 1683. Maaherran kirjeet 25. 9. 1686. Ranta 1975, s. 556.

¹⁰⁶ Bonsdorff 1889, s. 188.

¹⁰⁷ TRO 11. 3. 1685. Maaherran kirjeet 18. 10. 1684.

häntä kieltänyt. Hän sanoi saaneensa luvan Beckiukselta.¹⁰⁸ Beckiuksen oli kuninkaan määräyksestä huoruussyytteistä selvitäkseen hankittava 12 miehen vala todistukseksi syyttömyydelleen, mutta hän ei siinä tietyssä ajassa onnistunut, ja niinpä kuningas määräsi maaherran järjestämään Turun uuden pormestarin vaalin. Samassa maaherran kirjeessä kuninkaalle liitteenä oli myös vuonna 1654 annettu päätös valtiopäivävalitukseen, jossa sanottiin ettei kaupunkiin tulisi nimittää vieraita pormestareita raadin ulkopuolelta. Kirjeen liitteiden takana ovat todennäköisesti maistraatin muut jäsenet, jotka ovat saattaneet pormestari Beckiuksen virheitä maaherran tietoon. Maistraatin jäsenet valittivat Beckiuksesta maaherralle useaan otteeseen, ja tämä toteaakin kuninkaalle, että hänen mielestään Beckiuksen huonot välit muun maistraatin kanssa, sekä karkeat virheet oikeuden ulkopuolella puhuvat sen puolesta, että Beckius saa siirtyä sivuun. Maaherra ehdotti kuninkaalle pormestariksi joko raatimies Johan Miltopaeusta tai raatimies Wilhelm Wargentinia, kehuen heidän tuntevan hyvin kaupungin asiat.¹⁰⁹

Joulukuussa 1687 porvaristo kokoontui raastupaan varamaaherra Samuel Wallenstiernan johdolla valitsemaan uutta pormestaria kovia kokeneen Beckiuksen tilalle. Wallenstierna toimi varamaaherrana, sillä Lorentz Creutz lähti matkalle Liivinmaalle. Heti aluksi Riggertsson muistutti varamaaherraa siitä, että hän oli palvellut pitkään kaupunkia, joten hänen tulisi nyt päästä oikeuspormestariksi. Wallenstierna lupasi suositella häntä kuninkaalle. Paikallaolevia porvareita käsketään kokoontua kortteleittain kaupungin vanhimpien luo ja valitsemaan ehdokkaansa pormestarin virkaan. Suomalaisten porvarien puolesta ehdotetaan jo kihlakunnantuomari Laurentius Wilstadiusta. Seuraavaan kokoukseen ei kuitenkaan saapunut paikalle kuin osa porvaristosta, mutta asia haluttiin silti saada selvitettyä. Raatimies Johan Miltopaeus oli suosituin ehdokas porvariston keskuudessa, eikä

¹⁰⁸ ks. mm. TRO 15. 7. 1685, TRO 10. 3. 1686, TRO 7. 6. 1686, TRO 12. 7. 1686 ja TRO 24. 7. 1686.

¹⁰⁹ Maaherran kirjeet, 25. 9. 1686. Maistraatin jäsenistä valituksen Beckiuksesta ovat kirjoittaneet Pormestari Riggertsson, raatimiehet Jöransson, Carlsson, Jacobi, Miltopaus, Corelius, Wargentin ja Wernberg. Maaherran kirjeet, 26. 2. 1687.

syntynyt mitään jakoa suomalaisen pikkuporvariston ja kauppiaiden ehdokkaiden kesken. Miltopaeus vain oli pormestari Riggertssonin vävy, ja monet porvarit totesivat, että Miltopaeuksen valinta olisi vastoin lakia. Käsityöläisten ehdokas oli Wilstadius, jonka puolesta he olivat jo aikaisemmin jättäneet kirjeen maaherralle. Tilaisuudessa syntyi kiistaa kauppias Johan Ranckenin ja erityisesti raatimies Miltopaeuksen välille, Rancken moitti myös kaupungin vanhimpia. Miltopaeus halusi jäävätä Ranckenin, koska hänen ja maistraatin välillä oli oikeusprosessi meneillään. Miltopaeus totesi suoraan, että Rancken äänestäisi maistraatin jäseniä vastaan, jolloin Rancken kysyi, että mistä raatimies tämän tiesi. Rancken kuitenkin jäävättiin vaalista, mutta sanoi silti omat ehdokkaansa, joista kukaan ei ole maistraatin jäsen. Istunto päättyi siihen, että Tukholmasta palaavan Beckiuksen annettiin pitää virkansa, koska yksimielisyyttä uudesta pormestarista ei saavutettu.¹¹⁰

Beckius hoiti virkaansa Turussa helmikuuhun 1689 asti ja osallistui tänä aikana kiistaan kaupungin valtiopäiväehdokkaista. Sen jälkeen hän matkusti Tukholmaan valtiopäiville yhdessä kauppias Ranckenin kanssa virallisiin valtiopäivämiehiin ja valituksiin tyytymättömien kauppiaiden valtuuttamana.¹¹¹ Tämän jälkeen häntä ei Turussa enää näkynyt. Maistraatti valitti Beckiuksen poissaolosta kuninkaalle, jolloin kuningas määräsi tälle määrääjän, jolloin tämän olisi viimeistään oltava raastuvassa mukana vastineensa moitteisiin. Pormestaria ei paikalle kuitenkaan ilmaantunut, joten tilalle oli saatava uusi mies. Beckiuksen vaikeudet Turussa eivät olleet mitenkään poikkeuksellisia, sillä esimerkiksi Torniossa oli lähes tapa, että jokainen pormestari riiteli maistraatin ja kaupunkilaisten kanssa.¹¹²

Keskushallinnon toimet pormestari Biuggin ja pormestari Beckiuksen tapauksissa eivät tunnu kovinkaan johdonmukaisilta. Biugg sai poistua Turun hallinnosta ilman

¹¹⁰ TRO 7. 12. 1687. TRO 10. 12. 1687. FR 225. Privilegier och resolutioner, s. 196. Bonsdorff 1889, s. 184- 187.

¹¹¹ ks. s. 75.

suurempaa hälyä, vaikka oli saanut valtakirjansa kruunulta. Vastakkain olivat kuninkaallinen valtakirja ja pitkäaikainen kaupungin virkamies pormestari Riggertssonin hahmossa, ja kaupunki näytti voittaneen kädenväännön. Biuggin savustaminen maistraatista ei olisi onnistunut ilman kaupungin virkamiesten yhteistä rintamaa. Riggertssonin on katsottu ansaitsevan paikan ilman muuta. Jos kuningas olisi halunnut Biuggin pysyvän maistraatissa se olisi todennäköisesti onnistunut, jos ei hyvällä, niin ainakin jollain muulla keinolla. Tässä tapauksessa kuningas vain antoi periksi. Ehkä taustalla oli pelko Turun kaupunginhallinnon joutumisesta sisäisten riitojen johdosta vaikeuksiin, jotka olisivat vaikeuttaneet sen työtä. Jos pyrkimys oli pitää kaupungin maistraatti sellaisena, että se puhalsi yhteen hiilleen, niin päätös oli perusteltu. Toisaalta taas voidaan kummeksua oikeuspormestari Beckiuksen pysymistä virassaan useista karkeista rikkomuksista huolimatta. Kuningas oli varmasti täysin tietoinen Beckiuksen toiminnasta, sillä maaherra ja muut maistraatin jäsenet olivat häneen yhteydessä asian tiimoilta. Jos Biugg, jonka ei annettu edes kunnolla aloittaa työtään Turussa, sai mennä, niin miksi Beckius sai puolestaan jäädä? Maistraatin arvostus laski aivan varmasti Beckiuksen toiminnan seurauksena, ja myös maistraatin työnteko näytti kärsineen, sillä Beckiuksen poissaolot ja syytteet estivät häntä hoitamasta virkaansa kunnolla.¹¹³ Ehkä kuningas halusi pitää Turussa yhden kuninkaallisen pormestarin, vaikka tämä viettikin elämää, joka ei sietänyt päivänvaloa. Kun porvaristo kokoontui vuonna 1687 valitsemaan uutta pormestaria Beckiuksen tilalle, niin kaupunkilaisten kunnioitus lakia kohtaan oli voimakkaampaa, kuin halu päästä eroon Beckiuksesta. Miltopaeuksen valinnan esti hänen sukulaisuutensa Riggertssonin kanssa. toisaalta maaherra ja kuningas olisivat voineet estää Miltopaeuksen nimityksen.

Beckiuksen erottamisen jälkeen maaherra Creutz oli suositellut kuninkaalle uudeksi pormestariksi Laurentius Wilstadiusta, joka tuntui olevan maaherran luottomies

¹¹² Privilegier och resolutioner s. 196. Mäntylä 1971, s.177- 179.

¹¹³ Beckius matkusti usein pois kaupungista, ja heinäkuussa 1685 maistraatti Riggertssonin johdolla valitti juttujen ruuhkautumista. TRO 15. 7. 1685.

muutoinkin. Lisäksi maaherra tiesi, että Wilstadiuksella oli kaupungissa hyvä maine muidenkin kuin käsityöläisten keskuudessa, tämä oli myös toiminut maaherran sijaisena. Maaherra ilmoitti helmikuussa maistraatille ja porvaristolle, että kuningas oli määrännyt pormestariksi Wilstadiuksen. Porvaristolla ei ollut mitään asiaa vastaan, ei myöskään maistraatin jäsenillä, vaikka tuskin kukaan olisi sitä maaherralle suoraan sanonutkaan.¹¹⁴ Wilstadiuksesta tehtiin oikeuspormestari, niinkuin kuninkaallisen valtakirjan saajasta oli tapana, ja näin Riggertsson tuli taas ohitetuksi. Wilstadiuksen työ sujui huomattavasti paremmin, kuin hänen edeltäjänsä, mutta hänelläkin oli joitakin ongelmia muun maistraatin kanssa, sillä maaherra oli saanut tietoja erimielisyyksistä maistraatissa ja valitti sen haittaavan toimintaa. Lisäksi kauppapormestari Riggertsson yritti saada itselleen hoidettavaksi oikeuspormestarille kuuluvia perintöasioita.¹¹⁵ Wilstadiuksen valinta oli osoitus maaherran vallasta pormestarin valinnassa. Päätös oli tehty todennäköisesti jo etukäteen, sillä Wilstadius oli suosikki. Nimitys näyttikin helpolta, ja kaupunkilaisten vastarinnasta ei ollut mitään merkkejä, ei edes maistraatin sisällä, joten nimitys oli maaherralle helppo tehtävä, sillä Wilstadiuksella oli kannatusta myös kaupungissa. Ei siis voida täydellä syyllä väittää, että Wilstadiuksen valinnassa ohitettiin paikalliset viranomaiset ja porvarit, kuten Ranta tekee.

Seuraavaan pormestarin valintaan Turussa heijastui vuoden 1693 kuninkaallinen kirje maaherroille. Maaherrojen lainvastainen puuttuminen vaaliin oli kielletty, mutta maaherralla oli silti mahdollisuus vaikuttaa tilanteeseen, sillä hän esitteli kaupungin valitseman ehdokkaan kuninkaalle, jos hänellä ei ollut mitään huomautettavaa. Lokakuussa 1696 kuoli pitkäaikainen pormestari Berend Riggertsson, joka oli kauan taistellut paikasta oikeuspormestariksi, muttei sitä koskaan itselleen vakiinnuttanut. Raastuvanoikeuden istunnossa todettiin, että kuninkaallisen kirjeen mukaan kaupungin vanhimpien tulisi kertoa ehdotuksensa (”mening och votum”) uudeksi

¹¹⁴ TRO 11. 2. 1691. Maaherran kirjeet 13. 12. 1690. Bonsdorff 1889, s. 185. Karonen 1995, s. 186. Ranta 1975, s. 565.

¹¹⁵ TRO 6. 7. 1991. TRO 6. 4. 1992.

pormestariksi. Pöytäkirjan mukaan kaupungin vanhimpien jäseniä oli paikalla, mutta puhutaan myös porvaristosta, joka antoi vastauksensa edelliseen. Tämän voi tulkita niin, että porvaristolla tarkoitetaan nyt kaupungin vanhimpia, jotka jo tähän aikaan olivat korvanneet yhteisen porvariston lähes kokonaan. Joka tapauksessa porvariston edustajien vastaus oli, etteivät he osaisi ehdottaa seuraajaa ennenkuin maistraatti olisi antanut oman ehdotuksensa.

Maistraatti näkyy kannattaneen edelleen vanhaa virkaikäjärjestystä, sillä heidän mukaansa raatimies Mikael Corelius oli vanhin, joten hänet nähtäisiin mielellään virassa. Vanhimmalla tarkoitettiin siis myös kokeneinta. Maistraatti ei siis ehdottanut oppineinta raatimiestä virkaan, vaikka esimerkiksi raatimies ja kaupunginsihteeri Anders Prytz oli toiminut pormestari Wilstadiuksen tavoin asianajajana ja monissa muissa kaupungin viroissa. Maaherra ei ollut mukana istunnossa, mutta silti asiasta ei syntynyt mitään keskustelua ainakaan pöytäkirjan mukaan, vaikka maistraatti näytti olevan tietoinen mahdollisuudestaan vaikuttaa valintaan yhdessä kaupungin vanhimpien kanssa. Maistraatti kuitenkin kokoontui kaupungin vanhimpien kanssa vielä samana päivänä ja valitsi ehdokkaakseen mainitun Prytzin, sillä maaherran kirje, jossa hän suositteli Prytziä kuninkaalle, ja jossa oli liitteenä maistraatin sekä vanhinpien valinta eli Prytz on päivätty samana päivänä kuin raastuvan istunto, jossa tilannetta pohdittiin. Muutaman viikon kuluttua maaherra Creutz saapui paikalle ja ilmoitti, että kuningas oli nimittänyt Prytzin pormestariksi. Vastaväitteitä ei esiintynyt, ja Prytz vannoi valansa. Kuten Ranta toteaa, ei lähteistä käy selville porvariston vaikutusvallan määrää, ei vanhimpien tai koko porvariston osalta, mutta vanhimmat näyttävät olleen maistraatin kanssa läheisessä yhteistyössä. Lisäksi kaupungin vanhimmista oli paikalla tuona päivänä vain yhdeksän (mikä tosin on aikaisempiin vuosiin verrattuna varsin suuri määrä ja näinä aikoina tavallisempi), joten todennäköisesti vanhimmat halusivat päättää asiasta suuremmalla joukolla. Valinta voidaan myös nähdä keskushallinnon haluamana tilanteena, jossa kaupungin vanhimmat korvasivat porvariston, ja lisäksi päätös tehtiin muualla kuin

raastuvanoikeuden istunnossa. Muistetaan toisaalta, että vanhimmat saattoivat kiertää omissa kortteleissaan tiedustelemassa ”yleistä mielipidettä”, mutta ajan vähyys puhuu tätä toimenpidettä vastaan.¹¹⁶

4.3.2. Maaherran rooli raatimiesten ja alempien virkamiesten nimittämisessä

Valtio ei ollut Halilan mukaan yhtä kiinnostunut raatimiesten valinnoista, kuin pormestarien. Kuitenkin esimerkiksi maaherran osuus nimityksissä kasvoi. Vuoden 1693 maaherrojen ohjesäännön mukaan raatimiehen valtakirjan antoi maaherra, ei kuningas.¹¹⁷ Turussa maaherra Creutz piti raatimiesten valintaa tarkasti silmällä jo aikaisemminkin, sillä hän oli paikalla jokaisella kerralla, kun kaupunki sai uuden raatimiehen. Poikkeuksena Jonas Ekeroothin nimittäminen raatimieheksi vuonna 1687, jolloin paikalla oli maaherran sijaisena asessori Samuel Wallenstierna. Wallenstierna ei kuitenkaan päätöstä tehnyt, sillä Ekerooth oli itse lähettänyt maaherralle anomuksen, jossa haki raatimiehen paikkaa, joten Wallenstierna oli vain paikalla toteamassa, että maaherran käsky pantiin täytäntöön. Maistraatti ei silti itse saanut hoitaa nimitystä, mutta erimielisyyksiä maaherran kanssa ei kuitenkaan syntynyt, niinkuin ei muulloinkaan.¹¹⁸ Maistraatti osallistui ehdokkaiden valintaan ja sai myös näin sananvaltaa raatimiehiä valittaessa, mutta ehdokkaat hakivat virkaan myös ottamalla yhteyttä suoraan maaherraan, jonka määräyksestä nimitys sitten vahvistettiin. Vuonna 1685 anoi asianajaja Daniel Wernberg maaherralta raatimiehen paikkaa ja sen myös sai.¹¹⁹ Porvariston osuus raatimiesten valinnassa ei ollut

¹¹⁶ TRO 15. 10. 1696. TRO 4. 11. 1696. Maaherran kirjeet 15. 10. 1696. Bonsdorff 1889, s. 186- 187. Ranta 1975, s. 565- 566.

¹¹⁷ Halila 1942, s. 98.

¹¹⁸ TRO 26. 3. 1687. Raatimiesten nimityksistä ja valinnoista ks. mm. TRO 20. 10. 1684. TRO 4. 5. 1685. TRO 13. 7. 1685. TRO 18. 2. 1691. TRO 22. 2. 1692. TRO 8. 3. 1693. TRO 29. 10. 1694. TRO 4. 11. 1696.

¹¹⁹ TRO 13. 7. 1685.

merkittävä. Kaupungin vanhimpien mielipidettä kysyttiin vain kerran, mutta muuten porvaristolla ei ollut asiaa valintaan¹²⁰

Kaupungeissa oli 1600- luvulla lukuisia alempia virkamiehiä ja toimihenkilöitä, sillä maistraatin oli mahdotonta hoitaa kaikkia kunnallishallinnon tehtäviä. Näistä tärkeimpinä mm. kaupunginkirjuri, kämneri, rahastonhoitaja, kaupunginvouti, kaupunginviskaali ja vahtimestari.¹²¹ Maaherra Creutz osallistui myös alemman virkakunnan valintaan melko aktiivisesti, sillä hän oli usein henkilökohtaisesti paikalla tai sitten maaherraa edusti joku hänen monista sijaisistaan. Valintaan vaikutti ratkaisevasti maaherran panos. Vuonna 1686 maistraatti valitsi uuden kaupunginvoudin. Maaherra saapui paikalle muistuttaen, että tämän olisi pitänyt tapahtua hänen ja maistraatin yhteistyöllä, mutta nyt valinta oli tapahtunut ilman maaherraa tai hänen sijaistaan. Kun kämnerinoikeuden rahastonhoitaja Michel Strömberg kuoli, niin virka oli täyttämättä yli kolme kuukautta, kunnes maaherra nimitti rahastonhoitajaksi Johan Lönnroothin. Varamaaherra asessori Erich Tigerstedt toimi maaherran sijaisena viran tullessa avoimeksi, mutta hän ei toiminut asiassa, vaan Creutzin henkilökohtaista osallistumista asiaan odotettiin.¹²² Porvariston osuus alemman virkakunnan valinnassa liittyi lähinnä kauppaa valvovien virkamiesten nimittämiseen. Osa porvaristosta valitti jatkuvasti laittomasta kaupasta, lähinnä maakaupasta. Valituksia tehtiin niin valtiopäiville, kuin maaherrallekin.¹²³ Valitukset saivat maaherran vaatimaan mm. ylimääräisten viskaalien palkkaamista valvontatehtäviin. Maaherra määräsi porvariston keskustelemaan asiasta, lisäksi kaupungin vanhimpien tuli yhdessä maistraatin kanssa päättää viskaalien palkasta. Vuonna 1696 kaupungin vanhimmat lausuiivat mielipiteensä uudesta

¹²⁰ TRO 29. 10. 1694. Ranta 1975, s. 570.

¹²¹ Kaupunginhallinnon muista virkamiehista enemmän ks. Halila 1942, s. 143- 197. Karonen 1995, s. 84- 101.

¹²² TRO 13. 9. 1686. TRO 7. 3. 1694. TRO 11. 6. 1694. Muista virkamiesten nimityksistä ks. mm. TRO 30. 1. 1686. TRO 24. 1. 1687. TRO 26. 3. 1687. TRO 17. 11. 1690. TRO 6. 4. 1692. TRO 7.3. 1694. TRO 11. 7. 1696. TRO 4. 11. 1696.

¹²³ Ks. mm. Privilegier och resolutioner, s. 177, 182 ja 206- 207. TRO 4. 12. 1689. TRO 11. 6. 1694.

kaupunginsihteeristä ja rahastonhoitajasta todeten heidät hakijoista pätevimmiksi, mutta edellisten valinta tapahtui samalla kertaa, kuin pormestari Prytzin nimitys, joten vanhimpien mahdollisuus saada mielipiteensä kuuluville saattoi myös johtua siitä, että he vain sattuiivat olemaan paikalla uuden pormestarin valinnan johdosta ja pääsivät näin osallistumaan valintaan.¹²⁴ Kuten on mainittu oli vanhimpien yhteistyö maistraatin kanssa toki lisääntynyt 1690-luvulla, joten heidän apuaan käytettiin enemmän kuin aikaisemmin alempien virkamiesten valinnassa.

Maaherran osuus raatimiesten ja alempien virkamiesten valinnassa näytti siis olevan erittäin tärkeä. Hän halusi olla paikalla, kun raatimiesten rivejä täydennettiin. Lisäksi monet ehdokkaat lähettivät maaherralle kirjallisia anomuksia, joissa he anoivat raatimiehen paikkaa. Tämä näytti olevan varsin yleistä, ja ainakin Wernbergin kohdalla tuloksekasta. Tuskin tilaisuutensa nähneet henkilöt olisivat kirjoittaneet maaherralle, jos sen ei olisi katsottu olleen hyödyllistä. Alempien virkamiesten nimitys tapahtui Turussa maaherran valvovan silmän alla. Uuden kaupunginvoudin valinnasta seurannut muistutus osoitti tämän.

5. VALITUKSET VAIKUTUSMAHDOLLISUUTENA

5.1. PORVARISTON VALITUKSET MAAHERRALLE JA KUNINKAALLE

Porvariston valitukset koskivat useimmiten taksoitusta eli yksittäisen porvarin verorasituksen määrittelyä, taksoituksen mukaisia maksuja ja rasituksia, velkoja ja laitonta kauppaa, mutta valituksia saatettiin tehdä myös muista kuin kaupan ja

¹²⁴ TRO 4. 12. 1689. TRO 17. 11. 1690. TRO 4. 11. 1696.

talouteen liittyvistä asioista. Turkulaiset porvarit valittivat ongelmistaan maaherralle läänin kansliaan. Anders Thomasson kirjoitti maaherralle anoen vapautusta kontribuutioista ja muista rasituksista vedoten kuninkaalliseen kirjeeseen. Maaherra päätti kuitenkin yhdessä maistraatin kanssa olla myöntämättä vapautusta. Samana päivänä maaherra julisti, että Johan Schult on velvollinen maksamaan veroja vuodelta 1682, mutta Wilhelm Schult sitä vastoin ei. Pistoolintekijä Jöran Jacobson vapautettiin porvarillisista rasituksista.¹²⁵ Kirjallisten valitusten ohella maaherraa lähestyttiin usein suullisesti raastuvassa. Kauppias Carl Schaefer valitti maaherralle raastuvassa joidenkin porvarien käyvän laitonta kauppaa.¹²⁶ Kirjalliset valitukset olivat kuitenkin yksittäisten porvarien tavallisin tapa lähestyä maaherraa, sillä maaherran saapuessa raastupajaan hän yleensä antoi julistuksia ja käskyjä, sekä otti kantaa tehtyihin valituksiin. Valituksia kansliaan oli todennäköisesti tullut paljon, sillä maaherra määräsi, että valituksia sai jättää vain tiistaisin ja torstaisin, sillä muuten ne estivät tärkeiden asioiden hoitoa.¹²⁷ Jotkut porvarit valittivat myös suoraan kruunulle, sillä kuninkaalle oli lähetetty useita valituksia, jotka koskivat tuomioiden hidasta täytäntöönpanoa. Maaherra määräsi raastuvassa, että jos jollakin on tarvetta kääntyä kuninkaan puoleen, niin häntä ei saa asiassa ohittaa, vaan ensin on otettava kirjeitse yhteyttä maaherraan. Valituksia suoraan kuninkaalle toimittivat ainakin kauppiaat matkoillaan Tukholmaan. Maaherran muistutettua asiasta selitti raatimies Johan Miltopaeus kauppias Johan Merthenin valittaneen kuninkaalle Helsinkiläisen porvarin Petter Sundhin käyvän laitonta maakauppaa. Miltopaeuksen mukaan Merthen oli itse syyllistynyt samaan asiaan. Asiaa selvitellessä kävi ilmi, että Sundh oli jo toimittanut vastineensa kuninkaalliseen kamarikollegioon¹²⁸

Porvaristo lähestyi maaherraa ja keskushallintoa myös kollektiivisesti. Porvariston yhteisesti tekemistä valituksista tärkeimpiä olivat valtiopäivävalitukset, joita

¹²⁵ TRO 29. 4. 1685, TRO 10. 2. 1686.

¹²⁶ TRO 11. 6. 1694.

¹²⁷ TRO 11. 5. 1687.

¹²⁸ TRO 12. 11. 1684, 11. 5. 1685, 4. 12. 1689.

käsitellään tässä työssä toisaalla.¹²⁹ Muiden kuin valtiopäivävalitusten takana oli harvoin koko porvaristo, vaan valituksia laadittiin porvariston sisäisinä eturyhminä. Maaherran puoleen käännyttiin niin suullisesti, kuin kirjallisestikin. Raastuvankokouksessa vuonna 1688 porvaristo pyysi maaherraa auttamaan, sillä osa kaupungin porvareista oli maksukyvyttömiä eivätkä pystyneet suoriutumaan veroistaan ja maksuistaan. Lisäksi porvaristo valitti varkaista keskuudessaan. Paikallaolijoiden henkilöllisyys ei selviä pöytäkirjasta, mutta samalla kertaa käsiteltiin myös taksoitusta, joten paikalla oli myös kaupungin vanhimpien edustajia, tosin vain neljä henkilöä. Joka tapauksessa porvariston puolesta vedottiin maaherra Creutziin. Creutz määräsi ne porvarit, jotka eivät suoriutuneet pienimmän mahdollisen taksoituksen mukaisesta verotuksesta lähetettäväksi kruunun palvelukseen. Vargaat määrättiin ajettavaksi kaupungista.¹³⁰ Muutaman vuoden kuluttua porvaristo valitti maaherralle monesta epäkohdasta kaupungissa. Porvariston mukaan laivamiesrahojen määrä oli noussut liikaa, ja maaherra lupasi, että asia tutkitaan ja määräsi raatimiehet Wargentinin ja Rhezeliuksen yhdessä kauppiaiden Flegen ja Wittfootin kanssa tutkimaan asiaa koskevat luettelot. Creutz oli myös sitä mieltä, että kaupungin hospitaalin olisi saatava lisää varoja, mutta porvaristo oli luonnollisesti kovin haluton maksamaan lisää ja valittaa hospitaalissa olevista ”vieraista” köyhistä. Porvaristoa edustivat tällä kertaa kaupungin vanhimmat, joiden lukumäärää ei ilmoitettu, ja vain muutama porvari.¹³¹

Keväällä 1693 paikalla raastuvassa oli maaherran ja maistraatin edustajien lisäksi kahdeksan kaupungin vanhimmista, todennäköisesti muutama ruotsalainen porvari ja suuri osa suomalaista porvaristoa. Porvaristo valitti maaherralle kaupungin vartioinnin jäämisestä yksin porvariston harteille, ja maaherra ilmoitti vartioinnin kuuluvan myös muille. Samalla kertaa valitettiin myös pikkutullin inspehtori Olof Ednerin syökärin laittomasta kaupasta. Lisäksi kauppiaat Flege, Merthen,

¹²⁹ kts. s. 72- 77.

¹³⁰ TRO 12. 3. 1688.

¹³¹ TRO 7. 12. 1691.

Schuttepäls, Henrich ja Christopher Franck, Miltopaeus ja Snick vetosivat maaheraan laittoman kaupan lopettamiseksi, sillä kauppaa valvovat viskaalit eivät tehneet työtään kunnolla. Laittomasta kaupasta valittaneet kuuluivat kaupungin vanhimpiin Snickiä lukuunottamatta ¹³² Laiton maakauppa rehotti Turussa koko 1600-luvun ajan ja sitä kävivät erityisesti juuri pikkuporvarit matkustaessaan maaseudulle perimään velkojaan.¹³³ Pienporvareita ei näin ajatellen kiinnostanut vaatia kaupan valvonnan tiukentamista, sillä olihan heillä oma hyöty puntarissa. Luultavampaa on kuitenkin, että kauppiat valittivat maakaupasta, koska kuuluivat kaupungin vanhimpiin, joille kaupankäyntiin liittyvät asiat tuolloin jo osaltaan kuuluivat. Valituksia ja anomuksia lähetettiin maaherralle myös kirjallisesti jonkun ryhmän nimissä, ei ainoastaan yksityisesti. Varsinkin valtiopäiväedustajien valinnassa tapahtuneiden kiistojen aikana maaherraa oli lähestytty kollektiivisesti.¹³⁴

Porvaristo teki valituksia myös kuninkaalle. Valtiopäivävalitukset olivat näistä tärkeimpiä ja niitä käsitellään muualla tässä työssä, mutta muitakin valituksia tehtiin. Valitukset kulkivat usein maaherran kautta. 1680-luvun alkupuolen valituksiin vaikuttivat eniten Turussa suurta hävitystä aiheuttaneet tulipalot vuosina 1678 ja 1681. Vuoden 1678 palo tuhosi neljässä tunnissa 2/3 kaupungista, ja jälkimmäinen hävitti Anninkaisten kaupunginosan kokonaan.¹³⁵ Vuoden 1684 loppupuolella maaherra kirjoitti kuninkaalle porvariston toiveista saada helpotusta laivamiesrahoihin tulipalon aiheuttamien tuhojen johdosta. Mukana kuninkaalle kulki porvariston laatima kirje, jossa valitettiin tulipalojen vaikutuksesta kaupunkilaisten elämään.¹³⁶ Kirjeen takana on todennäköisesti ollut koko porvaristo, sillä laivamiesrahojen määrän muutos vaikutti kaikkien talouteen. Muutaman vuoden kuluttua maaherran sijaista asessori Samuel Wallenstiernaa pyydettiin kirjoittamaan

¹³² Pöytäkirjan mukaan paikalla oli ”kolme porvaria ja suuri osa suomalaisia porvareita”, mikä tarkoittaa todennäköisesti sitä, että kolmella porvarilla tarkoitettiin ruotsalaisia porvareita. Mainitut kauppiat kuuluivat Snickiä lukuunottamatta kaupungin vanhimpiin, Snickistä ei ole varmuutta. TRO 24. 4. 1693.

¹³³ Ranta 1975, s. 353- 354. Talonpoikien velkaantuminen johtui osin valtiovallasta, joka keräsi veronsa rahana, jolloin talonpoikien oli lainattava rahaa porvareilta, sillä muualta he eivät rahaa saaneet. Toisaalta velkaantuminen johtui myös katovuosista ja runsaista sateista. Talonpoikien ja porvariain velkasuhteista ks. Seppänen 1997, s. 71- 73 ja 99- 106.

¹³⁴ TRO 13. 9. 1686. Katso myös sivu 68.

¹³⁵ Bonsdorff 1889, s. 124- 126, Ranta 1975, s. 593.

kuninkaalle leivinuunirahoihin tulleen korotuksen takia. Pyynnön teki tuolloin kaupungin vanhimmat, ja pyyntö tehtiin siitä huolimatta, että yksi vanhimmista, kauppias Johan Leutken oli saanut kaupunginsihteeri Olaus Rhezeliukselta tietää pikkutullin inspehtori Ednerin saaneen kuninkaalta kirjeen, jossa leivinuunirahoja määrättiin korotettaviksi neljänneksellä.¹³⁷ Ilmeisesti asia haluttiin vielä varmistaa. Joskus aloitteen porvariston anomukseen saattoi antaa myös kuningas, jonka määräyksestä kauppaat kirjoittivat vuonna 1692 kruunulle korvauksia saadakseen.¹³⁸

Keskushallinto ei ryhtynyt porvariston valitusten johdosta merkittäviin vastatoimiin. Maaherra tosin siis ilmoitti, että porvareiden tulee ensin kääntyä hänen puoleensa läänintasolla asian tarkistamiseksi kuningasta vaivaamatta. Kaupunkilaisten tekemiä valituksia kuninkaalle ei liene ollut kuitenkaan siinä määrin kuin esimerkiksi rahvaan valituksia, joita toimitettiin kuninkaalle yksityisten tai pitäjien lähettämien talonpoikien edustajien toimesta lähes päivittäin. Kuningas antoi tällöin julistuksia, joissa valittajat velvoitettiin kääntymään ensin paikallisten viranomaisten puoleen.¹³⁹ Turkulaisten porvariain asiointi kuninkaan luona oli käytännön syistä helpompaa, kuin esimerkiksi maaseudulta lähteneiden talonpoikien, sillä kaupankäynti suuntautui vuosisadan lopulla yhä enemmän Tukholmaan, johon monien tuotteiden kauppa voimakkaasti keskitettiin.¹⁴⁰

5.2. MAISTRAATIN VALITUKSET MAAHERRALLE JA KUNINKAALLE

¹³⁶ Maaherran kirjeet, 15. 11. 1684.

¹³⁷ TRO 14. 9. 1687.

¹³⁸ TRO 5. 11. 1692.

¹³⁹ Katajala 1994, s. 175- 176. Talonpoikien valituksista ks. Jutikkala 1942, s. 295 ja 492.

¹⁴⁰ Ranta 1975, s. 278.

Porvariston ohella myös Turun maistraatti haki tukea toiminnalleen, auktoriteetilleen ja erityisesti palkkaukselleen kääntymällä keskushallinnon puoleen. Porvariston lailla maistraatti käytti toiveidensa esilletuomiseen erilaisia keinoja. Helpoin tapa oli lähestyä maaherraa tämän ollessa mukana raastuvanoikeuden kokouksessa. Vuonna 1685 maistraatti kysyi maaherralta, josko tämä voisi käyttää suosiollista asemaansa kuninkaaseen nähden ja lisätä maistraatin palkkauksen hyväksi menevää osaa tullista, minkä maaherra lupasikin tehdä.¹⁴¹ Vuonna 1688 maaherra oli lähdössä Tukholmaan, ja maistraatti pyysi häntä saattamaan kuninkaan tietoon heidän huono taloudellinen tilanteensa ja parantamaan heidän palkkaansa. Maaherra sanoi kuninkaan kieltäneen kaikkia maaherroja hakemasta kruunulta kellekään lisää palkkaa (augment) ja totesi, että maistraatin täytyy vain itse koettaa lähestyä kuningasta nöyrällä anomuksella. Saman vastauksen maaherra antoi myös maistraatin anomukseen pyytää maaherraa auttamaan Lausteen tilan verotuksessa olevien epäselvyyksien korjaamisessa. Tällä kertaa maaherra kuitenkin lupasi liittää mukaan suosituksensa, sillä hänen mielestään maistraatti oli oikealla asialla.¹⁴² Maistraatti valitti palkkaukseen liittyvien asioiden lisäksi raastuvassa maaherralle mm. valtiopäiviin liittyvistä kiistoista.¹⁴³ Myös kirjallisten anomusten teko maaherralle oli yleistä ja ne liittyivät samanlaisiin kysymyksiin kuin edellisekin.¹⁴⁴

Maistraatti lähetti porvariston tapaan kuninkaalle kirjeitä muutoinkin kuin valtiopäivävalitusten muodossa. Pormestari Olaus Beckiuksen allekirjoittamassa nelikohtaisessa kirjeessä valitettiin tulipaloista johtuvien vahinkojen aiheuttamia taloudellisia vaikeuksia Turussa, laivamiesrahojen rasituksia, porvariston valituksia ja loukkauksia oikeutta kohtaan, sekä maistraatin jäsenten palkkojen pienuutta.¹⁴⁵

¹⁴¹ "... genom sin gunstige interposition hoos Hans K. M. ..." TRO 12. 10. 1685.

¹⁴² TRO 20. 8. 1688. TRO 4. 12. 1689. Lausteen tila, joka oli luovutettu kaupungille kruununvelkojen korvauksena 1600- luvun alussa oli pitkäaikainen kiistelyn kohde, varsinkin reduktion kaupunkien lahjoitusmaiden peruutusten yhteydessä. Ranta 1975, s. 119- 122.

¹⁴³ ks. mm. 13. 9. 1686.

¹⁴⁴ TRO 12. 10. 1685. TRO 19. 10. 1686.

¹⁴⁵ Stadens besvär ;päiväämätön.

Kerran maistraatti valitti kuninkaalle sille usein niin kiusallisesta kauppiaasta Johan Ranckenista. Rancken oli loukannut maistraattia ja esittänyt sen toiminnasta vakavia syytöksiä.¹⁴⁶ Tulipalojen takia anottiin palkanlisäystä, niin että pormestari saisi 400 ja raatimies 200 kuparitalaria vuodessa. Vielä vuonna 1686 maistraatti valitti vuosien 1677 ja 1681 tulipalojen aiheuttamia vahinkoja. Suurin osa maistraatin jäsenistä oli molemmilla kerroilla menettänyt kiinteän omaisuutensa ja palkan pienuuden väitettiin vaikeuttavan oikeuden tehtävien suorittamista. Vuonna 1690 maistraatin nimissä lähti valitus kuninkaalle. Valituksessa oli kuusi kohtaa ja niistä viisi koski maistraatin jäsenten tai muiden kaupungin virkamiesten palkkoja ja taloutta, sekä yksi pormestari Beckiusta. Valituksessa mainittiin lisäksi kaupungin omaisuuden joutuneen yksityisten käsiin. Huoli palkoista oli myös vuoden 1695 valituksen takana.¹⁴⁷ Osa valituksista kuninkaalle kulki maaherran kautta. Muut maistraatin jäsenet valittivat kuninkaan nimittämän pormestari Beckiuksen toimista useampaan kertaan maaherralle, joka informoi tapahtumista kuningasta.¹⁴⁸

Keskushallinnon pyrkimyksissä näyttää olleen valitusten ohjaaminen juuri lääninkansliaan maaherralle, sillä maaherrat saivat vuonna 1691 kirjeen, jossa maistraatin jäseniä kiellettiin tekemästä virka- asioissa matkoja Tukholmaan ilman kenraalikuvernöörin ja maaherran lupaa. Turun maistraatista Tukholmassa kävi ainakin raatimies Bertil Lessle, joka päätettiin lähettää kesäkuussa 1686 postinkuljetuksen yhteydessä pääkaupunkiin hoitamaan suostuntaverojen maksusta syntyneitä epäselvyyksiä. Kaupungin kassasta tuli antaa raatimiehelle 200 hopeatalaria matkan kustannuksiin. Maaherra oli muistuttanut maistraattia jo

¹⁴⁶ Valituksen ovat kirjoittaneet pormestari Riggertsson lisäksi kahdeksan raatimiestä. Beckiuksen allekirjoitusta ei näy, vaikka valitus on todennäköisesti vuodeltyä 1686 tai 1687. Beckius liittoutui myöhemmin Ranckenin kanssa valtiopäiväkiistassa. Stadens besvär; päiväämätön.

¹⁴⁷ Städens acta FR 225 ja FR 340.

Privilegier och resolutioner, s. 193 ja 208.

¹⁴⁸ Maaherran kirjeet 25. 9. 1686. 26. 2. 1687.

aikaisemmin siitä, että jos jollain oli asiaa kuninkaalle, pitäisi ensin kääntyä hänen puoleensa.¹⁴⁹

6. VALTIOPÄIVÄT PORVARISTON JA MAISTRAATIN VAIKUTTAMISKANAVANA

6.1. VALTIOPÄIVÄT 1600- LUVULLA

Ruotsin kansanedustuslaitoksen kehitys 1600- luvulla oli osa valtakunnallista kehitystä. Asioiden hoito pyrittiin keskittämään yhä enemmän hallitsijan ja hallituksen (valtaneuvoston) johtoon. Aikaisemmin valtakunnan eri osat olivat saaneet hoitaa asioitaan melko itsenäisesti, kunhan keskushallinto oli saanut läpi tahtonsa ja toiveensa keskeisimmissä asioissa. Nyt sen sijaan kuningas ja valtaneuvosto pyrkivät poistamaan alueelliset erot asioiden hoidossa. Tämä tapahtui organisoimalla uudelleen niitä elimiä, jotka olivat keskeisessä asemassa hoidettaessa valtion toimintaa. Lopullisena tarkoituksena oli luoda yhteiset säännöt ja toimintamuodot kaikille valtakunnan eri osille.¹⁵⁰

Valtiopäivien toiminnalle uudistuksilla oli suuri merkitys. Aiemmin edustuskokouksia ei ollut järjestetty vakinaisesti, vaan tarpeiden mukaan. Myös edustajakokouksien eri muodot olivat kirjavia. Nyt alettiin vakiinnuttaa tiettyjä muotoja ja toimia niin, että edustustoiminnan tuli seurata tiettyjä sääntöjä. Tärkeää oli suhtautuminen kokouksen valtaan tehdä päätöksiä ja se, keneltä valtuutus oli saatu, sillä aikaisemmin oli nimittäin katsottu, että edustuskokouksen päätös oli henkilöiden, jotka osallistuivat

¹⁴⁹ TRO 6. 6. 1686. TRO 11. 5. 1685. Ranta 1975, s. 660.

¹⁵⁰ Renvall 1962, s. 139.

päätöksentekoon. Päätökset eivät siis sitoneet periaatteessa heitä, joiden piiristä edustaja oli kokoukseen lähtenyt. Käytännössä näin tapahtui. Muutoksen ydin 1600-luvulla oli, että kokous, jonka nimeksi vakiintui valtiopäivät (riksdag), ei ollut enää vain niiden henkilöiden kokous, jotka olivat paikalla, vaan että se edusti koko valtakuntaa. Edustajien valta ei siis riippunut enää heidän omasta henkilöstään, vaan edustajanvaltuudesta, joka oli saatu valitsijoilta. Edustajat eivät olleet sidottuja valitsijoidensa mielipiteisiin. He näet edustivat säätynsä kautta koko valtakuntaa ja heidän päätöksensä ja kannanottonsa sitoivat täysin myös heidän valitsijoitaan. Nämä seikat olivat monille aikalaisille vaikeita hahmottaa. Oli näet totuttu siihen, että heitä edusti seutunsa tai piirinsä vaikutusvaltaisin mies, joiden johtoon oltiin alistuttu. Suomen oloihin 1600-luvun kehityksellä oli paljon vaikutusta sen johdosta, että katsomustapa, jonka mukaan suomalaisten mukanaolo ei ollut enää välttämätöntä, jos heidät vain saatiin mukaan hyväksymään ratkaisut, muuttui kokonaan.¹⁵¹

Kaarle XI itsevaltius sai aikaan uuden tilanteen valtiopäivien kannalta. Valtiopäivät saivat aseman ainoana kansaa edustavana toimielimenä, kun valtaneuvosto menetti lopullisesti asemansa maanlain mukaisena kuningasvallan vastavoimana. Valtaneuvoston asema oli toki heikentynyt jo aikaisemmin. Valtiopäivät olivat nyt yksin kuningasta vastassa. Kaarle XI sai kuitenkin murennettua valtiopäivien asemaa, ja lopulta kaikki valta oli itsevaltaisen kuninkaan hallussa. Lainsäädäntövalta oli täysin kuninkaan hallussa, yleistä Ruotsin lakia muutettaessa oli valtiopäivillä vain oikeus lausuntoon. Valtiopäivät menettivät oikeutensa myös verosuostuntaan, sillä reduktion kautta valtio oli päässyt kiinni tarvitsemiinsa varoihin ilman suostuntoja. Sodan aikana kuningas saattoi määrätä uusia veroja ilman valtiopäiviä. Lopullinen piste oli, kun valtiopäivät julistivat, että kuningas oli vastuussa vain jumalalle, ja että kuninkaan vallan arvostelua pidettäisiin valtiorikoksena. Kaikesta huolimatta Kaarle ei syrjäyttänyt valtiopäiviä. Hän ei kutsunut niitä kokoon säännöllisesti, mutta kuitenkin melkein yhtä usein kuin aikaisemmin. Niiden merkitys luonnollisesti väheni

¹⁵¹ Renvall 1962, s. 139- 141. Bonsdorffin mukaan 1600-luvulla pidettiin kolmea erillistä

ja ne hyväksyivät kuninkaan esitykset imarrellen häntä. Kuninkaan ”voitto” säädyistä johtui osaltaan sota- ajasta 1670- luvulla, sillä tuolloin valta automaattisesti keskittyi Kaarle XI käsiin. Säätyjen vallansiirto kuninkaalle voidaan nähdä myös jatkona 1670- luvun valtiopäiville, joilla oli vallinnut selkeä rojalistinen suuntaus. Myös yleiseurooppalainen kehitys vaikutti Ruotsiin. Muualla Euroopassa valtiopäivien asema oli myös heikentynyt, ja hallitsijan valta kasvanut.¹⁵²

6.2. VALTIOPÄIVÄT JA KAUPUNGIT

Suomen kaupungeista Turku oli jo 1600- luvun alkupuolella osallistunut säännöllisimmin valtiopäiville ja vuosisadan loppupuolella kaupunki osallistui kokoontumisiin säännöllisesti. Valtiopäivien tärkeimmät säädöt olivat aatelisto ja papisto. Porvariston poliittinen merkitys ei aluksi ollut juurikaan talonpoikia suurempi. Porvariston asemaa heikensivät sen lisäksi säädyn keskinäiset riidat, sillä edustajat riitelivät keskenään, ja erityisesti suurien tapulikaupunkien, mm. Turku ja Tukholma, kesken kilpailtiin taloudellisista eduista, jotka menivät usein ristiin. Toki kaupungeilla oli myös yhteisiä tavoitteita ajettavinaan. Porvaristo ei ollut myöskään mikään homogeeninen yhteisö. Sen sisäiset varallisuus- ja luokkaerot vaikuttivat säädyn toimintaan, mutta tämä heijastui enemmän edustajien valintaan kuin itse valtiopäivillä toimimiseen. Kaupunkien keskinäinen arvojärjestys, joka vahvistettiin ensi kerran 1647 vaikutti myös kaupunkien asemaan valtiopäivillä. Tärkeimpien kaupunkien joukosta valittiin yleensä salaisen valiokunnan edustajat. Salainen valiokunta oli valtiopäivien tärkein valiokunta ja merkittävä elin, sillä sen edustajat käsittelivät merkittävimmät asiat valtiopäivillä. Tätä kautta salaiseen valiokuntaan

kokousta. Bonsdorff 1889, s. 371.

¹⁵² Grauers 1932, s. 45- 47. Renvall 1962, s. 145- 146.

osallistuvat edustajat olivat keskeisessä asemassa. Suomesta salaiseen valiokuntaan pääsivät siten Turun ja Viipurin edustajat¹⁵³

Hallitusmuoto edellytti, että kunkin kaupungin tuli lähettää kaksi edustajaa valtiopäiville. Vuosisadan alussa edustajien määrä oli vaihdellut suurestikin, koska valtiopäiväkutsuissa mainittiin vaihtelevia määriä edustajia, ja koska kaupungit itse lähettivät eri kerroilla eri määriä edustajia. Jo tällöin Turku ja Viipuri lähettivät usein enemmän edustajia kuin muut. Turku usein kolme edustajaa. Vuosisadan loppupuolella Turku lähetti melko säännöllisesti kaksi edustajaa, muutaman kerran kolme. Viipuri taas lähetti kaksi tai yhden edustajan, ja muut Suomen kaupungit poikkeuksetta vain yhden edustajan. Joskus kaksi kaupunkia lähetti myös yhteisen edustajan. Mutta useimmiten kaupunkien keskinäinen kilpailu teki yhteisen edustajan lähettämisen mahdottomaksi. Valtiopäiville lähetettävien edustajien määrään vaikutti myös kustannuskysymys. Valtiopäiväedustajien ylläpito oli kallista puuhaa, eivätkä edustajat aina saaneet mielestään riittävää korvausta. Valittu saattoi jopa maksaa, ettei hänen tarvitsisi lähteä valtiopäiville. Suurkauppiaan ollessa kyseessä matka valtiopäiville saatettiin myös yhdistää elinkeinon harjoittamisen yhteydessä tehtävään matkaan.¹⁵⁴

Vuoden 1634 hallitusmuoto määräsi myös, että edustajina tuli olla pormestari ja toisena raatimies tai porvari. Jos pormestari ei päässyt jostain syystä lähtemään, niin hänen tilallaan tuli lähteä raatimies. Porvariston valtiopäiväedustajien lukumäärä oli yleensä noin 100. Toisin kuin esimerkiksi aatelissäädystä porvarissäädyn sisäinen

¹⁵³ Renvall 1962, s. 157- 160. Turkulaiset osallistuivat jo ennen vuotta 1633 2/3 : aan valtiopäivistä. Ranta 1975, s. 641. Bonsdorff 1889, s. 371. Valiokuntatien toiminta alkoi kunnolla vasta vuoden 1686 valtiopäivillä, mutta niillä ei ollut vuosien 1672- 1714 välillä kovin suurta roolia valtiopäivillä. Grauers 1932, s. 161- 162.

¹⁵⁴ Grauers 1932, s. 195. Renvall 1962, s. 158- 160. Ranta 1975, s. 643. Pormestareille myönnetty korvaukset olivat huomattavasti suurempia kuin raatimiehelle tai porvarille. Valtiopäivien edustajille maksettavista korvauksista Grauers 1932, s. 201. Ranta 1975, s. 652-653. Turun valtiopäiväedustaja raatimies Johan Miltopaeus edusti myös Naantalia ja Brahestadia vuoden 1678 valtiopäivillä. Bonsdorff 1889, s. 383.

jako oli painottunut ”yläluokkaan”, eli pormestareihin, raatimiehiin, kaupunginsihteereihin jne. He muodostivat säädyn edustajista noin 80 % joukon, kun taas yhteisen porvariston edustajat jäivät vähemmistöön.¹⁵⁵ Renvallin mukaan edellinen vastasi täysin keskushallinnon tavoitteita, sillä juuri maistraatin edustajat tunsivat parhaiten kaupunkien paikalliset olosuhteet kokonaisuutena ja yhteisönä. Kaupungin väestön mielipidettä ei edes haluttu saada kuuluville. Turun edustajat olivat 1670- luvulta lähtien yleensä toinen maistraatista ja toinen valtaporvaristosta, kun taas Viipurissa yleensä vain maistraatista.¹⁵⁶

6.3. TURUN VALTIOPÄIVÄEDUSTAJIEN VALINTA 1686- 1693

Koska kaupungin edustajat saivat korvauksensa porvaristolta taksoituksen perusteella, niin häneltä odotettiin luonnollisesti konkreettisia tuloksia kaupungin hyväksi. Renvallin mukaan saatettiin jopa ajatella, että korvauksen suuruus riippui siitä, miten hyvin edustaja oli valtiopäivillä onnistunut pelaamaan kaupungin pussiin. Täten käsitettynä valtiopäivämiehen tehtävä ei siis vastannut keskushallinnon toiveita koko valtakunnan edustajana, vaan valtiopäiväedustajan nähtiin olevan palvelussuhteessa valitsijoihinsa eikä valtioon. Valtiopäivien tehtävää ei siis 1600- luvulla nähty vielä kokonaisuutena, koko valtakuntaa edustavana toimielimenä. Koska kaupunkilaiset siis näkivät valtiopäiväedustajan vain kaupunkinsa asioiden ajajana, voisi kysyä aiheuttiko tämä ristiriitoja edustajaa valittaessa. Porvareiden intressit kun eivät olleet missään tapauksessa yhtenäiset, ja valtiopäiville laadittavat valitukset saattoivat olla erilaisia käsityöläisten pikkukauppiaiden ja valtaporvari- näkökulmasta. Kruunun pyrkimyksenä oli tietenkin harmonia ja tätä kautta parantunut hallintokoneisto uudistus- ja talouspolitiikan toteuttamiseen. Kokonaisuutena 1600- luvulla edustajien valinnat Suomessa sujuivat kuitenkin

¹⁵⁵ Grauers 1932, s. 193.

¹⁵⁶ Renvall 1962, s. 160- 161. Ranta 1975, s. 643- 644.

paljolti ilman erimielisyyksiä.¹⁵⁷ Turussa, jossa porvaristo oli lukumäärältään suuri ja heterogeeninen joukko, käytiin sielläkin vain muutama kiista valtiopäiväedustajista. Turusta lähti yleensä kaksi edustajaa. Vaalit pidettiin raastuvassa porvariston ollessa paikalla, mutta valinta ei ole todennäköisesti aina tapahtunut saman kaavan mukaan. Porvaristolla oli suuri sananvalta omasta ehdokkaastaan. Hallitusmuodon mukaanhan valtiopäiville olisi voinut lähteä vain maistraatin edustajia, mutta Turussa vuosisadan kuuteen viimeiseen valtiopäiväkokoukseen lähti aina maistraatin edustaja ja kauppias. Porvaristolla oli suuri valta valittaessa sen omasta keskuudesta lähtevää edustajaa. Kaupungin vanhimpien keskuudesta valittiin edustaja ainakin edellämainituille valtiopäiville, joten jäsenyys porvariston omassa toimielimessä näyttää olleen tärkeää. Toisaalta lähtijät olivat kuitenkin joka kerralla valtaporvareita, joten on luonnollista, että tehtävät kumuloituivat ”ammattitaitoiselle” eliitille. Asiaan vaikutti myös valtiopäiville osallistumisesta seuranneet suuret oleskelukustannukset. Vuosisadan lopulla monet valtaporvarit yhdistivät liikematkansa ja valtiopäiväedustajan tehtävät.¹⁵⁸ Työssä käsitellään vuosien 1686, 1689 ja 1693 valtiopäiväedustajien vaaleja, koska ne sisälsivät erimielisyyksiä ehdokkaista.

6.3.1. Vuoden 1686 valtiopäivien edustajien valinta

Heinäkuussa 1686 porvaristoa oli paikalla raastuvassa. Porvaristolta kysyttiin kenet se oli valinnut omaksi edustajakseen seuraaville valtiopäiville, jotka oli tarkoitus pitää Tukholmassa 10. 9. Porvariston vastaus on, että se on valinnut edustajakseen kauppias Johan Leutkenin, mutta pöytäkirjassa todetaan vain, että päätettiin Mats

¹⁵⁷ Renvall 1962, s. 162.

¹⁵⁸ Bonsdorff 1889, s. 375- 376. s. 383. Kaikki porvariston valtiopäiväedustajat vuosina 1680, 1682, 1686, 1689, 1693 ja 1697 kuuluivat ainakin jossain vaiheessa 24 vanhimman joukkoon. Kuten edellä on käsitelty on jäsenyyden kesto osin epäselvää, joten täysin varmaa ei ole se, että kauppias oli 24 vanhimman jäsen juuri silloin kun hän matkusti valtiopäiville. Edustajien kustannuksista ks. ranta 1975, s. 653.

Hollon lähtevän porvariston edustajana valtiopäiville. Kirjurin lyhytsanaisuus ei anna selvää tietoa siitä, kuka asiasta päätti, ja miksi porvariston alkuperäistä ehdokasta ei hyväksytty. Ei ole myöskään selvää ketkä porvaristosta olivat paikalla. Yleensä paikalla raastuvassa oli vain muutama varakkaampi kauppias, jos hekään, ja porvaristoa raastuvankokouksissa edustivat voittopuolisesti pikkuporvarit ("det finska borgerskapet"), jotka saattoivat nyt vaihtaa Johan Leutkenin, joka oli valtaporvari, todennäköisesti lähempänä pikkuporvaristoa olevaan kauppias Mats Holloon. Maistraatti ei tätä todennäköisesti pannut pahakseen, sillä sen suhteet ainakin osaan varakkaampaa porvaristoa olivat enemmän huonot kuin hyvät. Joka tapauksessa Mats Hollo sai paikallaolevan porvariston ja maistraatin jäsenten hyväksynnän. Maistraatin edustajan valinta oli myös ongelmallista. Kauppapormestari Riggertsson ei voinut osallistua valtiopäiville, sillä hänellä oli oma oikeusprosessi kesken, ja toinen oikeuspormestari Olaus Beckius oli vaikeuksissa huoruussyytteiden takia. Täten maistraatti tuli siihen lopputulokseen, että raatimies Johan Miltopaeus matkustaisi maistraatin edustajana valtiopäiville, koska hän tunsi hyvin kaupungin privilegiot.¹⁵⁹ Asiaa ei jätetty kuitenkaan tähän. Muutaman päivän kuluttua kävivät raatimiehet Miltopaeus ja Corelius maaherran sijaisen, assessori Nicolaus Lietzenin luona kysymässä neuvoja valtiopäiväedustajasta. Lietzen toteaa, että koska Riggertsson ei voi poistua kaupungista ja Beckius on tuomittu 12 miehen valalle huoruussyytteiden takia, niin hän on tyytyväinen maistraatin kantaan lähettää valtiopäiville raatimies Miltopaeus ja kauppias Hollo.¹⁶⁰

Ongelmia oli jatkossakin. Miltopaeuksen ja Hollon piti saada matkustaa Tukholmaan tiettyinä päivinä porvari Johan Johanssonin aluksessa. Johansson, jolla oli asioita hoidettavanaan Tukholmassa kuitenkin kielsi tehdyn sopimuksen, jolloin Miltopaeus ja Hollo todistivat Johanssonia vastaan. Raastuvassa Johansson tuomittiin olemaan poistumatta kaupungista, ja vaikka hän protestoi tuomiotaan, niin Lietzen vahvisti

¹⁵⁹ TRO 31. 7. 1686. Kaikki vuosien 1682- 1697 valtiopäivät pidettiin Tukholmassa. Bonsdorff 1889, s. 383.

¹⁶⁰ TRO 2. 8. 1686.

sen hänen puoleensa kääntyäessä. Samana päivänä paikalla oli myös suomalaista porvaristoa, joka oli tuonut mukanaan valtiopäivävalituksiaan. Postulaatit käytiin läpi raastuvassa, ja kaikki muut paitsi kauppias Rancken olivat niihin tyytyväisiä. Paikalla ei ollut muita valtaporvareita kuin Johan Rancken ja Henrik Tolpo.

Myös valtiopäiväedustajille maksettaviin herrainpäivärahoihin paikalla oleva porvaristo, poislukien Rancken, ilmoitti olevansa tyytyväinen ja maksavansa ne nopeasti, osa oli jo suorittanutkin korvaukset. Samalla ilmeni, ettei osa kauppiasta suostuisi maksamaan herrainpäivärahaa, vaan oli kääntynyt maaherran puoleen ja tehnyt tälle kirjallisen anomuksen, jossa he ilmeisesti vastustivat valtiopäiville valittuja edustajia. Kauppias Tolpo ja muu porvaristo totesi, etteivät he ole mukana anomuksessa. Myöskään kauppiasopposition rintama ei pysy koossa, sillä anomuksen allekirjoittaneista ainakin kolme kauppiasta, Henrik Flege, Jöran Krydman ja Jöran Kara, maksoivat oman osansa herrainpäivärahoista anomuksesta huolimatta.¹⁶¹ Noin viikko ennen valtiopäiviä määrättiin kämneri ulosmittaamaan maksamattomat verot ja herrainpäivärahat. Kämneriä käskettiin erikseen olemaan välittämättä verukkeesta, jonka mukaan ulosmitattavat henkilöt odottaisivat edelleen vastausta lääninkansliasta. Ei ole täyttä varmuutta siitä, oliko kysymyksessä vastaus maaherralle lähetettyyn anomukseen, vaiko vain veroihin yleensä liittyviin anomuksiin. Se kertoo kuitenkin sen, että joko maistraatti oli varma maaherran mielipiteestä asiassa tai sitten se oli ollut yhteydessä maaherraan asian tiimoilta. Samalla julistettiin, että kämneri tulee syyttämään kauppias Ranckenia maaherralle jätetyn kirjeen johdosta.¹⁶² Valtiopäivien jo alettua saapui vihdoinkin itse maaherra Lorentz Creutz paikalle raastuvan istuntoon, ja maistraatti valitti maaherralle että osa porvaristosta on edelleen kieltäytynyt maksamasta herrainpäivärahoja. Samalla Rancken kumppaneineen valitti myös pormestarin ja raadin jäsenten käyvän kauppaa. Maaherra sanoi Ranckenin ja muiden vastustuksen olevan turhaa ja käskee ulosmitata suorittamattomat maksut.¹⁶³

¹⁶¹ TRO 23. 8. 1686.

¹⁶² TRO 1. 9. 1686.

¹⁶³ TRO 13. 9. 1686.

Jää täysin hämäräksi, mitä lopulta tapahtui kauppias Mats Hollolle, mutta hän ei matkustanutkaan valtiopäiville raatimies Miltopaeuksen seurana. Hänen tilallaan näyttäisi olleen Mats Linck, joka kuului 24 vanhimman jäseniin ja 1690- luvulla oli Turun suurin karjanomistaja.¹⁶⁴ On mahdollista, että kaupungin vanhimmat osallistuivat valtiopäiväedustajan vaihtamiseen. Vai tuottiko kauppiaiden passiivinen vastarinta tulosta? Porvari Johansson saattoi perua sopimuksensa valtiopäiväedustajien kuljettamisesta korvausta vastaan Tukholmaan joidenkin kaupunkilaisten painostuksesta. Tilanne vaikuttaa oudolta siinäkin valossa, että maaherran sijainen asessori Lietzen oli jo hyväksynyt ehdokkaat, vaikka kuten on huomattu, maaherran sijaisilla ei missään nimessä ollut hänen auktoriteettiaan.¹⁶⁵

6.3.2. Vuoden 1689 valtiopäivien edustajien valinta

Joulukuun 5. päivänä 1688 luettiin paikalla oleville 10 kaupungin vanhimmalle ja osalle muuta porvaristoa valtiopäiväkutsu.¹⁶⁶ Valtiopäivät ilmoitettiin alkaviksi 4. 2. 1689, ja raastuvan yleisöä kehoitettiin esittämään ehdokkaita lähetettäväksi kaupungin edustajiksi säätyjen kokoontumiseen Tukholmassa. Paikalla olevat porvarit eivät kuitenkaan vielä olleet pohtineet asiaa, eivätkä osanneet nimetä kandidaatteja, joten porvaristoa pyydettiin kokoontumaan kortteleittain keskustelemaan sopivista henkilöistä ja herrainpäivärahoista. Korttelikokouksista ei ole olemassa lähteitä, mutta tulokset ilmenevät muutaman päivän kuluttua pidetystä

¹⁶⁴ Bonsdorff 1889, s. 383. Ranta 1875, s. 517.

¹⁶⁵ ks. s. 21- 22.

¹⁶⁶ Vuodenvaihteen 1688- 1689 valtiopäiväedustajien vaalit ovat tunnetuimmat 1600-luvulla, niiden aikana syntyneiden kistojen johdosta. Bonsdorff kuvaa tapahtumia melko yksityiskohtaisesti, ja hänen kuvaustaan on käytetty yhdessä raastuvanoikeuden pöytäkirjojen kanssa tapahtumien selvittämiseen . Bonsdorff 1889, s. 385- 388. Myös Carpelan on kertonut tapahtumasta, lähinnä kuitenkin kauppias Johan Ranckenin roolista siinä. Carpelan 1890, s. 64- 65.

uudesta istunnosta. Henrik Flege kirkkokorttelista, Johan Merthen luostarikorttelista ja Mats Linck Aninkaisten pohjoisesta korttelista saapuivat paikalle kertomaan, että heidän kortteliensa porvaristo oli valinnut valtiopäiväedustajikseen oikeuspormestari Olaus Beckiuksen ja kauppias Johan Ranckenin. Herrat ilmoittivat myös porvariston valmistelevan valtiopäivävalituksia, jotka käytännön mukaan tuotaisiin maistraatin edustajien hyväksyttäväksi. Kului taas pari päivää, ja Flege sekä Merthen kutsuttiin 24 vanhimman puolesta kuultavaksi pormestarin ja raadin luo. Heille selitettiin, ettei Beckiukselle ja Ranckenille voida uskoa kaupungin asioiden hoitamista, koska he olivat syytteessä kunnianloukkauksesta ja heidän oikeusprosessinsa oli parhaillaan kesken hovioikeudessa. Pormestari Beckius protestoi. Hänen mukaansa porvaristo oli valinnut hänet luottamusmiehekseen. Oikeus ei siis voisi estää häntä toimimasta valtiopäivämiehenä.¹⁶⁷ Seuraavalla kerralla raastuvassa kokoontui suuri joukko. Paikalla oli 14 kaupungin vanhimpien edustajaa. Raastuvanoikeuden pöytäkirjassa mainitaan erikseen ruotsalainen ja suomalainen porvaristo sekä käsityöläiset.¹⁶⁸

Porvaristolle ilmoitettiin maaherran kirjeitse kehottaneen maistraattia valitsemaan, joko raatimies Vilhelm Wargentinin tai kauppapormestari Berendt Riggertsonin maistraatin ehdokkaaksi. Maistraatti sanoi valinneensa Wargentinin. Porvaristosta äänessä oli taas kauppias Rancken. Hän muistutti yleisöä ja maistraattia kaupan huonosta tilasta Turussa, joka johtui Ranckenin mukaan varsinkin pohjalaisista kauppiasta, jotka saivat harjoittaa kauppaa turkulaisia vapaammin. Siksi nyt tarvittaisiin pätevä mies (”en godh man”), joka ottaisi kaupungin asiat hoitaakseen. Sitten Rancken toisti porvariston kannan kirkko-, luostari- ja Aninkaisten pohjoisessa korttelissa: valtiopäiville tulisi lähettää maistraatista pormestari Beckius. Maistraatti vetosi maaherran kirjeeseen ja päätökseensä lähettää Wargentin, jolloin Rancken ilmoitti, ettei hänen mielestään maaherra voi asettua kuninkaan tahdon edelle. Kuningas oli antanut porvaristolle vapaat kädet valinnassa, niin asiassa ei pitäisi olla mitään epäselvää. Mitä Rancken edellisellä tarkoitti ei ole tiedossa, mutta missään

¹⁶⁷ TRO 5. 12, 8. 12. ja 10. 12. 1688.

tapauksessa porvaristolla ei ollut itsellään edes 24 vanhimman johdolla oikeutta valita *molempia* edustajia valtiopäiville. Maistraatti jääväsi Ranckenin ja Beckiuksen myös loogiselta kuulostavasta syystä, joka jo aiemmin mainittiin. Kesken olevasta oikeudenkäynnistä huolimatta Rancken ei luovuttanut. Hän otti kohteekseen Wargentinin ja sanoi tämän palanneen tyhjin käsin kuninkaan luota vuonna 1681 viedessään hallitsijalle porvariston valituksia.¹⁶⁹ Wargentin sanoi tämän olevan valetta. Seuraavaksi mentiin henkilökohtaisuuksiin. Rancken sanoi Wargentinille tyylysti olleensa mies jo silloin, kun tämä oli vielä poika. Lausuma kuvastaa aikakauden käsityksiä iän merkityksestä viisauden ja pätevyyden tuojana.¹⁷⁰ Rancken oli vuotta aikaisemmin poistettu raastuvasta varamaaherra Samuel Wallenstiernan toimesta, koska hän oli käyttänyt liian kovaa kieltä. Myös osa porvaristoa oli asettunut Ranckenia vastaan, erityisesti suomalainen porvaristo.¹⁷¹ Väittelyyn sekaantui myös raatimies Miltopaeus. Hän kehui toimineensa hyvin kaupungin etujen ajamiseksi valtiopäivillä 1678 ja 1686, sekä kysyi olisiko Ranckenilla mahdollisesti jotain parempia keinoja kaupungin asioiden hoitamiseksi. Rancken totesi, että hänellä oli Miltopaeuksen matkasta aivan päinvastaisia tietoja.¹⁷²

Porvaristo lähti raastuvasta, ja myös Pormestari Beckius, Kauppias Rancken ja raatimies Wargentin poistuivat muun maistraatin käskystä. Paikalle saapuivat kauppiaat Flege, Merthen ja Linck, jotka ilmoittivat, että jos maistraatti ei hyväksy heidän kortteleidensa päätöksillä valittuja ehdokkaita, niin se saa itse kustantaa muiden kuin Ranckenin ja Beckiuksen herrainpäivärahat. Paikalle saapuivat myös kauppiaat Johan Leutken ja Henrik Tolpo, joilta kysyttiin heidän kortteleittensa ehdokkaita valtiopäiville. Leutken, joka edusti Aninkaisten eteläistä korttelia sanoi,

¹⁶⁸ "en del af det svenska och finska borgerskapet och någre af handtvärkarne"

¹⁶⁹ Porvaristo teki valituskirjelmää myös muulloin, kuin ainoastaan valtiopäiville.

¹⁷⁰ "... den tiden han war en karl, så war rådman en pojke, ..."

¹⁷¹ Tuolloin oli keskusteltu kaupungin uudesta pormestarista vaikeuksissa olleen Beckiuksen tilalle. TRO 7. 12. ja 10. 12. 1687.

¹⁷² Ranckenin mukaan raatimies Miltopaus oli liioitellut porvariston määrää Turussa. Miltopaus oli sanonut kaupungissa olevan 2000 porvaria, vaikka Ranckenin mielestä heitä oli noin 1600, ja tästä johtuen oli kaupungin verorasitus arvioitu suuremmaksi kuin olisi pitänyt.

että hänen luonaan oli ollut vain 4 tai 5 porvaria, joten päätös ei ollut laillinen. Mätäjärven korttelin edustaja Tolpo sen sijaan ilmoitti alueensa porvariston hyväksyneen raatimies Wargentinin ja lisäsi, että he halusivat, jonkun muun porvarin kuin Ranckenin. Tämän jälkeen suoritettiin äänestys, jossa voitiin todeta raatimies Wargentinin saaneen 20 ääntä ja pormestari Beckiuksen 15 ääntä. Paikalla olevat kauppiat äänestivät Beckiusta, kun taas suomalaiset porvari ja käsityöläiset molempia. Porvaria äänestettäessä ääniä saivat eniten Rancken ja suomalainen pikkuporvari Jöran Hurula.¹⁷³ 14. 12. todettiin porvariston päättäneen yksityisessä kokouksessa, että Leutken oli heidän ehdokkaansa. Kokouksen osanottajista ei ole tietoa, ei myöskään siitä, tapahtuiko porvariston kokoontuminen taas kortteleittain.¹⁷⁴

Asiaa käsiteltiin seuraavan kerran vasta lähes kuukauden päästä. Paikalla oli myös maaherran edustajana asessori Samuel Wallenstierna. Maaherra oli käskenyt häntä raastupaan selvittämään vaikeaa tilannetta. Maaherra oli pöytäkirjojen mukaan saanut useita kirjallisia yhteydenottoja asian tiimoilta. Niitä oli saapunut porvaristolta, eri kortteleista ja maistraatilta. Ennen porvariston kutsumista paikalle oikeus vahvisti valtiopäiville lähteviksi raatimies Wargentinin ja kauppias Leutkenin. Beckius ei yhtynyt muiden kantaan. Hovioikeus oli myös julistanut kantansa. Sen mukaan alkuperäisten ehdokkaiden tuli pysyä kaupungissa oikeusprosessin ajan. Porvaristo kutsuttiin paikalle, ja Wallenstierna pyysi sitä kunnioittamaan tehtyä päätöstä. Rancken aloitti taas palopuheensa Wargentinia vastaan ja toisti myös aiemmin esittämänsä raatimies Miltopaeuksen virheet. Wallenstierna suhtautui tilanteeseen sovittelevasti. Hän sanoi ymmärtävänsä Ranckenin huolen kaupungin talouden huononemisesta, mutta lisäsi hovioikeuden kannan olevan lopullinen. Rancken ei ollut tilanteessa yksin, sillä myös osa porvaristoa suhtautui epäillen valittuun ehdokkaaseen. Tilanne kärjistyi vielä kerran, kun Rancken sanoi kaikkien

¹⁷³ Merthen myönsi tosin, ettei luostarikorttelii ollut aivan yksimielinen valitessaan Ranckenin ehdokkaakseen. TRO 12. 12. 1688.

¹⁷⁴ TRO 14. 12. 1688.

Wargentinia äänestäneiden olevan köyhiä porvareita, jotka maksavat vähän veroja. Wallenstierna puolusti kuitenkin pikkuporvareita ja heidän oikeuttaan äänestää varallisuudesta riippumatta. Pidettiin vielä lopullinen äänestys, jossa Beckiuksen ja Ranckenin kannattajat siirtyivät muutamaa kauppiasta lukuunottamatta vastustajan leiriin. Näin edustajiksi valtiopäiville lopulta valittiin Wargentin ja Leutken.¹⁷⁵

Valtiopäivämiesten vaalit vuoden 1689 valtiopäiville olivat poikkeukselliset lähinnä siksi, että äänestys ehdokkaista tapahtui kortteleittain. Porvaristolta kysyttiin myös mielipidettä, niin maistraatin kuin porvariston omasta ehdokkaasta, vaikka aikaisemmin ainakaan lähteiden valossa näin ei tapahtunut, ei myöskään seuraavalla kerralla. Kaupungin 24 vanhinta johti selkeästi porvariston toimintaa ehdokkaiden valinnassa. He järjestivät kokoukset kortteleittain ja toimivat yhteyshenkilönä maistraatin ja porvariston välillä. Maaherran auktoriteetti ratkaisi taas paljon. Sekä maistraatin jäsenet että porvarit lähettivät hänelle kirjallisia anomuksia, joissa todennäköisesti puolustettiin omia ehdokkaita valtiopäiville. Paikalla maaherran edustajana ollut asessori Wallenstierna toimi koko ajan hyvinkin sovittelevasti. Hän ei moittinut edes Ranckenia kovin jyrkästi silloin, kun tämä loukkasi pikkuporvareita, viitaten näiden köyhyyteen.

Suurin huomio kiinnittyy kuitenkin asetelmaan pikkuporvarit ja maistraatti vastaan kauppiaat ja pormestari Beckius. Beckius oli ollut kahnauksissa muun maistraatin kanssa jo useita vuosia. Hän oli matkustanut maalle kesken tärkeitä oikeusprosesseja, ottanut rahaa kaupungin kassasta ja ollut syytteessä huoruudesta. Edellisten lisäksi Beckiuksella oli ollut muita pienempiä riitoja kaupungissa.¹⁷⁶ Näyttää siltä, että Beckius liittoutui kaupungin hallintoon tyytymättömien kauppiaiden kanssa muuta maistraattia vastaan. Tämä saattoi johtua juuri osaksi hänen henkilökohtaisista vaikeuksistaan kaupungissa. Bonsdorffin mukaan Ranckenin ja Beckiuksen valinta

¹⁷⁵ TRO 12. 1. 1689.

valtiopäiväedustajiksi oli selkeä mielenosoitus maistraattia kohtaan, koska miehet olivat syytteessä juuri maistraattiin suuntautuneesta kunnianloukkauksesta.¹⁷⁷ Edellisissä valtiopäivämiesvaaleissahan molemmat pormestarit oli jääväty juuri oikeusprosessien keskeneräisyyden johdosta. Kauppiaat olivat mukana voimakkaasti. He eivät luopuneet ehdokkaistaan helposti. Vasta maaherran käsky sai heidät muuttamaan mielipiteensä, tosin senkin jälkeen muutama uskollinen pysyi Ranckenin ja Beckiuksen takana. Näitä uskollisia maistraatti päätti muistaa valittamalla heistä kirjallisesti kuninkaalle. Beckiuksen pormestarin uralle Turussa syntynyt ratkaisu tiesi loppua. Häntä ei vuoden 1688- 1689 valtiopäivämiesvaalin jälkeen enää ainakaan raastuvanoikeudessa näkynyt. Tappiolle joutuminen oli todennäköisesti viimeinen pisara, vaikka ei voida sanoa olisiko valtiopäiväedustus pelastanut rötöstelijän uran.¹⁷⁸

Päätökset siis tehtiin kortteleittain. Korttelit eivät olleet samanlaisia, mutta eivät myöskään sisäisesti homogeenisiä yksiköitä. Rikkaimmat korttelit olivat kirkko-, luostari- ja Aninkaisten pohjoinen kortteli. Nämä asettuivat edellisten ehdokkaiden kannalle, vaikka Johan Merthen ilmoittikin, että luostarikorttelissa valinta ei ollut yksimielinen. Korttelin kauppiaat olivat saaneet tahtonsa läpi. On myös todennäköistä, että kauppiaiden kantaa vastustaneet olivat pikkuporvareita. Muissakaan rikkaissa kortteleissa valinta ei ollut yksimielinen. Tästä kertoo ainakin Ranckenin iva kirkkokorttelin pikkuporvari Grels Pässä kohtaan.¹⁷⁹ Keskimäärin vähemmän varakkaampien porvarien asuttama Mätäjärvi oli ehdottomasti Ranckenia vastaan, ja Aninkaisten eteläinen kortteli ei onnistunut saamaan paikalle riittävästi porvareita päätöksen tekemiseen. Porvaristo siis jakautui selkeästi vastapoolleihin ja siitä voitiin erottaa kolme ryhmää; kauppiaat, pikkuporvarit ja käsityöläiset.

¹⁷⁶ TRO 15. 7. 1685, 12. 7. 1686, 31. 7. 1686.

¹⁷⁷ Bonsdorff 1889, s. 385.

¹⁷⁸ 21. 1. 1689. Paikalla raastuvassa oli tuolloin pormestari Riggertson ja raatimiehiä.. pormetari Beckiusta ei enää raastuvassa näkynyt.

¹⁷⁹ TRO 12. 12. 1688. Tilanne oli sama, jossa Rancken oli valittanut pikkuporvarien olevan häntä vastaan ja sanonut heidän yhtä hyvin voivan ehdottaa Grels Pässä varattomien ehdokkaaksi.

Bonsdorff mukaan pikkuporvarien ryhmä ”suomalaiset porvarit” mainitaan nyt ensimmäistä kertaa omana elinkeinoryhmänään erillään kauppiaista ja käsityöläisistä. Myöhemmin jako oli tavallista.¹⁸⁰

Kiistan aikana ja sen jälkeen turvauduttiin taas vanhaan passiivisen vastarinnan keinoon. Herrainpäivärahojen maksamatta jättämiseen. Osa kauppiaista oli uhannut jättää rahat maksamatta jo alkuvaiheessa ennen päätöksen syntymistä. Valittu valtiopäiväehdokkaas Johan Leutken näköjään myös hyvin tiesi mitä oli tulossa, sillä hän vaati raastuvassa, että jos hänen matkansa vaikeutuu, niin herrainpäivärahat oli ulosmitattava niiltä, jotka eivät korvauksia suostuneet maksamaan.¹⁸¹

6.3.3. Vuoden 1693 valtiopäivien edustajien valinta

Vuoden 1693 valtiopäiville valittiin edustajia rauhallisissa merkeissä, mutta ei silti täysin ilman joitakin protesteja tai vastakkaisasettelua. Vaalitapa on hieman epäselvää. Syyskuussa raastuvassa kuitenkin olivat paikalla maistraatin jäsenten lisäksi seitsemän jäsentä kaupungin 24 vanhimpien joukosta. Vanhimpien jäsenet ilmoittivat äänestäneensä kauppias Henrik Tolpon porvariston edustajaksi valtiopäiville. Vanhimmista Grels Pässe ja todennäköisesti käsityöläisistä Simon Sämskmakare olivat äänestäneet porvariston ehdokkaaksi pikkuporvari Jöran Hurulaa, koska heidän mielestään vain suomalaisen porvarin valinta tekisi mahdolliseksi porvariston valtiopäivävalitusten läpimenon.¹⁸² Parin päivän kuluttua

¹⁸⁰ Jako ei perustunut kieleen vaan varallisuuteen ja elinkeinoon, ”suomalaisten porvarien” joukossa oli myös ruotsinkielisiä porvariuden harjoittajia. Bonsdorff 1889, s. 388- 389.

¹⁸¹ TRO 12. 1. 1688.

¹⁸² TRO 11. 9. 1693. Muut paikalla olleet 24 vanhimman jäsenet olivat; Henrik Tolpo, Henrik Flege, Kristoffer Franck, Hans Schuttepäls, Mats Linck ja Jöran Möller. Hurulan puolesta äänestänyt Simon Sämskmakare ei todennäköisesti kuulunut kaupungin vanhimpiin.

maaherran, maistraatin ja 24 vanhimman läsnäollessa valittiin maistraatin edustajaksi raatimies Mikael Corelius. Valinta tapahtui ilman kiistaa.¹⁸³ Maistraatin edustaja matkusti valtiopäiville, mutta porvariston alkuperäinen ei. Henrik Tolpo nimittäin vetäytyi edustajuudesta. Mitään syytä tähän ei löydy. Tolpon tilalle porvariston valtiopäiväedustajaksi määrättiin kauppias Carl Schefer.¹⁸⁴

Vuoden 1693 valtiopäiville lähtijät saatiin siis valittua ilman suuria ongelmia. Tapa, jolla edustajat saatiin valittuihin oli erilainen, kuin edellisellä kerralla. Porvariston edustaja päätettiin 24 johdolla tai peräti toimesta, äänestäjistä ainoastaan Simon Sämssmakare ei kuulunut kaupungin vanhimpiin. Tämä tapa näyttää vakiintuneen ainakin Norrköpingissä.¹⁸⁵ Hän oli todennäköisesti kaupungin käsityöläisten edustajana vaalissa. Alkuperäinen edustaja Tolpo kuului kaupungin vanhimpiin, mutta kauppias Scheferistä ei ole täyttä varmuutta vielä vuonna 1693. Vuonna 1695 hän ainakin oli mukana vanhimpien ryhmässä. Lähteet eivät kerro korttelikokouksista tai muista porvariston kokouksista. Vanhimmat kuitenkin varmasti saivat tietoonsa muun kaupungin porvareiden mielipiteitä epävirallisesti. Porvaristo ei nyt osallistunut laisinkaan maistraatin ehdokkaan valintaan, ei edes mielipiteensä ilmaisemalla. Mielipidettä ei myöskään kysytty. Maistraatin ilmapiiri oli nyt parempi, kun Beckius oli lopullisesti poissa kaupungista, ja uutena oikeuspormestarina toimi maaherra Creutzin suojatti, entinen kihlakunnantuomari Lars Wilstadius, joka oli usein ollut maaherran sijaisena raastuvankokouksissa.¹⁸⁶ Täten ainakaan maistraatin sisällä ei ollut sellaista ongelma- virkamiestä, kuin Beckius näyttää olleen. Toisaalta voi olla myös niin, että kauppiaita ei ole enää olleet kiinnostuneita asiasta samassa määrin kuin aikaisemmin. Ehkä valtiopäivien merkitys koki arvonlaskun edellisten vaalien yhteydessä sattuneiden kommellusten johdosta. Raatimies Coreliuksen valintaa tärkeään tehtävään ei protestoitu, vaikka hän ei ollut raatimiehistä merkittävimpiä.

¹⁸³ TRO 13. 9. 1693.

¹⁸⁴ TRO 20. 9. 1693. "och emedan Henrich Tålpo excuserade sigh kunna efter sidsta wahlet blifwa herrdagsman, ty blef Carl Schaefer förordnat till herrdagsman i Tålpos ställe."

¹⁸⁵ Norrköpingissä 24 vanhinta näytteli tärkeää osaa valtiopäiväedustajien valinnassa. Helmfrid 1971, s. 310.

Ehkä asiaa auttoi se, että Corelius oli kauppias Tolpon vävy.¹⁸⁷ Edellinen valtiopäivämiesvaali johti myös jälkiseurauksiin maaherran taholta, ja tilanteen kehittymistä lienee seurattu hänen toimestaan tavallista tarkemmin

6.4. TURKULAISTEN VALTIOPÄIVÄVALITUKSET

Säätyjen edustajilla oli 1600- luvun lopun valtiopäivillä vain neuvotteluoikeus. Kukin sääty käsitteli erikseen kuninkaan antamia esityksiä. Tämän jälkeen yritettiin kuninkaan johtamassa yleiskokouksessa päästä yksimielisyyteen päätöksistä. Jos yksimielisyyttä ei säätyjen kesken saavutettu, niin kuningas valitsi säätyjen vastauksista mielestään parhaan, josta tuli valtiopäivien yhteinen päätös. Täten kaupunkien edustajilla ei ollut paljoa merkitystä tässä suuressa kuninkaallisessa näytelmässä, johon usein vain matkustettiin kuulemaan ja hyväksymään uusia veroja. Kaupungeille oli tärkeämpää se, että niiden edustajien mukana valtiopäiville kulkivat porvariston valtiopäivävalitukset. Valituksia ei käsitelty itse valtiopäivillä, mutta keskushallinto antoi niistä päätöksensä valtiopäivien kuluessa. Rannalla on hyvin negatiivinen kuva valtiopäivävalituksista. Koska valitusten käsittely ei tapahtunut julkisesti, niin keskushallinnon oli Rannan mukaan helppo torjua useimmat niistä. Parannukset olivat usein nimellisiä, vaikka vastauksissa oltiinkin yleensä ymmärtäväisellä kannalla ainakin verbaalisesti. Huolimatta siitä, että valtiopäivävalitukset jäivät usein ilman tulosta oli niillä tärkeä merkitys kaupungille moraalisesti. Valtiopäivävalitukset soivat kaupunkien porvaristolle helpon ja yksinkertaisen tavan esiintyä valtakunnan johdolle ja tuoda esiin toivomuksiaan ja ongelmiaan. Kaupunkien edustajat tulivatkin valtiopäiville usein pitkän listan kanssa. Valituksissa vedottiin yleensä kaupungin heikkoon tilaan, kaupankäynnin ongelmiin

¹⁸⁶ kts. mm. TRO 12.2. , 5. 3. , 16. 11. , 24. 11. , 18. 12. , 20. 12. 1686.

¹⁸⁷ Carpelan 1890, s. 176.

ja sitä kautta koko valtakunnan tilan vahingoittumiseen.¹⁸⁸ Valtiopäivävalituksia ei pidä sekoittaa tavallisiin kaupunkien valituksiin, joita lähetettiin muulloin kuin valtiopäivien aikana ja tavallisesti maaherran kautta.

Valtiopäivämiesvaalit olivat tärkeä tilaisuus muutenkin, kuin edustajien valinnan takia. Niiden aikana koottiin kaupungin valitukset valtiopäiville. Porvaristo ja maistraatti kokosivat valituslistan, jota maistraatti tarpeen mukaan karsi. Vuosisadan loppupuolella valituksia lähti poikkeuksetta kaksi kappaletta. Valitusten allekirjoittajilla ei näytä olleen mitään selkeää kaavaa tai aina tiettyä ryhmää valitustensa takana. Kuninkaallisissa vastauksissa ne on suunnattu maistraatille tai pormestarille ja raadille, porvaristolle tai Turun porvaristolle. Anomuksia siis lähettivät eri tahot.

Maistraatin jäsenet lähettivät täysin oman valituksensa vuosina 1682 ja 1693. Vuonna 1682 valituskohtia on viisi, joista kahdessa valitetaan maistraatin jäsenten huonoista palkoista ja taloudellisista oikeuksista. Vuoden 1693 valituksen neljästätoista kohdasta kahdeksan on sellaisia, jotka ovat yhteydessä jäsenten tuloihin ja palkkauksen epäkohtiin, loput kuusi taas lähinnä hallinnollisia asioita ja ongelmia koskevia kohtia. Maistraatin anomus 1693 on selkeästi laadittu ainoastaan hallinnon ja sen virkamiesten etuja ja asemaa ajatellen, porvariston ongelmista siinä ei puhuta. Vuoden 1686 valtiopäiville maistraatin valitusta ei lähetetty ollenkaan. Kaupungista lähteneessä valituksessa, joka oli merkitty porvariston nimiin, ei ole ainuttakaan kohtaa, joka koskisi selkeästi ainoastaan maistraattia saati sitten pormestarien ja raatimiesten palkkausta. Todennäköisesti syynä ovat olleet pormestarien vaikea tilanne ja riidat, jotka ovat estäneet maistraatin valtiopäivävalituksen laatimisen. Valtiopäiville ei tuolloin myöskään matkustanut kumpikaan pormestareista. Vuoden 1689 valtiopäivien yhteydessä syntyneet ongelmat ja riidat saivat aikaan sen, että

¹⁸⁸ Bonsdorff 1889, s. 373- 374. Ranta 1975, s. 651. Renvall 1962, s. 162.

maistraatin ja pikkuporvariston liitto synnytti yhteisen valtiopäivävalituksen, jonka laatijaksi oli merkitty Turun kaupunki. Tämä oli siis kaupungin virallinen valtiopäivävalitus. Maistraatin osuus kaupungin virallisessa valituksessa on vähäinen, sillä vain yksi kohta on sellainen, joka liittyy suoraan maistraatin toimentuloon. Maistraatti hajosi valtiopäiväedustajien valinnassa syntyneen kiistan seurauksena ainakin pormestarien osalta kahteen leiriin, mikä ei liene voinut olla vaikuttamatta valituksen syntyyn. Maistraatin valituskohtien puuttuminen on todennäköisesti ollut seurauksena myös siihen, että heti seuraavana vuonna siltä lähti kuninkaalle tavallinen valitus, jonka neljä kohtaa käsittelivät kaikki vain ja ainoastaan maistraatin taloudellista asemaa ja toimeentuloa. Viides koski oikeuspormestari Beckiuksen asemaa. Maistraatin osuus valituksissa ei ole mitenkään keskeinen ja suurin osa sen valitusaiheista koski siis nimenomaan omaa palkkausta, ei niinkään kaupungin yleistä tilaa.¹⁸⁹

Porvariston valtiopäivävalitukset olivat runsaslukuisempia kuin maistraatin, poikkeuksena vuoden 1693 valitus, jossa oli vain viisi kohtaa. Vuonna 1682 kohtia oli peräti 32. Porvaristolta lähti valitus jokaisille valtiopäiville vuosina 1682- 1693, ja vuonna 1689 valituksia voidaan laskea lähetetyksi kaksi, sillä vuonna 1689 pidettyjen valtiopäivien yhteydessä syntyi kiistaa muustakin, kuin valtiopäiväedustajista. Helmikuussa, hieman ennen valtiopäivien alkua, oli raastuvassa koolla porvaristoa. Maistraatti ilmoitti, että valtiopäivävalituksia ei ollut ehditty laatia ajan puutteen johdosta niin nopeasti, että ne olisivat ennättäneet valtiopäiväedustajien mukaan, ja ilmoitti porvaristolle valitusten nyt olevan vihdoinkin valmiita. Porvariston tuli nyt lausua niistä mielipiteensä ennenkuin ne lähtisivät postin mukana Tukholmaan. Eräs Turun rikkaimmista kauppiaista, Bertil Fästing moitti kovin sanoin maistraattia ja oli huolissaan tilanteesta, joka vallitsi kaupungin maistraatin ja osan porvaristosta välillä. Hänen mukaansa valituksia ei ollut laadittu koko porvaristo huomioon ottaen vanhan käytännön mukaan, vaan oli tapahtunut vääryyttä. Pormestari Riggertson vastasi, että

¹⁸⁹ Privilegier och resolutioner, s. 164- 166, 173- 187, 193- 204.

vaikka porvaristolla oli ollut aikaa laatia omat ehdotuksensa, niin kaikkia porvareita ei ollut kiinnostanut valituslistan laatiminen. Kaupungin virallisiin valituksiin tyytymättömät porvarit lähettivät valtiopäiville omat edustajansa viemään valitustaan ; pormestari Beckiuksen ja kauppias Ranckenin. Juuri ne miehet, jotka kaupungin viranomaiset ja varamaaherra olivat jääväneet. Fästingin mukaan kaupunginsihteeri oli kieltäytynyt vahvistamasta Beckiuksen ja Ranckenin valtakirjaa, mikä kuulostaakin luonnolliselta. Olivathan niskurit poistumassa kaupungista ilman hovioikeuden lupaa. Myös kauppias Henrik Wittfoot ilmoitti tyytymättömyytensä asioiden kulkuun. Kun kaupungin viralliset valtiopäivävalitukset sitten luettiin raastuvassa, oli paikalla lähinnä pikkuporvareita sekä käsityöläisiä, mutta vain muutama kauppias. Ranckenin ja Beckiuksen toiminnasta valtiopäivillä ei ole tietoa. Pormestarin kuningas kylläkin määräsi palaamaan kotiinsa, mutta valituksensa he kyllä onnistuivat jättämään. Valitukseen myös vastattiin kuninkaan taholta aivan kuin mihin tahansa muuhunkin valitukseen.¹⁹⁰

Porvariston valtiopäivävalitusten kohdista suurin osa koski veroihin, tulleihin ja maksuihin liittyviä ongelmia ja anomuksia. Tällaisia tapauksia on kaikkiaan 28 kappaletta, kun porvariston valituskohtien yhteismäärä vuosien 1682- 1693 välisenä aikana tehdyissä viidessä valituslistassa on 90.¹⁹¹ Seuraavaksi suurin ryhmä on kaupankäyntiä koskevat kohdat, joita on 22 kappaletta. Tuntuu luonnolliselta, että mainitut asiat kiinnostivat porvaristoa eniten. Myös käsityöläiset liittivät omia anomuksiaan yhteisille listoille ja puhtaasti heidän laatimiaan kohtia on 12. Muista

¹⁹⁰ Bonsdorff 1889, s. 387- 388. TRO 1. 2. 1689. Prvilegier och resolutioner, s. 188- 193.

¹⁹¹ Vaikeutena lukumäärän laskemisessa on se, että porvariston ja maistraatin valitukset olivat yhteisessä listassa vuosina 1686 ja 1689. Määrästä 90 on vähennetty ne kohdat, jotka olivat selkeästi maistraatin laatimia. Lisäksi vastauksien pohjalta tehdyn jaottelun ongelmana on muutamia kohtia, jotka voidaan katsoa sekä kauppaa, että esimerkiksi tullia koskeviksi valituskohdaksi. Porvariston laatimia valituslistoja voidaan katsoa olleen viisi; vuoden 1682 oma valitus, vuoden 1686 oma valitus, vuoden 1689 kaupungin virallinen valitus jossa mukana oli myös maistraatin laatimia kohtia, vuoden 1689 porvariston erillinen valitus ja viimeisenä vuoden 1693 oma valitus. Prvilegier och resolutioner, s. 166-193, 205- 208.

kaupungeista valitettiin kahdeksassa kohdassa, ja maistraatin asemasta ja tehtäviin liittyen kuudessa kohdassa.

Vuoden 1689 kiistojen seurauksena syntyneissä valtiopäivävalituksissa voi nähdä selkeän eron, sillä kaupungin virallisessa valituksessa on ollut mukana henkilöitä sekä maistraatista, että kaikista porvariston sosiaaliryhmistä. Valitukset koskivat virkamiesten asemaa ja palkkaa, pikkuporvareita sekä kauppiaita ja käsityöläisiä. Tyytymättömien kauppiaiden valtiopäivävalitus taas on hengeltään selkeästi kauppiaskeskeinen, vaikka turkkurit ovat todennäköisesti varman päälle laittaneet valituksen molempiin valtiopäivävalituksiin. Merkillepantavaa on myös kauppiaiden valituksesta näkyvä voimakas maistraatinvastaisuus, sillä peräti neljä kohtaa kaikkiaan 17: sta on sellaisia, joissa valitettiin maistraatin toimista koskien mm. julkisten varojen katoamista ja porvariksiottoa. Yhdessä kohdassa vaadittiin myös kaupungin vanhimmille samaa asemaa kuin korporaatiolla Tukholmassa oli, mikä vaikuttaa kummalliselta, sillä vanhimpien itsenäisyys maistraattiin nähden oli Tukholmassa vuodesta 1672 lähtien vähentynyt, kun se oli siirretty toimimaan suoraan maistraatin kollegioiden alaisuudessa. Joka tapauksessa kauppiaat vaativat vanhimpien aseman tarkistamista ja muuttamista heille edullisemmaksi.¹⁹² Vuoden 1693 porvariston valtiopäivävalitusten lista on lyhyt, sillä siinä on vain viisi kohtaa. Turun porvarit suuntasivat tällä kertaa valituksensa voimakkaasti muita kaupunkeja, Pohjanmaan kaupunkeja sekä Naantalia, kohtaan. Valituksesta näkyy Turun taloudellisen aseman ja merkityksen heikkeneminen.¹⁹³

Valitukseen sisältyy monesti valmis ratkaisumalli. Esimerkiksi aksiisioikeuden toimintaan ei oltu tyytyväisiä, koska inspehtori Olof Edner toimi sekä syyttäjänä, että tuomarina. Valtiopäivävalituksessa esitettiin ratkaisu, jonka mukaan inspehtori

¹⁹² Kauppiaiden vallan kasvu kaupunkien hallinnossa oli Corinin mukaan tärkeää, sillä tällöin he toimisivat omien intressiensä mukaisesti, mikä taas hyödyttäisi koko valtakunnan kauppaa. Corin 1958, s. 169- 171 ja 284- 285.

toimisi syyttäjänä ja pormestari sekä kaksi raatimiestä tuomitsisi. Valitus ei tietenkään mennyt läpi, sillä se olisi saattanut vaikuttaa tuomioiden luonteeseen. Lisäksi muut kaupungit olisivat saattaneet vaatia tulevaisuudessa samanlaista käytäntöä. Porvaristo esitti seuraavien valtiopäivien valituksessaan kuninkaalle, että kruunulle pakko- otetun Charitas laivan korvaus voitaisiin toimittaa ulkomailta tuotavan suolan tullia alentamalla.¹⁹⁴

7. VALITUKSET KESKUSHALLINNON KONEISTOSSA

7. 1. PÄÄTÖKSENTEON BYROKRATIA

Kaarle XI hallinnon keskipiste oli kanslia, jossa toimivat Ruotsin tärkeimmät vaikuttajat kuninkaan ohella. Lopulliset päätökset valituksiin ja anomuksiin tai raportteihin päätettiin pienessä piirissä. Paikalla asiaa esittelemässä oli kuninkaallisista neuvoksista ainoastaan asian parhaiten tunteva, eivät missään tapauksessa kaikki neuvokset. Jos esiteltävällä asialla ei ollut asiantuntijaa kansliassa tai valtaneuvostossa, niin asiaa esittelemässä saattoi olla asian parhaiten tunteva henkilö, joka toimi eräänlaisena teknisenä neuvonantajana ja asiatiedon antajana. Kuninkaan ollessa matkoillaan häntä seurasivat kanslian sihteeri.¹⁹⁵

Kaarlen keskushallinnolle olivat leimallisia tietyt rutiinit. Suurin osa keskushallinnolle osoitetuista kirjeistä saapui postissa. Saapuva posti avattiin kansliassa, ja lähes kaikki kuninkaalliset kirjeet kulkivat jossain vaiheessa kanslian kautta. Postin avaaminen tapahtui kuninkaan läsnäollessa, ja yleensä paikalla olivat ulkomaisista asioista vastaava kansliapresidentti sekä kotimaisia asioita hoitava valtiosihteeri, edellisten

¹⁹³ Suomen kaupunkien asemasta 1600- luvun lopulla ks. Ranta 1981, s. 68- 70.

¹⁹⁴ Privilegier och resolutioner, s. 175 ja 188.

¹⁹⁵ Lövgren 1980, s. 165- 166.

lisäksi kansliassa saattoi olla joitakin muita virkamiehiä. Osa saapuneista anomuksista ja valituksista oli sellaisia, että kuningas päätti niihin liittyvistä toimenpiteistä välittömästi. Yleensä kansliaan saapuneet kirjeet kuitenkin ohjattiin eteenpäin asianomaiselle viranomaiselle, joka käsitteli ja valmisteli asian kuninkaallisen kanslian päätettäväksi. Kuninkaan matkojenkin aikana osa kirjeistä, nimittäin kotimaisia asioita käsittelevät, lähetettiin hänelle.¹⁹⁶

Jotkut henkilöt pyrkivät jättämään kirjeensä kuninkaalle henkilökohtaisesti, jolloin voitiin tietysti varmistaa, että asia meni perille asti. Luonnollisesti tällaisissa tapauksissa ovat usein olleet kysymyksessä myös henkilökohtaiseen kanssakäymiseen perustuva toive oman asian nopeasta käsittelystä ja suosiollisesta päätöksestä. Edellisen kaltaiset toiveet olivat kuitenkin turhia. Linja oli selkeästi sellainen, että myös henkilökohtaisesti jätetyt kirjeet delegoitiin automaattisesti kansliasta muualle, jos asian laatu vain sitä vaati. Henkilökohtaisen tapaamisen etua ei siis juuri ollut. Myöskään kanslian henkilökunnan vaikutusmahdollisuudet päätöksiin eivät olleet mitenkään erikoisen suuret. Kun kuningas teki päätöksen asiassa, joka oli valmisteltu kanslian ulkopuolella, niin päätös syntyi asiaa valmistelleen asiantuntijan avulla, ei kanslian henkilökunnan. Esimerkiksi taloutta koskevat kysymykset hoidettiin kamarikollegiossa, ja jos kellään kanslian henkilökunnasta ei ollut asiaan liittyvää tietotaitoa, niin silloin kanslialla ei ollut myöskään mahdollisuutta osallistua asian valmisteluun tai siitä päättämiseen. Sama koski myös kuninkaallisia neuvoksia, jotka siis eivät toimineet omana ryhmänään, vaan käytännössä erillisinä virkamiehinä, jolloin he eivät mitenkään voineet muodostaa hallinnollista vastapainoa kuninkaalle. Kuningas suhtautui neuvonantajiansa toimiin vakavasti. Neuvonantajien ohjeet ja ehdotukset jäivät usein voimaan kuninkaallisissa päätöksissä. Kaikenkaikkiaan Kaarle XI keskushallinnon koneistosta voidaan sanoa, että se oli hämmästyttävän moderni,

¹⁹⁶ Lövgren 1980, s. 169- 170.

sillä se toimi suurelta osin ilman persoonallisia päätöksiä, jotka olisi laadittu tietyssä pienessä piirissä.¹⁹⁷

Valtiopäivävalitusten käsittely tapahtui edellisestä poiketen niin, että valitukset ohjattiin kanslian sihteereille ennalta sovitulla tavalla. Esimerkiksi Suomen porvarissäädyn ja talonpoikaissäädyn valituksia hoiti vuonna 1697 yksi sihteeri. Sihteerejä oli kaikkiaan neljä. Nämä saivat usein palkkion säädyiltä ”vaivoistaan” valitusten parissa. Sihteeri valmisteli ja esitteli valitukset kuninkaan nimittämälle delegaatiolle, joka koostui kuninkaallisista neuvoksista. Tämä elin taas valmisteli ehdotukset vastauksiksi, jotka kuningas sitten päätti. Porvariston anomuksia käsitelivät sellaiset neuvokset, jotka työskentelivät tai olivat työskennelleet kamarikollegiossa, sillä heillä oli kokemuksia kameraalisista asioista, joita porvariston valitukset usein koskivat. Neuvosten lukumäärä oli porvarissäädyn valituksia hoitavassa delegaatiossa 3- 4, ja usein valtuuskunnan kokoonpano säilyi muuttumattomana monien valtiopäivien ajan. Valituksiin liittyvissä asiakysymyksissä käytettiin myös maaherrojen apua kutsumalla heitä paikalle tarvittaessa. Valitukset jaettiin yleisiin eli koko säädyn yhteisiin valituksiin sekä yksityisiin, joihin esimerkiksi kaupunkien valitukset kuuluivat. Yleiset valitukset pyrittiin ratkaisemaan nopeasti, mutta yksityiset valitukset siirtyivät usein käsiteltäviksi eri virastoissa normaalin byrokratian mukaisesti. Täten periaate yksityisissä valituksissa oli sama kuin tavallisissa valituksissa: päätöksen valmistelun hoiti se viranomainen, joka tunsu asian parhaiten. Vastaukset kaupunkien valtiopäivävalituksiin annettiin täten yleensä valtiopäivien jälkeen.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Lövgren 1980, s. 171- 180.

¹⁹⁸ Grauers 1932, s. 213- 215.

7. 2. PÄÄTÖKSET TURKULAISTEN VALITUKSIIN

Turkulaisten valitukset keskushallinnolle oli suunnattu yleensä maaherralle tai kuninkaalle. Osan valituksista maaherra ratkaisikin ilman niiden lähettämistä keskushallinnon byrokratian kouriin. Marraskuussa 1683 porvaristo oli kokoontunut raastupaan kuulemaan päätöstä anomukseensa laivamiesrahojen vähentämisestä. Maaherra ilmoitti kuninkaan käskyn olevan selkeästi alentamista vastaan, mutta koska vihollisuuksia ei ollut, niin anomus meni läpi sillä ehdolla, että laivamiesrahat maksettaisiin heti. Kuukautta myöhemmin maaherra ilmoitti osalle porvaristoa, joka oli anonut armahdusta vuoden 1681 kontribuutioiden maksuun tulipalon yhä haitatessa veronmaksua, että kuninkaan määräys, joka oli luettu raastuvassa vuotta aikaisemmin esti anomuksen läpimenon. Vuonna 1691 maaherra määräsi heti tarkastuksen, kun osa porvaristosta valitti laivamiesrahoja kerätyn liikaa. Maaherralla oli siis selkeä ratkaisovalta monissa tilanteissa.¹⁹⁹

Tavalliset valitukset ja valtiopäivävalitukset, jotka päättyivät kuninkaalliseen kansliaan eivät, kuten jo edellä on mainittu, tulleet ratkaistuksi siellä. Osa valituksista sai luonnollisesti ratkaisunsa välittömästi, mutta monet talouteen liittyvät kohdat, joita kaupungin valituksista suurin osa toki oli, siirtyivät kamarikollegioon. Hyvänä esimerkkinä on maistraatin valitus, johon annettiin vastaus 16. 6. 1690. Kuusikohtaisen valituksen neljään kohtaan annettiin vastaus, mutta kaksi asiaa ilmoitettiin siirretyn ”asian laadun vuoksi” kamarikollegioon. Toinen koskee kaupungin osuutta mm. silta-, ranta-, tori-, lastaus- ja pakkausrahoista sekä tonttiäyreistä, toinen taas kaupungin osuutta vieraiden tuomista ja viemistä tavaroista. Asia oli esillä raastuvassa 17. 11. 1690, jolloin kamarikollegioon ohjatut

¹⁹⁹ TRO 14. 11. 1683. TRO 3. 12. 1683. TRO 7. 12. 1691. Maaherran toimialueesta ja tehtävistä tarkemmin sivulla 17- 18. Porvariain valituksista maaherralle ks. s. 51- 53.

kaksi asiaa olivat jo ratkaistu. Maaherra ilmoitti kamarikollegion päätöksen päivätyksi jo 5. 8. 1690, joten kamarikollegion toimintaa ei voi pitää nykymittapuunkaan mukaan mitenkään hitaana. Asiat ratkaistiin kaiken lisäksi maistraatin eduksi.²⁰⁰

Vastaukset turkulaisten valtiopäivävalituksiin vuosina 1686, 1689 ja 1693 luettiin raastuvassa kahden- kolmen kuukauden kuluessa niiden julkaisemisesta, joka vastaavasti tapahtui heti valtiopäivien jälkeen. Valtiopäivävalitukset eivät siis viipyneet hallintokoneistossa pitkiä aikoja.²⁰¹ Vastausten julkaiseminen ei missään nimessä tarkoittanut sitä, että kaikki valituskohdat olisivat saaneet täydellisen ratkaisunsa kuninkaalta, vaan usean valituskohdan vastaukseen sisältyi ilmoitus, että asia ratkaistaisiin tulevaisuudessa keskushallinnon toimesta tai asia oli annettu maaherran ratkaisuvältaan tai, että kuninkaan olisi saatava lisätietoa asiasta valituksen laatijoilta tai maaherralta. Vuosien 1686, 1689 ja 1693 valtiopäivävalituksista 42 kohtaa kaikkiaan 74: stä olivat sellaisia, jotka saivat kuninkaallisessa vastauksessa sellaisen päätöksen, että asia oli jotakuinkin loppuunkäsitelty. Tällaisia olivat tyypillisesti asiat, joissa valitettiin kaupungin maksukyvyttömyyttä ja kaupunkilaisten köyhyyttä sekä edellisten nojalla helpotuksia maksuihin ja rasituksiin. Joskus maksuja ja rasituksia ei edes tarkemmin eritelty, vaan niistä haluttiin helpotuksia sen tarkemmin kohdetta perustelematta. Tällaiset yritykset oli poikkeuksetta tuomittu epäonnistumaan. Kaupunkilaiset koettivat perustella edellisen kaltaisia kohtia mm. vetoamalla siihen, että kruunun tulot tulevaisuudessa kasvaisivat, jos kaupungin talous alkaisi helpotusten johdosta kehittyä parempaan suuntaan. Vaikka vero tai tulli, jota haluttiin alentaa olisi nimettykin, ei vastauksen laatu juuri muuttunut. Esimerkiksi kaupungin virallisessa valituksessa vuonna 1689 palvelusväkeen kuuluvien renkien ja piikojen sekä ammattikuntien oppipoikien

²⁰⁰ Privilegier och resolutioner , s. 193- 196. TRO 17. 11. 1690. Maistraatin anomuksen jättöajankohta on epäselvä.

²⁰¹ Vuoden 1689 valtiopäivien valitusten vastaukset julkaistiin keskusvallan taholta 18. 3. ja luettiin porvaristolle raastuvassa 29. 4. Vuonna 1693 julkaisu tapahtui 18. 11. ja esittely raastuvassa taas 17. 1.

verotusta haluttiin alentaa sen johdosta, että kunnan palvelusväkeä ja oppipoikia oli vaikeaa saada, kun he eivät olleet tyytyväisiä tuloihinsa. Sekä porvaristo, että kaupunginhallinnon virkamiehet esittivät kruunulle helpotuksia omissa valituksissaan. Maistraatin valituksissa perusteluna oli useimmiten kehnot palkkatulot, kun taas porvaristo vetosi kaupungin talouteen ja kilpailukykyyn.²⁰² On selvää, ettei edellämainittujen kohtien ratkaisemisessa tarvittu suurta asiantuntemusta ja asiantuntijoita, vaan ne voitiin ratkaista keskushallinnon tarkan talouslinjan mukaisesti suuremmin pohtimatta.

Valmista päätöstä vaille jäi edellämainittujen vuosien valtiopäivävalituksissa peräti 32 kohtaa eli noin 43 % kaikista kohdista. Vastauksissa valituksen ratkaisu annettiin maaherran valvottavaksi, maaherran ratkaistavaksi tai muiden keskusvirastojen, yleensä kamarikollegion ratkaistavaksi suoraan tai sen jälkeen, kun asiaan olisi saatu pyydettyjä lisätietoja maaherralta tai kaupungin omilta viranomaisilta. Suoraan kamarikollegioon siirtyi esimerkiksi porvariston valituksessa vuonna 1689 kohta, jossa muistutettiin tervakomppanian veloista ja ongelmista. Samalla tavalla toimittiin, kun Turun maistraatti halusi kaupungille uutta palkkaussääntöä 1693 valtiopäivillä.²⁰³

Joihinkin keskusvirastoille siirretyistä kohdista tarvittiin lisätietoja asian ratkaisemiseksi. Niitä saatettiin pyytää suoraan maistraatilta, kuten vuonna 1693, jolloin maistraatti anoi itselleen sakkojen hovioikeudelle annettua kruununosuutta. Kuningas vaati tuolloin maistraatilta tarkkoja tietoja kaupungin tuloista ja niiden riittävydestä. Useimmiten lisätietojen hankkijaksi määrättiin kuitenkin maaherra, sillä tunsihan hän paikalliset olosuhteet residenssikaupungissaan hyvin ja häneltä kuningas sai varmemmin puolueetonta tietoa kuin asianomaisilta itseltään. Vuonna 1689 kaupungin virallisessa valituksessa turkkurit valittivat venäläisistä ja muista

²⁰² Privilegier och resolutioner ks. mm. s. 180, 184, 185, 190 ja 201.

²⁰³ Privilegier och resolutioner . 188 ja 203. Palkkaussäännöstä tarkemmin ks. Halila 1942, s. 123- 124. Ranta 1975, s. 579- 580.

ulkomaalaisista käsityöläisistä. Maaherra määrättiin ottamaan asiasta selvää ja olemaan yhteydessä kamarikollegioon, jonka jälkeen päätöksiä voitaisiin ryhtyä tekemään. Vuoden 1693 porvariston valtiopäivävalituksessa vaadittiin Naantalin kaupunkioikeuksien alasajoa tai purkamista, sekä valitettiin joidenkin ruukkien laittomasta kaupasta. Molemmissa kohdissa asian ratkaisemiseksi määrättiin maaherra keräämään tietoa kamarikollegiolle, jälkimmäisessä tapauksessa myös vuorikollegiolle.²⁰⁴

Aina maaherran ei tarvinnut olla yhteydessä keskushallintoon valituskohtien ratkaisemiseksi, sillä osa valtiopäivävalituksista annettiin suoraan maaherran ratkaistaviksi. Tällaisilla tapauksilla oli usein selkeä paikallinen leima, jolloin niitä olisi tuskin voitu Tukholman keskushallinnon puolesta ratkaistakaan puolueettoman asiatiedon pohjalta, mihin järjestelmä näyttää itsevaltiudesta huolimatta pyrkineen. Vuoden 1686 valtiopäivävalituksessa osa porvaristosta ja myös talonpojista halusi uuden tulliportin, sillä kirkkoon kulkeminen oli turhan hankalaa. Asia annettiin maaherran ratkaistavaksi ja se sai ratkaisunsa vasta maaliskuussa 1688, puolitoista vuotta kuninkaallisten päätösten julkaisemisen jälkeen, jolloin maaherra ilmoitti raastuvassa, että uusi tulliportti saadaan perustaa. Vuonna 1689 kaupungin virallisessa valtiopäivävalituksessa oli kohta, jossa valitettiin laittomasta maakaupasta. Maaherra määrätään lopettamaan maakauppa estämällä se ja rankaisemalla syyllisiä. Marraskuussa vuonna 1690 maaherra ilmoitti maistraatille porvaristolle, että kauppaa valvomaan oli perustettava viskaalin tehtävä. Viskaalin tehtävästä maksettava pieni palkka otettaisiin kaupungin varoista. Tämäkin päätös kesti puolitoista vuotta, mutta siihen olivat vaikuttaneet todennäköisesti myös lukuisat muut kantelut maakaupasta.²⁰⁵ Maaherralle annettiin toisinaan tehtäväksi vain valvoa kuninkaallista valtiopäiväpäätöstä tai auttaa sen toteuttamisessa. Vuoden

²⁰⁴ Privilegier och resolutioner s. 187 ja 206- 207. Ruukkeihin liittyvissä asioissa maaherra Creutz oli asiantuntija, sillä hän oli toiminut ennen Suomeen tuloaan vuorikollegion johdossa Suomen vuoritoimialueen ylläjohtajana. Viikuna 1994, s. 92- 93.

²⁰⁵ Privilegier och resolutioner s. 173 ja 182. TRO 12. 3. 1688. " ...för billig löhn af staden... " TRO 17. 11. 1690.

1686 valtiopäivävalituksissa valitettiin säätyläisten laittomista palkollisista, joiden käytön kuningas kielsi ja maaherra määrättiin valvomaan, ettei vastaava toistu enää tulevaisuudessa. Maaherra määrättiin auttamaan niinkin arkipäiväisessä asiassa kuin kirkonkellojen hankinnassa.²⁰⁶

Vuoden 1689 erillisessä valtiopäivävalituksessa, johon osa kaupungin porvaristoa oli osallistunut ja joka kauppias Johan Ranckenin ja oikeuspormestari Olaus Beckiuksen toimesta oli viety valtiopäiville maistraatin vastustuksesta huolimatta käsiteltiin tavalliseen tapaan keskushallinnon toimesta, ja vastaukset siihen annettiin samaan aikaan kuin kaupungin viralliseen valitukseen. Tavalliseen tapaan osa valituskohdista alistettiin maaherran päätösvaltaan. Kuninkaalliset päätökset oli julkaistu maaliskuussa 1689, ja joulukuussa maaherra vaati raastuvassa lisätietoa ylimääräisen valituksen takana olevilta henkilöiltä, erityisesti kauppiailta Rancken ja Merthen. Maaherra määräsi paikallaolevan Merthenin kertomaan Ranckenille, että hän odotti heidän ilmestyvän raastupaan seuraavana keskiviikkona selontekojensa kanssa.²⁰⁷ Samassa valtiopäivävalituksessa nämä oppositiomiehet olivat valittaneet myös maistraatin jäsenten ja kaupungin vanhimpien verisiteistä, sekä vaatineet Turun vanhimmille samoja oikeuksia kuin Tukholman vanhimmilla oli. Tätä kohtaa käsiteltiin raastuvassa maaherran johdolla vasta maaliskuussa 1691, jolloin paikalla porvariston puolesta oli kauppias Rancken. Asiaa ei valtiopäivävastauksissa oltu siirretty maaherralle, mutta silti hän halusi selvittää asian. Todennäköisesti porvariston erillisen valtiopäivävalituksen nähtiin rikkovan harmoniaa kaupungissa, ja maaherra halusi selvittää asian perinpohjin.²⁰⁸

²⁰⁶ Privilegier och resolutioner s. 176 ja 187.

²⁰⁷ Privilegier och resolutioner s. 188- 193. Valituskohdat koskivat: 1. Ruukkien laitonta kauppaa, 2. Maistraatin epäselvää kaupungin julkisiin rakennuksiin osoitettujen varojen käyttöä, 3. Helpotuksia porvariston veroihin, 4. Turkureiden valitusta nurkkamestareista, sekä 5. Maistraatin vastoin lakia nimittämiä uusia porvareita. Kauppias Merthen käytti kumppaneistaan sanaa ”interessenter”. Samassa yhteydessä hän tuli paljastaneeksi maaherralle, että kaupungissa oli selkeästi erillinen oppositio, jolla oli omia kokouksia. TRO 4. 12. 1689. Samasta aiheesta ks. myös s. 37. 38.

²⁰⁸ TRO 2. 3. 1691. Asiaa on käsitelty tarkemmin sivulla 75- 76.

Merkkillinen tapaus oli myös kaupungin urkuri Christian Kellnerin palkkakiista porvariston kanssa Tuomiokirkon tuli maksaa puolet urkurin palkasta ja kaupungin toinen puoli. Kesäkuussa 1686 maaherra määräsi porvariston suorittamaan rästinsä Kellnerille, mutta porvaristo kieltäytyi ja ilmoitti, että kuninkaan saatavat porvaristolta jäisivät rästiin jos urkurin palkka nyt maksettaisiin. Heinäkuussa porvaristo kieltäytyi yhä maksamasta palkkaa Kellnerille ja ilmoitti sen sijaa odottavansa vastausta valitukseensa, jonka se oli laatinut kuninkaalle. Porvaristo valitti Kellnerin palkasta myös vuoden 1686 valtiopäivillä, mutta on epäselvää tarkoittivatko he tätä valitusta, sillä valtiopäivät olivat vasta syyskuussa. On siis mahdollista, että valtiopäivävalituksen lisäksi porvarit lähestyivät kuningasta toisellakin valituksella. Kiista urkurin palkasta jatkui joka tapauksessa vielä 1690-luvulla, mikä osoittaa sen, että porvaristo pystyi välttelemään velvollisuuksiaan todella pitkään.²⁰⁹

Keskushallinnon toiminta valitusasioissa oli siis tarkasti määriteltyä ja organisoitua. Turkulaisten tavalliset valitukset ja valtiopäivävalitukset ratkaistiin keskushallinnossa sen mukaisesti, mitä niiden sisältö vaati. Asioiden sisältö oli usein sellainen, että niiden ratkaisu vaati tapauksen selvittämistä keskushallinnon sydämen eli kanslian ulkopuolella, useimmiten kamarikollegiossa. Päätöksissä heijastui myös tiukan muodollinen yhtenäistäminen, mikä laajemmassa mittakaavassa näkyi esimerkiksi kankaiden tullien alentamista anottaessa. Kuningas vetosi merkantilistiselle aikakaudelle tyypillisesti siihen, että kankaita hankittaessa on suositava kotimaan manufaktuureja ulkomaisten kankaiden hankkimisen sijaan, vaikka valituksissa vedottiin kotimaisten manufaktuurien riittämättömään tuotantoon. Enemmän jokapäiväisessä elämässä vaikuttavan asian, nimittäin privilegioiden lukemisen kaupunkilaisille katsottiin olevan sopimatonta, sillä asiasta tiedottaminen kuului

²⁰⁹ TRO 30. 6. 1686. TRO 31. 7. 1686. TRO 26. 2. 1690. Kuningas ilmoitti, että urkurin palkka-asiat tuli ratkaista maistraatin ja porvariston kesken, siitä ei saanut valittaa kruunulle. Privilegier och resolutioner, s. 176. Urkuri Kellneristä ks. myös Ranta 1975, s. 778- 780.

tarvittaessa maistraatin velvollisuuksiin. Kirjanpainaja Johan Winter ei myöskään saanut ainakaan heti lupaa painaa Turussa kuninkaallisia määräyksiä ja päätöksiä, jotka olisivat anojien mukaan suuresti helpottaneet kaupunkilaisten elämää.²¹⁰ Maaherran osuus valitusten ratkaisemisessa oli myös merkittävä. Keskushallinto käytti hyväkseen maaherran paikallista asemaa ja vaikutusvaltaa aina, kun päätös voitiin siirtää hänelle ilman, että se ristiriidassa valtakunnallisten päätösten ja intressien kanssa.

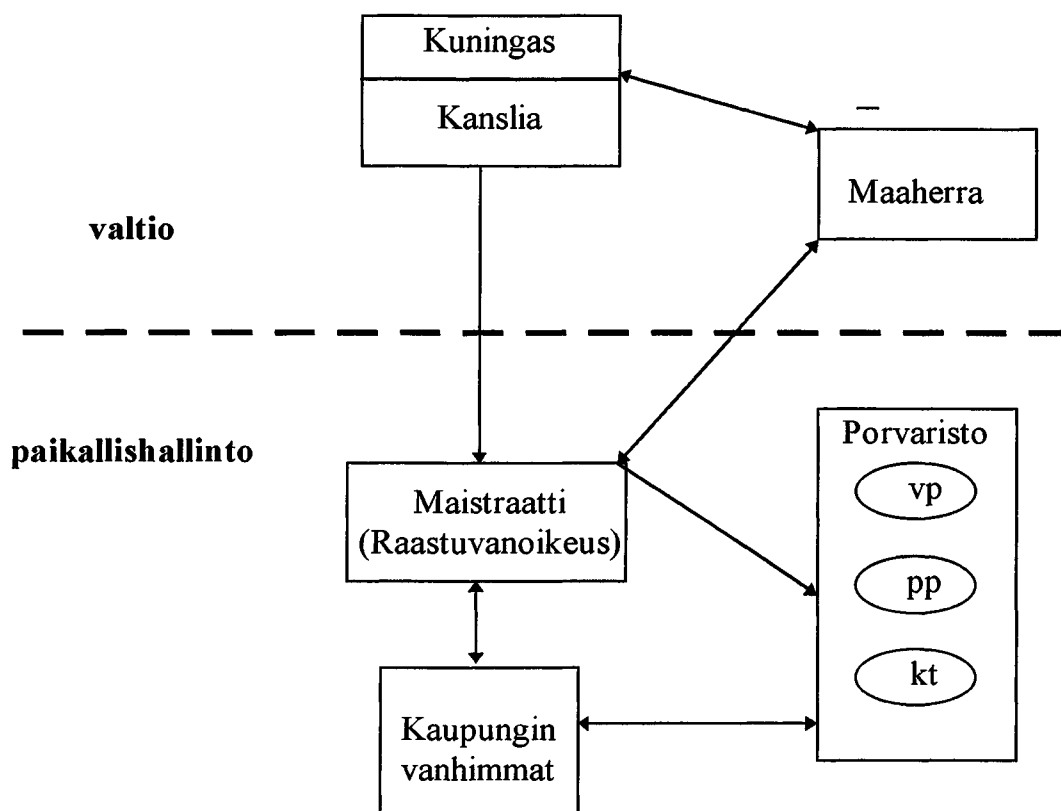
8. JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Itsevaltiuden aikana valta keskittyi kuninkaan johtamalle kanslialle, joka viime kädessä kontrolloi lähes kaikkea valtakunnassa tapahtuvaa. Näin oli myös kaupunkien osalta. Keskushallinnon pyrkimyksenä oli toimintamalli, jossa kaikilla ketjun lenkeillä oli omat tehtävät. Keskushallinnon ja kaupunkien välinen vuorovaikutus oli tarkoitus saada tapahtumaan tätä ketjua pitkin vaikkapa niin, että alhaaltapäin lähdettäessä esimerkiksi pikkuporvarien tuli olla asiansa osalta yhteydessä kaupungin vanhimpiin, jotka taas toimivat maistraatin apuna porvariston ongelmien ja ehdotuksien kanavoijana viranomaisille. Jos asian laatu vaati yhteydenottoa keskusvallan suuntaan, niin maistraatin tuli ottaa yhteyttä maaherraan, joka pyrki ratkaisemaan asian läänintasolla, mikä ei aina ollut mahdollista. Tällöin maaherra kirjoitti kuninkaalle, jolloin kirje avattiin kansliassa, ja asia ratkaistiin mahdollisuuksien mukaan heti tai se delegoitiin keskusvirastoille tai asiantuntijoille, joiden ehdotuksesta kuningas antoi päätöksensä. Syntynyt päätös lähetettiin luettavaksi maistraatissa viranomaisille ja porvaristolle. Päätös saatettiin lähettää kaupunkilaisille myös maaherran kautta. Monet määräykset koskivat useita

²¹⁰ Privilegier och resolutioner, s. 169, 179, 184, ja 189.

kaupunkeja tai koko maaherran hallintoaluetta. Maaherra informoi kaupunkilaisia joko kirjeellä, tai henkilökohtaisella visiitillä raastupaan. (KUVIO A²¹¹)

Kuninkaan ja maaherran välinen yhteys luonnollisesti toimi, koska maaherra oli osa valtionhallinnon koneistoa. Käytännössä tilanne oli muilta osin kuitenkin hieman toisenlainen,

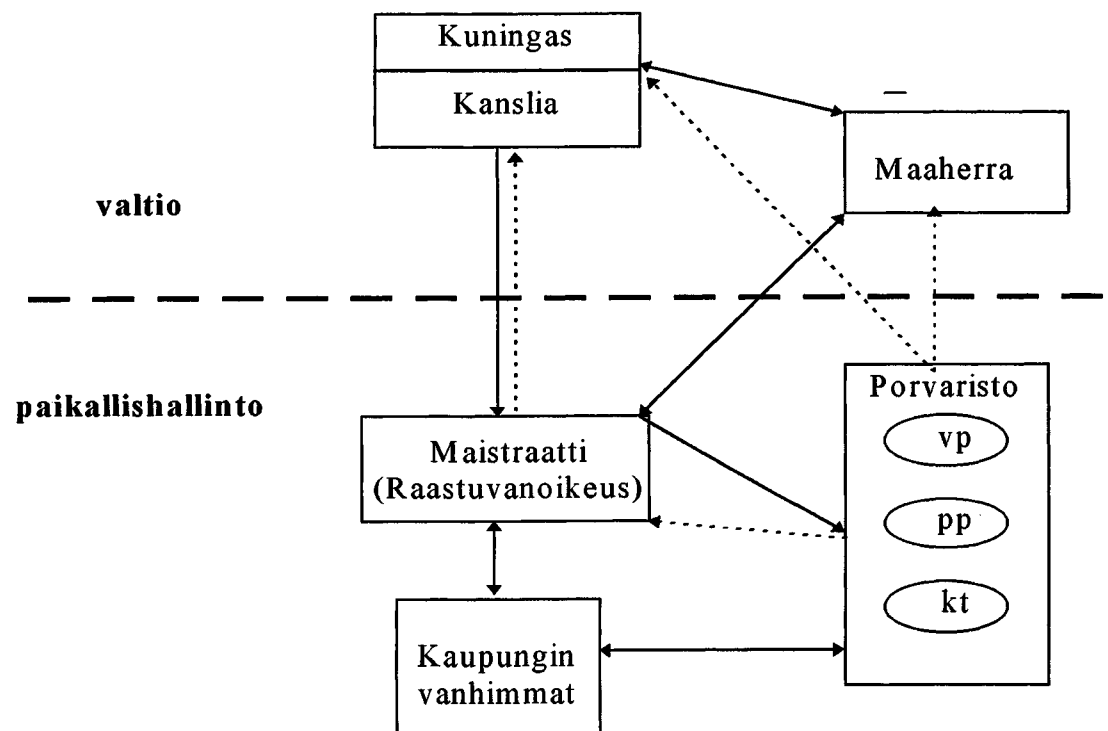

KUVIO A

koska paikallishallinnon ja kuninkaan välinen yhteys ei toiminutkaan kuninkaan pyrkimysten mukaisesti. Maistraatin yhteydenottojen kuninkaaseen toivottiin

²¹¹ Kuvioista on jätetty pois lääninhallinnon kanslia ja kamari, koska sitä on haluttu pelkistää esittämään kuninkaan sekä kaupungin viranomaisten ja porvariston välistä vuorovaikutusta. On kuitenkin muistettava, että porvaristo sai jättää anomuksia ja valituksia myös lääninkansliaan, ja valitusten lukumäärä kohosikin suureksi, sillä maaherra määräsi valitusten ja anomusten jättöpäiväksi tiistain ja torstain kanslian ruuhkautumisen takia. Lyhennykset: vp = valtaporvaristo, pp = pikkuporvaristo, kt = käsityöläiset. HUOM! Kuviossa eivät ole esitettynä valtiopäivät.

tapahtuvan maaherran kautta, mutta maistraatti lähestyi kuningasta myös suoraan ohi maaherran, joka muistutti maistraattia virkatien ohittamisesta. Toisaalta maaherra ei suostunut toimimaan maistraatin palkkausta koskevien anomusten välittäjänä, koska kuningas oli kieltänyt sen häneltä, joten maistraatilla oli toki mahdollisuus ottaa yhteyttä suoraankin kuninkaaseen, mutta keskusvallan tavoitteena oli kuitenkin edellisellä sivulla kuvattu malli (KUVIO A). Merkittävin ero käytäntöön oli kuitenkin porvariston ja valtion suhteissa. Porvaristo otti toistuvasti yhteyttä suoraan maaherraan eri asioiden johdosta. Yhteydenotot kuninkaaseen päin eivät nekään tapahtuneet toivottua kaavaa noudattaen. Porvaristo jätti anomuksiaan ja valituksiaan suoraan kuninkaalle mm. Tukholmaan suuntautuneiden matkojensa yhteydessä. Erona keskushallinnon toivomaan tilanteeseen 1680- ja 1690- luvulla maaherra Creutzin aikana vallinnutta tilannetta voidaan kuvata paremmin kuviolla B, joka osoittaa, että keskushallinnon ja paikallishallinnon välillä oli monta väylää vuorovaikutukseen.

KUVIO B

Maistraatin asema muuttui tutkittuna aikakautena. Porvariston edustuselimen byrokratisoituminen näkyi selvimmin siinä, että sen jäsenet toimivat puhtaasti omana ryhmänään yhteydenotoissaan keskusvallan suuntaan. Maistraatin anomuksissa kuninkaalle vuosina 1690 ja 1695 esitetyt asiat koskivat lähes yksinomaan maistraatin asemaa ja palkkausta, vuoden 1693 valtiopäiville lähetetty valitus samoin. Valituksissa ilmoitettiin myös kaupunkilaisten suhtautuvan epäkunnioittavasti maistraatin jäseniin ja heidän työhönsä. Toisaalta osa porvaristosta taas valitti maistraatista kuninkaalle, koska kaupungin varoja oli kadonnut. Porvariston ja maistraatin intressit olivat siis erilaiset. Porvaristo oli huolissaan kaupan tilasta Turussa, kun taas maistraatti enemmän omasta toimeentulosta ja arvostuksestaan. Lisäksi porvariston varakkaampi osa liittoutui maistraatissa epäsuosioon joutuneen pormestari Beckiuksen kanssa valtiopäiväkiistan aikana.

Porvariston ja maistraatin välisenä linkkinä toimiva edustuselin oli kaupungin 24 vanhinta. Kaupungin vanhimmat alkoivat lisätä vaikutusvaltaansa varsinkin 1690-luvulla, sillä monet tärkeät paikalliset asiat, kuten verotus, pormestarin valintaan osallistuminen, porvariksiotto ja taksoitus olivat tulleet enemmän heidän vastuulleen. Lisäksi vanhimpien yhteistyö maistraatin kanssa lisääntyi. Vanhimpien korporaatio oli kuitenkin välillä vaikeuksissa edustamansa porvariston kanssa, joka mm. valitti heidän suosivan maistraatissa olevia sukulaisiaan taksoituksen yhteydessä. Lisäksi osa porvaristosta kokoontui omissa kokouksissaan ohittaen vanhimpien korporaation jos omat intressit sitä vaativat. Näin tapahtui esimerkiksi vuoden 1689 valtiopäiväriidan yhteydessä ja erillisiä valtiopäivävalituksia laadittaessa. Vanhimmat olivat myös vaikeassa asemassa porvariston ja maistraatin välissä esimerkiksi silloin, kun he puolustivat maistraatin jäseniä kaupankäyntisyyteiltä.

Turun porvariston ja paikallishallinnon keinoja vaikuttaa järjestelmän rattaiden toimintaan on kuvattu nelikentällä (KUVIO C), jossa vastakkaisina

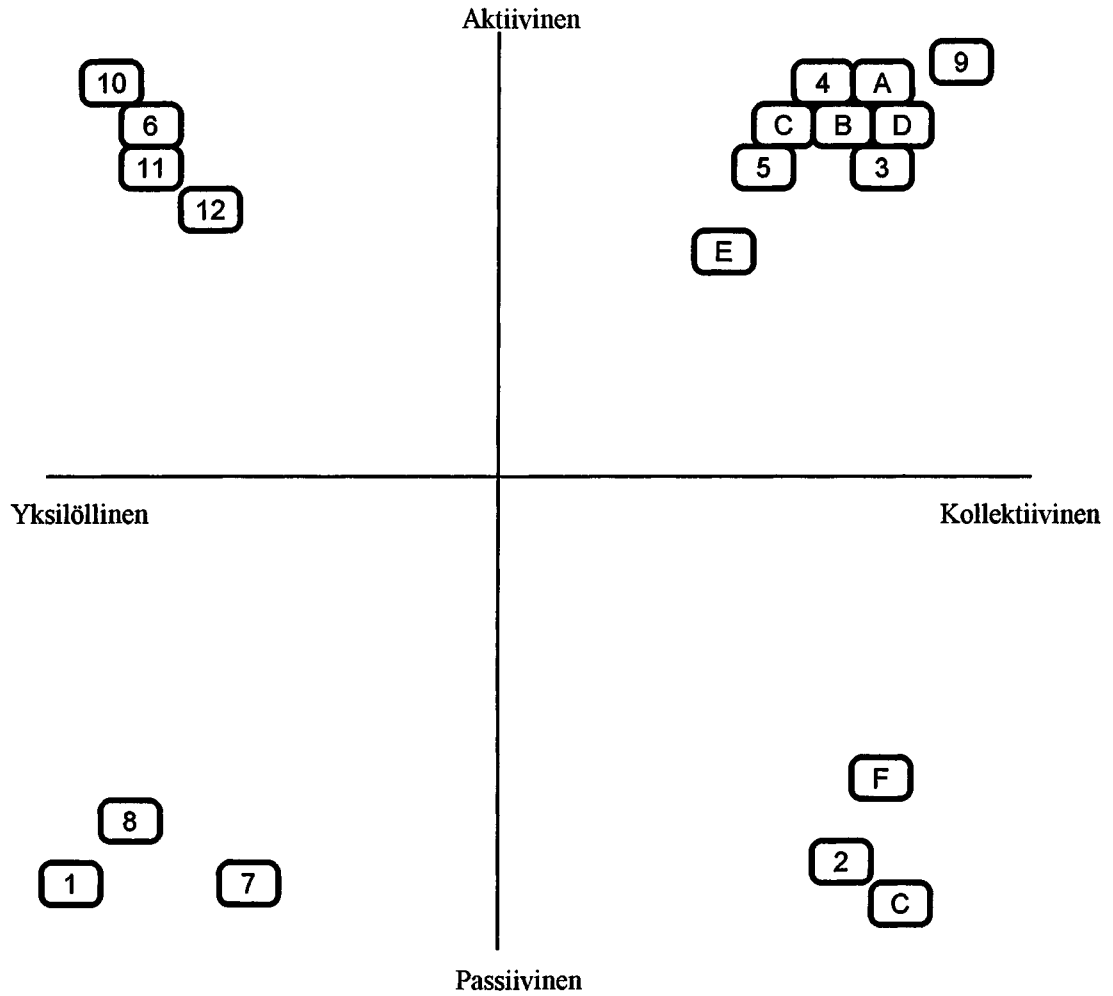
ulottuvuuksina ovat käsitteet aktiivinen ja passiivinen, sekä yksilöllinen ja kollektiivinen. Passiivinen tarkoittaa tässä esimerkiksi jonkin esivallan määräyksen sisältämän kehoituksen jättämisen noudattamatta. Passiivinen vuorovaikutus olettaa lähtökohdaksi sen, että jonkin asian laiminlyönti on tapahtunut tietoisesti, tai ainakin osin tietoisena siitä, että nyt ollaan tekemässä jotain lain hengen vastaista, se ei siis välttämättä tarkoita lain rikkomista. Aktiivinen vuorovaikutus taas on käsitteenä selkeämpi, sen takana on aina aloitteellisuutta ja jonkin asteista suuntautunutta toimintaa.

Yksilöllisen ja kollektiivisen vuorovaikutuksen erottaa tietysti toimijoiden lukumäärä, mutta vastapareina voisivat olla myös käsitteet järjestäytyneet ja järjestäytymättömät, sillä kollektiivinen toiminta vaatii yleensä suurempaa järjestäytymisen astetta kuin yksilöllinen toiminta. Kuvioon en eroteltu sekä maistraatin (A- F), että porvariston (1- 15) toiminnan muotoja omina ryhminään. Maistraatin ja porvariston erilaiset valitukset maaherralle ja kuninkaalle ovat aktiivisen toiminnan järjestäytyneintä muotoa. Valtiopäivävalituksiin on monesti liitetty mukaan valmis ratkaisumalli, kuten esimerkiksi esitetyissä aksio-oikeutta ja Charitas- laivaa koskevilla esimerkeillä. Tällöin on vaadittu kollektiivista päätöksentekoa ja asiantuntemusta. Yksittäisten henkilöiden laatimat valitukset tai anomukset maaherralle tai kuninkaalle ovat aktiivista yksilöllistä toimintaa, jossa valitus on kuitenkin tehty henkilökohtaisesti vailla joukolla tehtyjä ratkaisuja. Passiivisen toiminnan yksilöllisiä muotoja ovat esimerkiksi raastuvankokousten laiminlyönti tai henkilökohtaisten maksujen ja rasiusten suorittamatta jättäminen omasta tahdostaan. Esimerkiksi kontribuutioiden suorittaminen kruunulle oli jatkuvasti myöhässä, joten niiden suorittamatta jättäminen oli varsin yleistä. Erilaisten suoritusten laiminlyöntiä tapahtui myös kollektiivisesti, parhaana esimerkkinä herrainpäivärahojen maksamatta jättäminen vuosina 1686 ja 1689. Tämä porvariston tyytymättömyyden osoitus on selkeä viesti paikallisille viranomaisille ja maaherralle, etteivät asiat kulkeneet kaikkien mielestä oikeaan suuntaan.

Sekä passiiviseksi, että aktiiviseksi kollektiiviseksi vastarinnaksi voidaan nähdä maistraatin toiminta kuninkaallisia pormestareita kohtaan. Beckiuksen epäsuosioon joutumiselle on selkeät syyt, mutta pormestari Biuggin savustaminen ulos kaupungista oli selkeä osoitus paikallisten voimien kyvyistä vaikuttaa kaupunkinsa asioihin. Beckiuksesta valitettiin ylöspäin, mikä tekee toiminnasta aktiivista, kun taas Biuggin aseman tekeminen vaikeaksi oli saatettu saada aikaan ilman avointa ja suoraa vastustusta tai valitustoimintaa. Biugg oli kokenut ettei hän pysty hoitamaan virkaansa kaupungissa, mikä tarkoittaa todennäköisesti sitä, että muut maistraatin jäsenet ovat kieltäytyneet yhteistoiminnasta hänen kanssaan.

Aktiivisen ja yksilöllisen vastarinnan muotona voi olla solvaaminen²¹², sillä jos se suuntautuu viranomaisia vastaan, niin takana on tällöin tyytymättömyyttä henkilön lisäksi myös järjestelmää kohtaan. Solvaaminen on tosin ongelmallinen toiminnan muoto puhuttaessa vuorovaikutuksen keinoista valtion kanssa. Aina ei voida erottaa onko solvauksen kohteena viranomaisen henkilöä

²¹² Solvaamisella tarkoitetaan tässä johonkin henkilöön kohdistuvaa tyytymättömyyttä, jonka ei tarvitse olla luonteeltaan sellaista, että se johtaisi oikeustoimiin. Se eroaa siis solvauksesta puhtaana rikoksena tai rikosoikeudellisena terminä.

MAISTRAATTI

- A = valitukset kuninkaalle
 B = valitukset maaherralle
 C = kuninkaallisten pormestarien vastustaminen
 D = valtiopäivävalitukset
 E = julkisten varojen väärinkäyttö
 F = kruunun saatavien tilittämättä jättäminen

KUVIO C

PORVARISTO

- 1 = maksujen laiminlyönti
 2 = herrainpäivärahojen laiminlyönti
 3 = valtiopäivävalitukset
 4 = valitukset kuninkaalle
 5 = valitukset maaherralle
 6 = maakauppa
 7 = raastuvankokousten laiminlyönti
 8 = määräysten laiminlyönti
 9 = omat valtiopäiväedustajat
 10 = yksilön valitukset kuninkaalle
 11 = yksilön valitukset maaherralle
 12 = solvaaminen

Aktiivisen ja yksilöllisen vastarinnan muotona voi olla solvaaminen²¹³, sillä jos se suuntautuu viranomaisia vastaan, niin takana on tällöin tyytymättömyyttä henkilön lisäksi myös järjestelmää kohtaan. Solvaaminen on tosin ongelmallinen toiminnan muoto puhuttaessa vuorovaikutuksen keinoista valtion kanssa. Aina ei voida erottaa onko solvauksen kohteena viranomaisen henkilöä Aktiivisen ja yksilöllisen vastarinnan muotona voi olla solvaaminen²¹⁴, sillä jos se suuntautuu viranomaisia vastaan, niin takana on tällöin tyytymättömyyttä henkilön lisäksi myös järjestelmää kohtaan. Solvaaminen on tosin ongelmallinen toiminnan muoto puhuttaessa vuorovaikutuksen keinoista valtion kanssa. Aina ei voida erottaa onko solvauksen kohteena viranomaisen henkilöä vai hänen viranhoidossa tekemänsä virheet. Jos joku tunsi vastenmielisyyttä viranomaista kohtaan, niin silloin myös viranomaisen toimenpiteet, jotka eivät sovi henkilön intresseihin tuntuvat paljon huonommilta ratkaisuilta, kuin jos ne suoritti joku toinen viranomaisen.²¹⁵ Turussa äänekkäin sanan miekan heiluttaja oli kauppias Johan Rancken, joka hyökkäsi voimakkaasti sekä maistraatin jäseniä, että muita porvareita kohtaan. Ranckenin rooli järjestelmälle hankalana yksilönä on muutenkin mielenkiintoinen, sillä vaikka hänet mm. poistettiin raastuvasta, niin hän pysyi piikkinä erityisesti maistraatin lihassa jatkuvasti. Ranckenin tapaus osoittaa myös miten yksi henkilö joko yksin tai joukon keulakuvana pystyi vaikuttamaan viranomaisten toimintaan ja keräämään huomiota mielipiteilleen.

Maaherran asema Turussa ei ollut samanlainen kuin esimerkiksi ylikäskynhaltija Christoffer Gyllenstiernalla Tukholmassa. Tämä oli Tukholman kaupunginhallinnon tärkein työkalu maistraatin ohjaamisessa kruunun kuuliaiseksi palvelijaksi.

²¹³ Solvaamisella tarkoitetaan tässä johonkin henkilöön kohdistuvaa tyytymättömyyttä, jonka ei tarvitse olla luonteeltaan sellaista, että se johtaisi oikeustoimiin. Se eroaa siis solvauksesta puhtaana rikoksena tai rikosoikeudellisena terminä.

²¹⁴ Solvaamisella tarkoitetaan tässä johonkin henkilöön kohdistuvaa tyytymättömyyttä, jonka ei tarvitse olla luonteeltaan sellaista, että se johtaisi oikeustoimiin. Se eroaa siis solvauksesta puhtaana rikoksena tai rikosoikeudellisena terminä.

²¹⁵ Toimenhoitoon liityvistä valituksista ja henkilökohtaisista syytöksistä ks. Kiuasmaa 1962, s. 421- 434.

Gyllenstierna toteutti kuninkaan määräyksiä yksisilmäisesti ja määräykset olivat hänelle absoluuttisia ja ehdottomia.²¹⁶ Maaherra Lorentz Creutz saapui Suomeen ensi sijassa toteuttamaan reduktiota ja hän suuntautui myös voimakkaasti vuorityön kehittämiseen. Silti häneltä riitti tarmoa kaupungin kehittämiseksi. Creutzia voisi pitää ennemmin välittäjänä ja riitojen selvittämiseen pyrkivänä henkilönä, joka ei runnonut Turussa päätöksiä väkisin läpi. Maaherran toiminta erityisesti kauppias Ranckenin tapauksessa osoitti, että hänelle kaupungin yhtenäisyys ja harmonia olivat tärkeämpiä kuin vaikeuksien ratkaiseminen hiljentämällä protestit. Maaherra pyysi kauppias Ranckenilta perusteluja tämän toiminnalle sen sijaan, että olisi jättänyt asiat käsittelemättä. Creutz pyrki saamaan myös Ranckenin mukaan järjestelmään pyytämällä tätä jäseneksi kaupungin vanhimpien joukkoon. Kaupungin viranomaisten yhtenäinen toiminta näyttää olleen Creutzille tärkeää myös pormestarien kiistoissa. Hän ei estänyt Biuggin lähtöä kaupungista, mutta toisaalta hän kirjoitti useaan otteeseen kuninkaalle Beckiuksen väärinkäytöksistä. viranomaisten nimittämisessä maaherralla oli ratkaiseva rooli. Kaupunkiin ei nimitetty uusia virkamiehiä, ei ylempiä tai alempia ilman Creutzin osuutta asiaan. Näin hän pääsi kontrolloimaan kaupunginhallinnon toimintaa ja kokoonpanoa. 1690-luvulla Creutzin osallistuminen kaupungin talouden valvontaan näytti lisääntyneen.

Kuningas Kaarle XI hallitsemistapa oli voimakkaasti itsevaltainen, koska sillä ei ollut vastapoolina voimakasta ja vaikutusvaltaista valtaneuvostoa. Lisäksi valtiopäivien rooli oli muuttunut täydellisesti. Kuninkaan ei juuri tarvinnut niitä kuunnella. Edellinen ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että alamaisilta olisi viety kaikki vaikutusmahdollisuudet heitä koskeviin asioihin ja päätöksiin. Turun porvaristolla ja maistraatilla oli mahdollisuus laatia valituksia kuninkaalle. Valitukset otettiin vastaan ja ne kulkivat läpi keskushallinnon byrokratian, jos valituksen sisältö sitä vaati. Päätöksenteko ei tietenkään tapahtunut ajatellen kaupungin parasta, vaan sillä pyrittiin ohjaamaan palaset harmoniaan, jonka seurauksena koko valtakunnan talous

²¹⁶ Corin 1958, s. 24- 25, 236, 289 ja 265- 266.

ja hallinto ohjautuisivat kuninkaan haluamaan suuntaan. Jos valituksen syyt olivat selkeästi perusteltu ja päätöksestä ei ollut haittaa kokonaisuudelle, siis harmonialle, niin päätös oli usein kaupungille myönteinen. Jos Turku oli esimerkiksi jäänyt vaille jossain privilegiossa tai kuninkaallisessa määräyksessä luvattua helpotusta tulliin, niin asian korjaantumiseen oli hyvät mahdollisuudet. Olematta anakronistinen voisi koko asiantuntijajärjestelmän olemassaolon kyseenalaistaa, jollei sillä olisi ollut tarkoituksena myös seurata valtakunnan tilaa ja ratkaista ongelmia, jotka sen käsiin tulivat. Myös epäviralliset vaikuttamisen keinot olivat ahkerasti käytössä. Porvariston toiminta suuntautui viranomaisia vastaan jos heidän intressinsä uhkasivat jäädä huomioimatta. Porvariston vuoden 1689 valtiopäiville lähettämät epäviralliset edustajat veivät mukanaan valtiopäivävalitukset, jotka otettiin vastaan, käsiteltiin normaalisti, ja jotka maaherra sitten otti esille raastuvassa. Maaherra pyrki kuitenkin asiassa ratkaisuun sen sijaan, että olisi jättänyt valitukset huomioitta. Kaupunkilaisten pyrkimykset saada äänensä kuuluville eivät näin ollen olleet turhia.

LÄHTEET

1. Arkistolähteet

Landshöfdingars skrivelser. Åbo och Björneborgs län.
Vol. 1- 16. FR 41- 45.
Jyväskylän yliopiston historian laitos. (Maaherran kirjeet).

Turun raastuvanoikeuden renovoidut pöytäkirjat 1680- 1696.
Jyväskylän yliopiston historian laitos. (TRO).

Städernäs skrivelser och besvär. FR 333- 339.
Jyväskylän yliopiston historian laitos. (SSB).

Städers acta. FR 225, 340.
Jyväskylän yliopiston historian laitos. (SA).

2. Painetut alkuperäislähteet

PRIVILEGIER OCH RESOLUTIONER.
Privilegier och resolutioner för Åbo stad. I. Åren 1525- 1719. Utgivna af Carl von
Bonsdorff.
Helsingfors 1889.

3. Kirjallisuus

BONSDORFF 1889.
Bonsdorff, Carl von, Åbo stads historia under sjuttonde seklet.
Andra serien. Första häftet. Helsingfors 1889.

CARPELAN 1890.

Carpelan, Tor, Åbo i genealogiskt hänseende på 1600- och början af 1700- talet. Länsi- Suomi III. Bidrag till kännedom af Västra Finland utgifna av Västfinska Afdelningen. Helsingfors 1890.

CORIN 1958.

Corin, Carl Fredrik, Självstyre och kunglig maktpolitik inom Stockholm stads förvaltning 1668- 1697. Stockholm 1958.

GRAUERS 1932.

Grauers, Sven, Den svenska riksdagen under den karolinska tiden. Riksdagens historia intill 1865. Sveriges riksdag I: 4. Stockholm 1932.

GUSTAFSSON 1994.

Gustafsson, Harald, Political Interaction in the Old Regime. Central Power and the local Society in the Eighteenth- Century Nordic States. Translated by Alan Crozier. Lund studentlitteratur. Lund 1994.

HALILA 1942.

Halila, Aimo, Suomen kaupunkien kunnallishallinto 16600- luvulla I. Historiallisia tutkimuksia XXVIII: 1- 2. Helsinki 1942.

HELMFRID 1971.

Helmfrid, Björn, Norrköpings historia. 6. Tiden 1655- 1719. Stockholm 1971.

JUTIKKALA 1942.

Jutikkala, Eino, Suomen talonpojan historia. Porvoo 1942.

KATAJALA 1994.

Katajala, Kimmo, Nälkäkapina. Veronvuokraus ja talonpoikainen vastarinta Karjalassa 1683- 1697. Historiallisia tutkimuksia 185.
Helsinki 1994.

KARONEN 1995.

Karonen, Petri, Raastuvassa tavataan. Suomen kaupunkien hallinto- ja oikeuslaitoksen toimintaa ja virkamiehiä suurvalta- aikana.
Studia Historica Jyväskyläänsia 51.
Saarijärvi 1995.

KARONEN 1996.

Karonen, Petri, Kuninkaan luottomiehiä, siniverisiä puoluejunkkareita, päteviä byrokraatteja ja säätyläisten parhaimmistoa. Virkamiehet ja yhteiskunnan muutos uuden ajan alussa (noin 1520- 1810). Artikkelit teoksessa Siperiasta siirtoväkeen. Murrosaikoja ja käännekohtia Suomen historiassa. Toim. Heikki Roiko- Jokela.
Jyväskylä 1996.

KIUASMAA 1962.

Kiuasmaa, Kyösti, Suomen yleis- ja paikallishallinnon toimet ja niiden hoito 1500-luvun jälkipuoliskolla (vv. 1560- 1600). Hallinto- ja yhteiskuntahistoriallinen tutkimus. Historiallisia tutkimuksia LXIII.
Forssa 1962.

LEHTINEN 1961.

Lehtinen, Erkki, Hallituksen yhtenäistämispolitiikka Suomessa 1600- luvulla (1600- n. 1680).
Historiallisia tutkimuksia LX.
Forssa 1961.

LEHTINEN 1976.

Lehtinen, Erkki, Den lokala centralförvaltningens relationer till lokaladministrationen i Åbo och Björneborgs län omkring 1730- 1780. Artikkelit teoksessa Från medeltid till välfärdsamhälle. Nordiska historikermöte i Uppsala 1974. Föredrag och mötesförhandlingar.
Uppsala 1976.

LUUKKO 1967.

Luukko, Armas, Suomen historia 1617- 1721. Professori Jalmari Jaakkolan johdolla laaditun Suomen historian VIII osa.

Porvoo 1967.

LÖVGREN 1980.

Lövgren, Anna- Brita, Handläggning och inflytande. Beredning, föredragning och kontrasignering under Karl XI: s envälde.

Bibliotheca historica Lundensis XLVI.

Lund 1980.

LÖVGREN 1984.

Lövgren, Anna- Brita, Stormaktstidens förvaltning - organisationsförändringar och utvecklingslinjer. Tre Karlar. Karl X Gustav, Karl XI, Karl XII.

Uddevalla 1984.

MÄNTYLÄ 1971.

Mäntylä, Ilkka, Tornion kaupungin historia I. 1621- 1809.

Tampere 1971.

MÄNTYLÄ 1977

Mäntylä, Ilkka, Yksimielisyydestä kauppiaiden valtaan. Raatimiesten vaalit 12 kaupungissa 1722- 1808. Historiallisia tutkimuksia 104.

Helsinki 1977.

MYKLAND 1976.

Mykland, Knut, Sammanfattning. Artikkel i teoksessa Från medeltid till välfärdsamhälle. Nordiska historikermötet i Uppsala 1974. Föredrag och mötesförhandlingar.

Uppsala 1976.

RANTA 1975.

Ranta, Raimo, Turun kaupungin historia 1600- 1721. Ensimmäinen ja toinen nide.

Turku 1975.

RANTA 1981.

Ranta, Raimo, Suurvalta- ajan kaupunkilaitos. Suomen kaupunkilaitoksen historia 1. Keskiajalta 1870- luvulle.

Vantaa 1981.

RENVALL 1949.

Renvall, Pentti, Suomalainen 1500- luvun ihminen oikeuskatsomustensa valossa.

Turun yliopiston julkaisuja, sarja B humaniora, osa XXXIII.

Turku 1949.

RENVALL 1962.

Renvall, Pentti, Suomen kansanedustuslaitoksen historia. Suomen kansanedustuksen vaiheet 1850- luvun puoliväliin. Ruotsin vallan aika.

Helsinki 1962.

RUUTH 1906.

Ruuth, J. W., Viborg stads historia I.

Helsingfors 1906.

RUUTH 1931.

Ruuth, J. W., Viipurin kaupungin historia I. '

Viipuri 1931.

SEPPÄNEN 1997.

Seppänen, Mikko, Porvarien ja talonpoikien velkasuhteet Turun kauppa- alueella 1600- luvun puolivälissä (1639- 1660). Pro gradu- tutkielma Jyväskylän yliopiston Suomen historian laitoksella 1997.

TIIHONEN 1995.

Tiihonen, Seppo, Poliittisen hallitsemisen kehitys sukuyhteisöstä sääty- ja kansallisvaltion kautta kohti ylikansallista järjestelmää. Artikkelit teoksessa

Virkanyrkit ja muita hallintohistorian tutkielmia. Hallintohistoriallisia tutkimuksia 16.

Helsinki 1995

VILKUNA 1994.

Villkuna, Kustaa H. J., Valtakunnan eduksi isänmaan kunniaksi ruukinpatruunalle hyödyksi. Suomen rautateollisuus suurvalta- ajalla. Historiallisia tutkimuksia 188. Helsinki 1994.

ÅSTRÖM 1977.

Åström, Sven- Erik, Anlagda städer och sentralortssystemet i Finland 1550- 1785. Artikkel i teoksessa Urbaniseringsprosessen i Norden. Del 2. De anlagte steder på 1600- 1700 tallet. Det XVII. Nordiske historikermöte. Trondheim 1977.

ÖSTERBERG 1989.

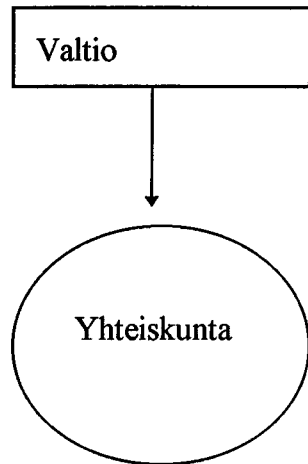
Österberg, Eva, Bönder och centralmakt i det tidigmoderna Sverige. Konflikt - Kompromiss - politisk kultur. Scandia 1/1989.

LIITE 1

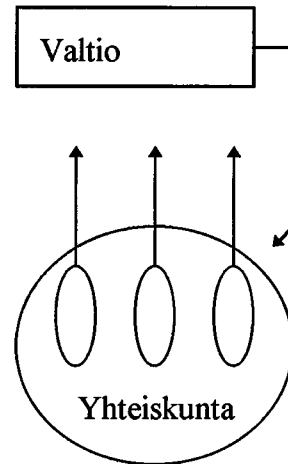
Valtion ja yhteiskunnan vuorovaikutusta kuvaavat mallit.

Lähde: Gustafsson 1996, s. 19

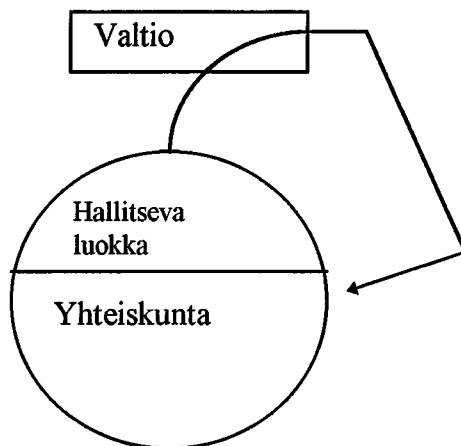
A. Riipumaton valtio

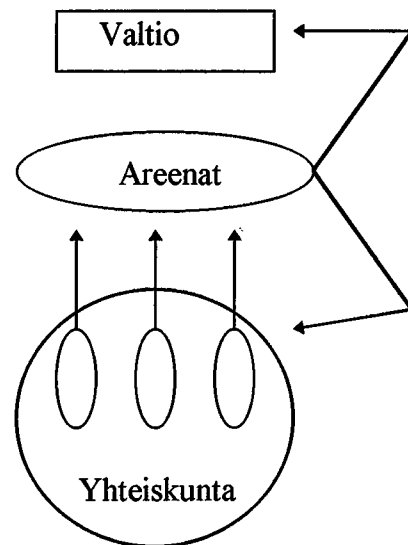
B. Liberaali näkemys valtiosta

C. Historiallinen materialismi

D. Vuorovaikutus valtion ja eri ryhmien kesken

E. Valtio muodollisena eturyhmien muovaajana

